

2018/3 • XXV. évf. 3. szám

Ára: 600 Ft

FOLKMAGAZIN

25

Módos Máté: Ardeleana-k a Fekete-Körös mentéről
MÁNE Kamara Társulata
Fotó: Majnik Zsolt

A TARTALOMBÓL:

5. Régi citeraiskola új köntösben
Balogh Sándor
6. 2018 – MÁTYÁS KIRÁLY EMLÉKÉV
Bajcsy-Zsilinszky Endre
KÓKA ROZÁLIA ROVATA
8. „Quintetto all’ungherese / Csángó”
Grozdzits Károly
11. 46 ’72 ’46 72
Szezsódi Barbara
12. Kéz/Mű/Remek
Juhász Katalin
14. TALLÓZÓ
Borbély Jolán: Lakócsa táncai
18. SZÉKI TÖRTÉNETEK
Ne kaszáljátok le a temetőt!
Kocsis Rózi
JUHOS KISS SÁNDOR ROVATA
19. „A folklór a vallásom”
Kutszegi Csaba
20. „Az erő legyen veletek...!”
Kutszegi Csaba
21. KÉPGALÉRIA
XXVIII. Zalai Kamaratánc Fesztivál
Fotó: Majnik Zsolt
27. Herczku Ágnes: Hozomány
Fehér Anikó
28. Beszélgetés Sebő Ferencsel
Ménes Márta
30. MAGTÁR – *Kacsirek Ottó versei*
SZÉKI SOÓS JÁNOS ROVATA
34. Megbízható szívárvány
Petróczi Éva
35. BUKOVINA, BUKOVINA – IX.
Utam végén visszanezék
Kóka Rozália
40. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Palacsinta – II.
Juhász Katalin
42. *Sue Foy angol nyelvű ismertetője*

Vass Lóri elment

Április 28-án, Kiskunhalason, az új református temetőben vettek búcsút Vass Lóránt (1973-2018) népzeneésztől, tanártól. Ezt megelőzően, április 11-én, utolsó munkahelyén, a szigetmonostori Zöld Sziget Általános Iskolában tanárok és diákok, majd április 24-én, a pesti Ráckertben népzeneészek emlékeztek Lórirra. Az alábbiakban a Vass család és Széki Soós János által összeállított, Végső István, a Pásztortűz Egyesület elnöke által felolvasott búcsúbeszédet olvashatják.

Tisztelt gyászolók!

Március 24-én, a hajnali órákban megállt a szíve.

Vass Lóránt népzeneész – a családban és a volt osztálytársaknak Lóránt, zenésztársainak Lóri, tanítványainak Lóri bácsi – nincs többé. Rövid, ám tartalmas életet maga mögött hagyva – augusztus 6-án töltötte volna be 45. életévét – szólították el az égiek. Élete egy volt a népzenevel. Számára minden más csak a néptánc és a népzene után következett.

De hogyan került erre a csodálatos, tehetsége által megszabott útra? Az irányultságot családjától, elsősorban édesanyjától kapta, akinek lakitelki rokonai körében magától értetődően nem múlhatott el semmilyen családi esemény sem éneklés, sem tánc nélkül. Ilyenkor mindig előkerült a citera, s e hangszer megszólaltatásával ismerkedett kezdetben ő is, először csak ismerősi körben, idős, tanyán élő parasztemberek révén. Már óvodás korában saját hangszere húrját pengette, és énekelte a Tatától ellesett alföldi nótákat.

Zeneiskolai tanulmányai során ismerkedett meg a hegedüléssel. Nagyon gyorsan eldőlt, hogy nem a komolyzene, hanem egyedül és kizárólagosan a népzene felé vezet az útja. Itt a szülői szerep ismét meghatározóvá vált. Édesanyja – nemcsak őt, hanem Szabó Zolit, Csorvási Zolit, Sutyinszki Jánost és Vladár Károlyt is – éveken át, minden vasárnap délelelőtt rendszeresen vitte a keceli Általános Művelődési Központba. Az ottani tanfolyami foglalkozások idején még mindig csak általános iskolás volt. Tanáruk a szakmai berkekben széles körű elismertséggel bíró „Hega”, azaz a kecskeméti Hegedűs Zoltán volt.

A következő állomást – továbbra is Hegával – a kecskeméti Erdei Ferenc Művelődési Központ jelentette. A szint tovább emelkedett az Óbudai Zeneiskola népzenei tanszakán, ahol a hegedülés tanítása egy szaktekin-tély, Jánosi András nevéhez fűződött. Jánosi nem csak a zene területén, de emberileg is lenyűgözte tanítványait. Emberségét bizonyítja, hogy a vidéki gyerekeket felkarolta, népzenei programokra, táncházakba vitte, életre szóló élményhez juttatva őket. Itt

javasolta ifj. Csoóri Sándor az egyik zenekari próbán, hogy Lóránt tanuljon meg brácsán játszani, mert meglátta benne a tehetséget. A zenélés mellett a néptáncsal is kapcsolatba került. Tanítómesterei között Kutrucz Bori, majd a jánoshalmi Demjén Péter voltak a legmeghatározóbbak. Nagy és pozitív változásnak számított, amikor 1988-ban Doktor László Halasra került főállású néptáncoktatónak. A néptáncgyűttes mellé stabil zenekar kellett, s ezt a fontos szerepet a Lóránt, Szabó Zoltán és Székely Tibor által megalapított Kontorás Zenekar töltötte be, melyben később Lőczy Attila is szerepet kapott. A Szilády Áron Gimnáziumban meghatározó évek következtek, hiszen az osztály- és iskolatársak Lóránt révén ismerték meg a magyar népi kultúrát. Ennek kiemelkedő eseménye a szalagavatón bemutatott szatmári verbunk volt, melyet Lóránt tanított meg lelkes társainak. Az érettségi után a Jászberényi Tanítóképző Főiskolán folytatta tanulmányait, miközben ismét életre szóló barátságokat kötött zenésszel, táncossal, profival, amatőrrel, civillel...

Ezen időszakban muzsikált egyre többször Csík Jánossal – ahogy ő emlegette, Janikával – és lett az egyre elismertebbé váló Csík Zenekar brácsása. Itt lett muzsikustársa Csente Tibor, akivel zenekarokon, országhatárokon, évtizedeken át ívelt barátságuk. Ek-

Címlap: Kocsis Enikő – Fitos Dezső: „Összhang” (Fitos Dezső Társulat – fotó: Majnik Zsolt)

TÁNCHÁZAK ÉJSZAKÁJA

XXIX. ORSZÁGOS SZEZONNYITÓ TÁNCHÁZ

2018. SZEPTEMBER 8.

FÁKLYA KLUB

BUDAPEST VI. KER., CSENGERY U. 68.

korra tehető ismeretsége Fekete Antal „Pumával” is, akit örök mesterének, barátjának tudhatott.

A Csikkal nem csak az országot zenélték végig. Jártak számos külföldi fesztiválon – 2000-ben Sydney-ben ők zenéltek az olimpia magyar kulturális kísérőrendezvényein –, de a kecskeméti táncházakban érezték igazán otthon magukat. És a legnagyobb büszkeség Lóránt számára az volt, hogy Kiskunhalason is igazi tánczázi élet folyt Kocsán Laci vezetésével, melyre az országos hírvő Dél-alföldi Táncháztalálkozókat tették fel a pontot.

Újpesten letelepedve a Bajza József Iskolában tanított, s „szabadúszóként” több zenekarban is zenélt. Majd, mintegy tíz éven át a szigetmonostori „Zöldsziget” Általános Iskolában tanított angolt, és „napközizett”. A gyerekek hamar megkedvelték, közvetlenség révén szoros kapcsolat alakult ki közöttük, és tanárkollégái között is egy nagy családban érezte magát.

Ezalatt két zenekarban is muzsikált, az egyik a Radikális Zenekar, a másik pedig – Szigetmonostorra utalva – a Szigeti Veszedelem. A Radikális Zenekarral a Pest-belvárosi Katapultban – egészen annak bezárásáig – tartották legendás folkkocsmájukat. Ott muzsikáltak Halmos Attilával, Kalász Máttával, Sztankovszky Domival, Soós Jánossal, Stunyóval, Soós Csabával, Csente Tibivel. Az utóbbi években a Szigeti Veszedelemmel léptek fel rendszeresen, például múlt novemberben a komoly elismerést kiváltó, Gérecz Attila költőre emlékező könyv- és lemezbemutatón. A fiatalon elhunyt költő verseit ők zenésítették meg és adták elő. Lóránt közismerten rajongott Erdélyért, az erdélyi népzeneért. Szoros kapcsolat kötötte a mezőszegi Magyarpalatka zenészeihez. Sokat muzsikáltak együtt táncházakban és la-

kodalmakban is. Ugyanakkor szülővárosa fiatalabb zenészeit is felkarolta, tanította.

Három éve rátalált élete igazi párjára Fehérváry Lilla személyében. Azon a végzetes márciusi napon is Lillával együtt készült arra, hogy – szeretett brácsáját magával hozva – együtt tartanak gyermektáncházat a Pásztortűz Egyesület szervezésében szülővárosában, Kiskunhalason.

Mindannyiunknak, akik ismertük és szerettük, örök fájdalomként marad meg a szívünkben, hogy terveit már sohasem válthatja valóra.

De a brácsaszó velünk marad!

*

Tisztelt gyászoló!

A zenésztársak, barátok, hozzátartozók nevében Széki Soós János soraival búcsúzzunk.

*

Kedves Lóri!

A kilencvenes évek közepén, a Kecskeméti Népzenei Találkozón fogtunk kezét először. Szokásodhoz híven, ott is éjjel-nappal muzsikáltál. Az előadások megkezdése előtt a művelődési ház büféjében tolongtunk, ahol a találkozóra meghívott zenészek is gyülekeztek. Nem kellett kérlelni őket, hogy kézbe vegyék hangszereiket, tették azt maguktól is. Te is közöttük voltál! Olyan fényes kedvvel, igaz lélekből sugárzó erővel húztad, már-már azt hittem, súlytalanná váltál és vártam, mikor emelkedsz a magasba. Amikor lehúztátok a hosszú és fergetes palatkai menetet, szótlánul tokba zártad brácsádat és egy üres öltözőbe mentél pihenni. Nem hiszem, hogy rajtam kívül ezt figyelemmel kísérte volna bárki is. Én is csak azért, mert utánad akartam menni, hogy bemutakozzak. Aztán mégsem tettem, arra gondolván, hogy hosszú a nap, és az éjszaka is hátra van még, bőven lesz időm sort keríteni rá. Talán egy fél óra sem telt el, ami-

kor már mindenki Téged keresett, ugyanis a művelődési ház szabadtéri színpadán kellett volna játszani a Hegedűs együttesel. Szájról-szájra adták egymásnak, hogy „nem látad Vass Lórit?” Amikor hozzám is eljutott keresésem híre, szóltam, tudom, hol vagy. Az öltöző keskeny lócáján aludtál. Már korholni kezdtem magam, hogy elárultam hollétedet. Hogy merészlejek felkölteni, hiszen nem is ismeresz engem? „Muzsikálni kellene mened” – közöltem veled a lehető leghalibban. „Vass Lóri vagyok, máris megyek” – nyújtottál kezet mosolyogva. Hát így történt a mi megismerkedésünk, ami az évek folyamán örök barátsággá nemesült. Mindig talált köztünk a szó. A hang is, mert sok száz órát zenéltünk együtt. Szeretted a Székéről szóló történeteimet, könyveimet érdeklődéssel olvastad és ajánlottad másoknak is. Én is örömmel adtam át a Neked dedikált példányokat. Hívtalak a széki népzenei táborba, ahová kedves nővéredet is elhozhatd. Emlékszem, a tábor után Te nem tértél vissza velünk Budapestre. A székiek előtt is jó barátunk bizonyultál, amiért pár napig még hálójukban tartottak határtalan vendégszeretetükkel. Mindannyian szerettünk veled egy asztalnál ülni. Igazi tanítóra valló méltósággal hallgattál meg mindenkit, és szóltál őszintén mindenkire, ami nagy kincs manapság. Jelenléted nyugalmat árasztott, az idő végtelenségét éreztetve velünk. Te nemcsak ismerted a segítség fogalmát, gyakoroltad is. Jó brácsás- és kontrásként helyénvalónak és kifejezőnek találtad, amikor arról beszéltem Neked, hogy Széken a kontrást „segítségnek” hívják.

Sírhelyed előtt állva is hisszük, hogy a végtelen idő örök része maradsz.

Kedves Lóri!

Nyugodj békében, de lelked járjon közöttünk vigasztalóan!

Régi citeraiskola új köntösben

Balogh Sándor: Citeraiskola (Az Óbudai Népzenei Iskola kiadványsorozata)

Ez a kötet az 1992-ben megjelentetett „Citeraiskola” új köntösbe öltöztetett második kiadása. Az első kiadást a Magyar Művelődési Intézet jelentette meg a „Népzenei füzetek” című sorozatban. Az új „Citeraiskola” nem csak küllemében újult meg, hanem szerkezetében, tartalmában és használhatósága tekintetében is.

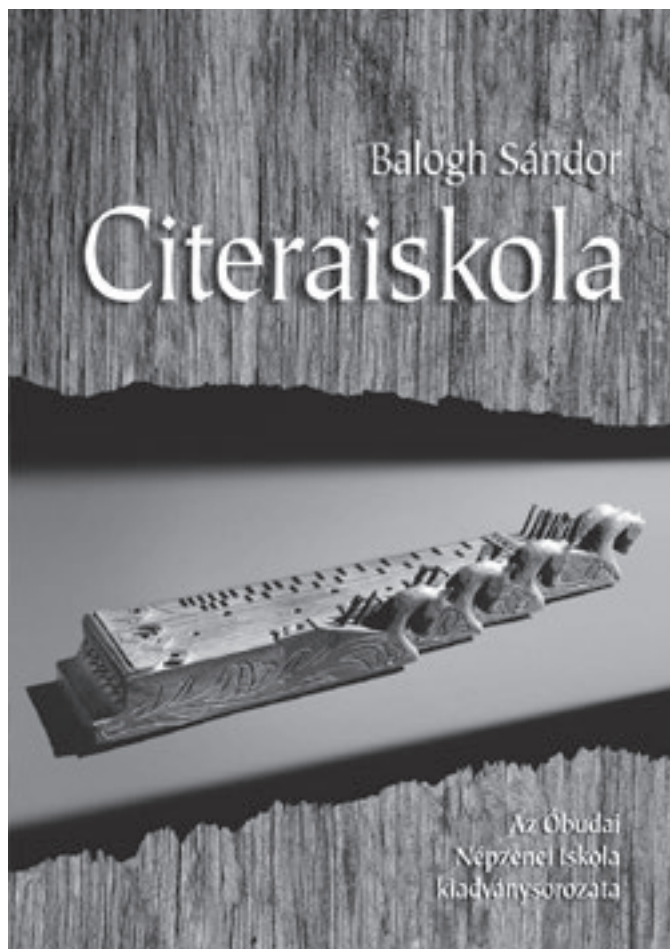
A kötet egyes fejezeteit, és az azokban található fontos instrukciókat a hagyományos magyar citerajáték elemeire építve állítottam össze több mint negyven éves zenepedagógiai munkám tapasztalatai alapján. A mintegy háromszáz példából álló, tematikusan felépített dallamanyag bőséges tananyagot nyújt a citerát tanulni vágyók számára, a gyermekdaloktól a régi és új stílusú népdalokon keresztül a gyimesi és a moldvai csángó dallamokig. A kottaanyag mellett a kötetben található lemez-mellékleten megszólaló ötven dallam meghallgatásával lehetőség nyílik a hallás utáni daltanulásra is. A CD-melléklet dallamait a kottában leírtakhoz képest a hagyományos citerajáték egyszerűbb díszítéseivel szövegezzük meg Gál János citerás tanítványom közreműködésével. A „Citeraiskolát” mindazoknak ajánlom, akik művészeti iskolában, zeneiskolában, szakgimnáziumban, valamint a közművelődés területein bővíteni szeretnék a citerajátékkal kapcsolatos ismereteiket.

*

Ez az egyszerű népi hangszerünk fontos szerepet töltött be az 1900-at megelőző, majd azt követő évtizedekben falvaink kulturális életében. Az éneklés és a tánc mellett a népi hangszereken való muzsikálás is jelen volt a család, a kisebb közösségek mindennapjaiban.

Legelterjedtebb népi hangszerünk a citera volt, ami annak köszönhető, hogy szinte minden, asztalosmunkához értő ember el tudta készíteni. A rajta való játék is könnyen elsajátítható, általában apáról fiúra szállt a citerázás tudománya. A szakirodalomban nem találunk adatokat arra vonatkozóan, hogy régen egyszerre többen is játszottak volna együtt rajta, azonban az 1950-es évektől nyomkövethető a zenekari citerázás. Ezekben az együttesekben általában oktáv-párhuzamban szólaltatták meg a dallamokat a kisebb, „prím” és a nagyobb, „tenor” citerákon.

A citera nagyfokú magyarországi elterjedése az 1970-es évektől figyelhető meg a Magyar Televízió *Röpülj, páva!* versenyének hatására. Sokan szerették volna megmutatni tudásukat, dallamaikat a televízió képernyőjén keresztül. A Magyar Rádió is számos citerás felvételt készített a hetvenes, nyolcvanas években mind a hagyományörző együttesekkel és szólistákkal, mind pedig a fiatal gene-

ráció tehetséges zenészeivel. A Magyar Hanglemezgyártó Vállalat, a Hungaroton 1975-ben nagylemezt adott ki *Magyarországi citeramuzsika* címmel, melyen a legjobb hagyományörző citeraegyüttesek, pávakörök és szólisták szerepelhettek.

1981-ben a Művelődési Minisztérium által kiadott zeneiskolai tantervek között megjelent négy népi hangszer tanterve is, így a népi furulya, a citera, a tekerő és a duda hivatalosan is taníthatóvá vált. Ennek zászlóvivője a budapesti Óbudai Népzenei Iskola, amely kezdetben a III. kerületi Mókus utcai zeneiskola „Népi Tagozataként” működött, majd 1991-ben önálló intézménnyé vált.

Az óbudai kezdeményezés hatására az országban számos helyen elkezdődött a magyar népi hangszerek tanítása zeneiskolai keretek között. Legtöbb helyen a citerát és a népi furulyát tanították. A citerajátékot nem csak zeneiskolában lehetett tanulni, hanem szakörökben, iskolai citerakörökben, tanfolyamokon és nyári táborokban egyaránt.

Mára már országsszerte körülbelül száz intézményben tanulható a citera alap-, közép- és felsőfokon. Mivel a citerát tanulók száma egyre nő, szükség van – már kipróbált – módszertani tankönyvek megjelentetésére. Fontos azonban, hogy a citeratanulás ne korlátozódjon csupán a kottából való tanulásra. A népi hangszerek tanulása során nagyon lényeges a hallás utáni elsajátítás. A népzene stílusjegyeit így lehet megismerni és megtanulni a legjobban. Ezt a fajta tanulást segíti az új *Citeraiskola* hangzó melléklete, valamint a hagyományos citerajátékot tartalmazó *Magyar citerás antológia* sorozat négy lemeze, amely a Flaccus Kiadó jóvoltából vált elérhetővé a citerások számára.

Balogh Sándor

Verbunk és csárdás

„A Hagyományok Háza munkatársai azon dolgoznak, hogy verbunk és csárdás táncunk máig élő hagyománya felkerüljön az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékére. Kérünk mindenkit, akinek szívügye a néptánc, legyen amatőr vagy profi táncos, fiatal vagy örökifjú, néptáncsoport-vezető, néptánc-koreográfus, hogy a verbunkot, valamint a csárdást támogató nyilatkozat kitöltésével segítse a Hagyományok Háza munkáját. A nyilatkozatok a »<http://tanchaz.hu/index.php/hu/hirek/hirek-2018/1886-nemzeti-tancaink-felterjesztese-a-szellemi-kulturalis-orokseg-reprezentativ-jegyzekere>« oldalon érhető el. A felterjesztés része a táncos képes, filmes dokumentációja is. A Hagyományok Háza szívesen fogad fotókat, amint éppen verbunkot vagy csárdást táncolnak, és rövid, párperces videókat, akár archív, vagy mai felvételeket, készüljenek azok fellépésen, próbán, lakodalomban vagy bármilyen spontán sokadalomban. A küldeményeket 2018. szeptember 1-ig az alábbi címre várjuk: toman.erszebet@hagyomanyokhaza.hu. Köszönettel: Tomán Zsóka (Folklórdokumentációs Fejlesztési Osztály, Hagyományok Háza)»

2018 - MÁTYÁS KIRÁLY EMLÉKÉV

Kóka Rozália sorozata - III. rész

A TÖRÖK ELFOGLALJA GALAMBÓCOT

Augusztus 24-én jelentés érkezik Nándorfehérvárról, hogy a török elfoglalta Galambócot, az ország egyik legfontosabb végvárát. Mátyás még aznap királyi tanácsot tart, közfelkelést hirdet, maga után küldeti a pápai követ toborozta keresztesekeket s másnap már indul Szilágyi kíséretében. Budán Hunyadiné intézkedik, Carvajal bíbornok és a magyar urak néhány nap múltán loholnak a király után. Ennek villámgyorsasága és példája megteszi a hatást, a nemesi fölkelés is fényesen sikerül, a velencei követ jelenti a Signoriának: „Ebben az országban emberemlékezet óta nem uralkodott ilyen harcias hangulat és nem létesült ilyen jelentékeny sereg, melyet részint a szeretet, részint a félelem érzése hoz össze.”.

*

ELSŐ TÖRÖKVERÉS, ELSŐ ALKOTMÁNYSÉRTÉS, MÁSODIK LÁZADÁS
Mátyás Szilágyit Szendrő alá küldi, a török Szerbia belsejébe vonul vissza, de Mátyás utánuk ereszt egy dandárt, és a török sereget megveri. Aztán Nándorfehérvárra megy, s a nagy veszedelemre való tekintettel országos honvédelmi adót vet ki országgyűlés nélkül. Erre Garai, Újlaki és Szilágyi újból összeesküsznek, s most már Frigyes császárnak vagy Podjebrádnak akarják följátnani a koronát. Mátyás tudomást szerez a dologról, Szilágyit elfogatja, és Világos vá-

Mátyás király ábrázolása mázas kályhacsempén

In: Középkori Magyarország p. 86. Repró: Cs. Takács Ágnes (OSZK)

rába csukhatja. Majd néhány nap múlva, visszakanyarodva az alkotmányosság útjára, országgyűlést hirdet Szegedre.

*

DE AZ ORSZÁGGYŰLÉS MEGBÉKÜL, ÉS MINDENT MEGSZAVAZ

Az országgyűlés méltányolja az ország nehéz helyzetét s a király buzgalmát, a honvédelem szükségleteire mindent megad a nagyszerű fiatal királynak, aki láthatólag föl tudta gyújtani a nemzet képzeletét, s ezzel megnyitotta az ősidők óta mindig nehezen kezelhető magyar áldozatkészség forrásait. „Az országgyűlésen vármegyei bandériumok szervezését határozták el oly módon, hogy azokba a jobbagyaltalan nemesek egy, a birtokosok minden húsz jobbagyuk után egy-egy fegyverest kötelesek állítani; ezeket a király évenként egyszer, három hónap tartamára, fegyver alá hívhatja és az ország határain túl is vezetheti; fönmaradván ezenfölül joga végső szükség esetén fölkelésre szólítani az összes rendeket fejenként, kik azután addig kötelesek a király mellett szolgálni, míg a szükség tart.”

*

BOSZNIA HÓDOL

Ugyanezen a szegedi országgyűlésen megjelent Bosznia vitéz királya, Osztoja Tamás, elismerte a magyar korona fönhatóságát, s azt kérte, hogy Szerbia fejedelemségét Mátyás fiára, István hercegre ruhazza, ki Lázár fejedelem lányát vette nőül. Mátyás így is cselekedett.

Ugyanebben az évben, de jóval előbb, alig több mint egy hónappal Mátyás trónra lépése után a cseh rendek királyukká választották a nagy tehetségű Podjebrád György kormányzót, Mátyás jövendő apósát és szövetségését.

*

MAGYAR PÜSPÖKÖK KORONÁZNAK PRÁGÁBAN,

ELSŐ DIPLOMÁCIAI SIKER

Mátyás Podjebrád kérésére magyar főpapokat küldött a prágai koronázás szertartásának elvégzésére, a győri és a váci püspököket. Egyben az ifjú diplomata e püspökei útján esküvel megerősített nyilatkozatot csikart ki Podjebrádból, melyben az hűséget fogad a római egyháznak és a pápának. Ez volt az első lépése a huszitizmus ellen és első diplomáciai sikere.

Mindez pedig történt 1458. február 14-e és ugyanez év december közepe között. Ragyogóbb nyitánya egy nagy uralkodói és államférfiúi pályának el sem képzelhető.

*

MÁTYÁS KIRÁLY MAGYARSÁGA

Román szomszédjaink, hűtlen dunai osztályos-társaink, de más ellenfeleink is, szeretik elvitatni tőlünk Mátyás királyt. Hunyadi János oláh (vlach) származását emlegetik és feszegetik. Nem veszik észre, mennyire a magyar belső hódító erő és presztízis malmára hordják a vizet.

*

NEM KELL GENEALÓGIAI SZALMACSÉPLÉS

Én itt genealógiai szalmacséplésbe főleg azért nem bocsátkozom, mert annak amúgy is kétes eredményeit semmiképpen sem tartom perdöntőnek Mátyás király, vagy akár Hunyadi János magyarságára. Mint ahogy minden francia joggal nevezheti ki azt az együgyűséget, amely Napóleon franciaságát akarja elvitatni, mi magyarok – szerényebb állásunkhoz képest a világ előtt – legalább is mosolyoghatunk azon a hiú erőlködésen, mely Hunyadi Jánost és Mátyást mindenáron ki akarja tőlünk sajáttítani.

Fraknoi Vilmosnak, Mátyás király kiváló történetírójának megállapítását ugyan, hogy „Mátyás atyjának elei az oláhok elnevezéssel

Hogyan került a holló Mátyás király címerébe?

Mátyás ifjú korától igen nagy vitéz volt. Sokat csatázott mindenféle ellenséggel. Egyszer, hogy, hogy nem, a poroszok fogságába került. A porosz vezér úgy gyűlölte, annyira haragudott rá, hogy megparancsolta a katonáinak:

– Mátyást mindennap fogjátok eke elé! Hadd szántsa a hegyoldalaikat, bánja meg azt is, hogy a világra jött!

Így szenvedett Mátyás, nehéz rabságban, porosz földön. Egyszer az édesanyja, Szilágyi Erzsébet, meghallotta, hogy az ő egyetlen fia micsoda nyomorúságban sínylődik. Összegyűjtötte az egész háza népét, urakat, katonákat, szolgálakat s megkérdezte tőlük:

– Melyiktek vinné el hamarabb ezt a levelet a fiamnak?

– Én viszem, én viszem! – versengtek az emberek.

Hirtelen lecsapott a magasból egy nagy, fekete holló, kikapta a levelet Szilágyi Erzsébet kezéből, s elszállt.

Mátyás még azon az estén megkapta az édesanyja levelét s választ is küldött a hollóval.

Megírta, hol szenved, hogy szenved, s hogy eke elé fogják minden nap.

Mikor Szilágyi Erzsébet ezt elolvasta, a szíve szinte meghasadt a gyermekéért. Nagy szándékot tett fel magában, s mindjárt üzenetet küldött Mátyásnak:

– Apád helyett apád leszek! – Ebből Mátyás megtudta, hogy hamarosan megmenekül. Szilágyi Erzsébet akkora csapatot gyűjtött, hogy Mátyást ki tudták szabadítani a rabságból. Az asszony is ott harcolt a katonákkal, mint egykor Mátyás édesapja, Hunyadi János. Amikor Mátyást királlyá választották, a címerébe hollót tetetett, mert a holló vitt neki hírt a szomorú rabságba.

(Kóka Rozália:

Mátyás király neve napja – Száz szép mese Mátyás királyról.

Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2014.

Illusztráció: Gyulai Líviusz)

összefoglalt albán, román és bolgár eredetű pásztornéphez tartoztak”, szerintem csak nagyon lényegbevágó kiigazítással és kiegészítéssel lehetne elfogadni. Mert hiszen az albán, román, bolgár eredetű pásztornép előkelői, a moldvai és havasalföldi sok százados besenyő, kun és tatár uralom természetes következményeként többnyire besenyő, kun vagy tatár vérűek voltak. Bazarába vajda bizony valójában kun vagy tatár úr volt, mint ahogy kimutathatólag turáni vérű a romániai bojárság nagy részben, Hunyadi János elei pedig

oláh kenézek voltak. A vlach pásztorok besenyő, kun, tartár urai és harcias vezetői, megengedem, elrománosodtak később, akárcsak a normannok Franciaországban, de Hunyadi János korában ez az elrománosodás még alig fejeződhetett be. Valószínű az, sőt több mint valószínű, hogy a Hunyadiak vérségileg a magyarral rokon népiségből sarjadtak. A Hunyadiak családjában szereplő Vojk név is fölötte hasonlatos Szent István pogány Vajk nevéhez. Mátyás anyja horogszegi Szilágyi Erzsébet volt, apai ágon az elmagyarosodott Garázda bosnyák család sarja, tehát vérségileg szintén legalábbis nem tiszta magyar. De lehet igaza akár Hóman Bálintnak is, hogy Hunyadi János apja Zsigmond király volt, az igazi lényegen semmit sem változtathat.

*

MÁTYÁS MAGYARSÁGA NAPÓLEON FRANCISÁGÁNAK TÜKRÉBEN

Mit bizonyít mindez, és tetejében az a tény, hogy Hunyadi János és fia, Mátyás, a magyar nemzet kimagasló hősei, sőt a magyar faj tulajdonságainak, szellemének és törekvéseinek világraszóló megtestesítői és vezérharcosai lehettek? A magyar fajta csodálatos erejét, a magyar szellem lélekalakító hatalmát, a magyar államalkotásból és a magyar nemzetegyesítésből áradó forró és fényes szuggesztíót.

Napoleon korzikai származása csak egyik alapvető tényezője az ő géniuszának, a másik a francia nemzetközösség kollektív zsenije, mely keretet, teret, szellemi tápot, ösztönzést, fokozást és színezést adott, széles távlatot, messze célokat és a francia művelődés varázsának titokzatos sugallatait Bonaparte hadnagy bontakozó, fogékony egyéniségének, hogy a korzikai bábból kirepülhessen a franciák világverő császára, s diadalmas szuronyai hegyén, de elsősorban a maga személyében, meghordozza Európa minden sarkában a francia szellem és művelődés dicsőségét. Csak nagy, erős, eredeti, termékeny, hódító szellemű nemzetek és fajok értik ezt a varázslatot: ilyen tökéletesen meghódítani s átítani a maguk szellemével a legnagyobb idegen egyéniségeket s a maguk szellemének Prométeuszaiávatni azokat. Így hordozta magában és magával a hellén szellemet a macedon Nagy Sándor, Napóleon a franciát, Cavour az olaszt, Mátyás király talán mindnél tökéletesebb lelki egységben, mondjuk „új” fajával és nemzetével, a magyart.

Liszt Ferenc német volt – vitatják nemzetük tekintélyét és önértétét kevésbé óvó németek. Miért nem a nagy muzsikusként életében s miért nem neki magának mondták ezt, miért nem azon melegebben hazudtolták meg Lisztet, mikor éppen olyan büszkén vallotta magát magyarnak? És miért nem Mátyásnak magának magyarálták meg például a budai várban, esetleg a bécsi vagy az olmuői vagy a boroszlói magyar királyi palotában, vagy valamelyik nevezetes országgyűlésen állítólagos vérokonai, hogy hiszen nem is magyar?

*

MAGYARSÁGA: A MAGYAR FAJTA DICSŐSÉGE

Holott minél kevésbé volt vérségileg magyar, annál nagyobb és halhatatlanabb dicsősége a magyarságnak, hogy a lángész csodálatos ihletével olyan nagyszerűen, olyan tökéletesen és olyan maradéktalanul tudta kifejezésre hozni és szolgálni nemcsak a magyar államalkotás, a magyar birodalmiság örök gondolatait és céljait, nemcsak a magyar nemzet faj fölötti egyetemességét, hanem mindazt is, ami magának a törzökös magyar fajtanak legsajátságosabb, legkülönösebb, legegységülőbb vonása-szépsége, erénye-bűne. Mintha róla olvasta volna le Ady e gyönyörű sorait:

Vétkeimet nagybüszkén
bíborba öltöztetem,
S magyar bünnél nincsen szebb
a világon.

Bajcsy-Zsilinszky Endre
(folytatása következik)

„Quintetto all’ungherese / Csángó”

– Interjú Cservenák Ármin zeneszerzővel –

A Magyar Zeneszerzők Egyesülete Kodály Zoltán születésének 135. évfordulója alkalmából pályázatot hirdetett népzenei fogantatású zeneművek komponálására. A több mint húsz, legfeljebb öt előadót foglalkoztató, tíz percnél nem hosszabb, jelíges pályaművet öttagú szakmai zsűri bírálta el: Beischer-Matyó Tamás, Borbély Mihály, Sály László, Tóth Péter és a zsűri elnöke, Jeney Zoltán. A díjazottak, Vizeli Máté, Dobos Dániel és Cservenák Ármin műveit május elején mutatták be az Artisjus Színháztermében. A versenyben harmadik helyezett „Quintetto all’ungherese / Csángó” című klarinét- és vonósnégyesre írt mű szerzőjét, Cservenák Ármin-t nem csak azért faggattuk, mert ő volt a nyertesek közül a legfiatalabb, hanem mert Grazban folytatott tanulmányai mellett kivételes alkalom, hogy itt-hon találtuk. Talán nem érdektelen, ahogy ő – kívülről – a hazai zenei életet, s benne a népzenei életet látja.

– Kezdjük az elején! Gyulán születettél 1995-ben, nyolcévesen kezdtél hegedülni...

– Anyukám második koromban vitt el Gyulán a zeneiskolába. Többféle hangszert – például trombitát is – ajánlgattak, de én mindenáron hegedülni akartam. Az első kompozícióim tízéves korom táján születtek két hegedűre. Zeneiskolai vizsgáimon is ezekből játszottunk felkészítő tanárommal.

Bár nem vittem túlzásba a gyakorlást, a zene iránti vonzódásom már akkor is nagyon erős volt. Az aktív zenélés azóta is jelen van az életemben. A mai napig sokat kamarázok hegedűn és zongorán egyaránt, de már akkor is a komponálás érdekelt inkább. Jobb érzés, ha a nagy mesterek munkáit vizsgálhatom tartalmi és formai szempontból. Jó leülni a papír elé és kidolgozni, létrehozni egy-egy új darabot.

– Gyulán felnövekedve már gyerekként láttad, hogy ebben lehet perspektíva? Ha megkérdezték, „mi leszel, ha nagy leszel?”, azt válaszoltad, hogy „zeneszerző”?

– Igen. Ha ezt most kérdeznéd meg, már nem tudnék ilyen biztonsággal felelni, de akkor számomra ez egyértelmű volt. Nem is mint választás vagy belső kényszer, hanem mint valamiféle ösztönös tudás arról, hogy én ilyen módon tudok a legjobban kommunikálni a világgal. Akkor is, ha sokan vannak, akik ezt a nyelvet nem beszélik, vagy idegenkednek tőle.

– Egyértelmű volt, hogy a te utad a komolyzene?

– Igen. Második voltam, amikor Mozart *A-dúr zongoraversenyét* (KV 414) először hallottam, és máig emlékszem arra, hogy mennyire lelkes voltam tőle. A másik, amit rongyosra hallgattam alsós koromban, Mahler *Feltámadás-szimfóniája* volt Anton Nanut és a Ljubljana-i Rádiózenekar előadásában.

– És a kortárs zene?

– Egy CD-melléklettel ellátott magyar zenei történeti könyv csodálkozottatott rá Ligeti szerzeményére, a *Síppal, dobbal, nádihegedűvel* címűre. És akkor hallottam először Kurtág György *Kafka-törédek* (op. 24) című szerzeményét. Őszintén meglepett, hogy így is lehet zenét írni, hogy így is érvényes lehet a hangzások elrendezése.

– Gyuláról hogy jutunk el Grazig?

– Felvettek a zuglói Szent István Zeneművészeti Szakközépiskolába szolfézs és hangkultúra szakra, itt Szalai Andrásnál tanultam zeneszerzést. Az iskolától megkaptam azt a képzést, ami alapot adott a továbbtanulásra. Komoly fejtörést okozott, hogy a budapesti Zeneakadémiára menjek vagy inkább legyek bátor és külföldön keressék lehetőségeket. Végül az utóbbival próbálkoztam, mert engem a mai kortárs zene izgat igazán, s tudtam, hogy Grazban tanít Beat Furrer és Georg Friedrich Haas, akik fontos és meghatározó mesterei, zeneszerzői a világnak. Nagyon szerencsésnek érzem magam, hogy felvettek a Grazi Zeneművészeti Egyetemre, és személyesen tőlük tanulhatok. Azt hiszem, a lehető legaktuálisabb képzéshez juthatok hozzá, olyasmit tanulhatok, ami igazán izgat, s amiről itthon kevés szó esik. Grazban van egy PPCM (Performance Practice in Contemporary Music) elnevezésű szak, ami mesterdiplomát ad, és ezen a szakon a Klangforum Wien szólistái tanítanak hangszeres zenészeket kortárs zenei technikákra és notációs ismeretekre.

– Azért van helye a „hagyományos” zeneszerzői ismereteknek is?

– Persze, ott is meg kell írni a stílusgyakorlatokat, korálmelódiát harmonizálni, fúgát szerkeszteni stb., ahogyan a klasszikus zeneszerzés-oktatásban, viszont emellett, élő zeneszerzőkkel dolgozva tényleg az aktuális dolgokról kapunk naprakész ismereteket. Úgy gondoltam, hogy nekem erre szükségem van, mert nem csak zeneszerzőként, de befogadóként is érdekel ez a zenei világ.

– Magyarországon elég szűk a kortárs zenei közönsége. Ausztriában jobb a helyzet?

– Az biztos, hogy Graz az európai kortárs zene egyik nagyon fontos központja, ahol két évente megrendezik az Impuls Fesztivált, ahol a legjelentősebb kortárs szerzők tartanak workshopokat és kurzusokat, de ettől függetlenül is sok kortárs zenei koncert van. Úgy gondolom a közönség nagyobb része tanulta már meg a kortárs zene „befogadását”, de nem csak Grazban: egész Nyugat-Európában sokkal nyitottabb a kortárs művészethez való hozzáállás, mint itthon. Magyarországon nem érzem, hogy van ke-

reslet. Amikor középiskolás voltam, rendszeresen jártam a Mini Fesztiválra [1989 óta a Magyar Zeneművészeti Társaság által évente megrendezett kortárs zenei fesztivál – a szerk.] és a legfontosabb itthoni kortárs zenei eseményekre. Szomorú volt látni, hogy ezekre a koncertekre csak egy maroknyi ember kíváncsi és mindig ugyanazok az arcok vannak jelen. Kellemetlen, ha többen vannak a színpadon, mint a nézőtér. Ha ez a kortárs zene jelene, akkor ebből egy még szomorúbb jövő körvonalazódik.

– Van erre magyarázatod?

– Én úgy látom, minden nemzet meg- és újrateremti a saját zenei nyelvezetét. Grazban nagyon sok nemzetiség verődött össze, és hallatlanul izgalmas, hogy ki milyen zenei közegekből érkezett, milyen kultúrát hozott magával. Nagyon sokat beszélünk a különböző kultúrák népzeneiről, van török, kazah, sőt indonéz kollégám, és első kézből kapok információt a távol-keleti zenei kultúráról is. Érdekes, ahogy más népeknél a kortárs zenében hangsúlyosan és természetesen megjelennek a gyökerek, s olyan – az előadásmódot tekintve is – komplex darabok születnek, amelyekhez nem könnyű megtalálni a megfelelő előadókat. Magyarországon talán azért is ritkán mutatnak be jelentős kortárs darabokat, mert a megvalósítás iszonyatosan komplikált. Ráadásul a jogdíjak is magasak...

– A mostani versenyen Kallós Zoltán által gyűjtött éneket dolgoztál fel, s adja magát a kérdés, milyen és hol gyökerezik a kapcsolódó magyar népzene?

– Nagymamám Vésztőn élt, s gyerekkori nyaraim javát nála töltöttem. Akkoriban volt ott – talán máig is van – egy nemzetközi népművészeti tábor. Minden reggel úgy kezdődött, hogy Budai Ilona népdalokat tanított, mielőtt elmondott volna egy ízes népmesét. Emellett minden évben – és engem igazán ez érdekelt – volt hangszerkészítő szakkör. Ha a természetben járok és van nálam bicska, mai napig megfaragom a nád-sípot, máskor, otthon meg PVC-csőből a tilingót és a „játékfuvalót”. Bennem ezek az élmények nagyon mélyen gyökeret vertek, s innen, Vésztőről indul a bensőséges viszo-

nyom, ami persze nem azt jelenti, hogy feltétlen rajongója lennének a szolgálai rekonstrukciónak. Úgy látom, hogy hatalmas a közösségépítő potenciál a népművészetben, legyen az zene, tánc vagy akár mézeskalácsforma-faragás. Azt gondolom, ennek meg kell találni a helyét a napjainkban, s nem biztos, hogy az autentika erősítése a továbbélés útja. Az maradjon a mesterek dolga!

A versenynek is az volt a kulcsgondolata, hogy „mihez kezdünk a népzenevel?”. Kell-e, szabad-e, lehet-e aktualizálni. Szerintem kell. A forrásaink olyan erősek, időtállóak és masszívak, hogy elbírják az átíratokat és feldolgozásokat. Nem hiszem, hogy egy minőségi átírat árthatna. A népdalokban olyan alapvető problémák fogalmazódnak meg, amik az egész emberiséget végigkísérik. A népzene annyira korrekten és őszintén tudósít az emberi élet legfontosabb helyzeteiről, legyen az halál, szerelmi bánat vagy éppen szexuális felvilágosítás, hogy az nem váltható ki mással, és nem is szabad elengednünk azt a finom árnyaltságot, amit magukba zárnak. Jó, hogy a magyarságnak ekkora kulturális kincs van a birtokában...

Pont a darabom kapcsán foglalkoztam a Kallós Archívummal, és rengeteg felvételt meghallgattam, mert tudatosan kerestem azt a népdalt, ami annyira megfog, hogy egy egész darabot ki tudok bontani belőle. A versenykiírás adta meg a kezdőlökést, de őszinte öröm lett ez a találkozás.

Nagyon szerencsés vagyok, hogy az *Abol én elmegyek* című dalnak pont a Szentés Demeterné Dénes Rózsi-féle előadásába futottam bele. Tényleg szenzációs, hogy mekkora kincs az, ami felgyűjtve a rendelkezésünkre áll. Azt gondolom, hogy ez a magyarországi zenekultúrának hihetetlenül fontos, nem kellően ismert része. Nem szabad elvesznie! De félek, hogy a mai fiatalok zömét – mondom ezt huszonnégy évesen – ez egyáltalán nem érdekli. A számítógépezés, a telefonozás és a féktelen mulatozás sokkal népszerűbb. Persze, ezek is kellenek, de azért van, ami többet is adhat az életben. De egyáltalán nem szeretnék általánosítani, szerencsére nagyon sok meglepő és szívet melengető ellenpéldát tudnék mondani. Nem tudom, milyen módon lehet a korábbi nemzedékek által felhalmozott kincseket továbbadni az utánunk jövőknek. Erre meg kell próbálni megoldást találni. Talán még nincs minden veszve.

– *Ha más nem, magad lehetnél egy biztató példa, nem?*

– Akár én is. Vállalom a feladatot...

– *Következetesen olyan dolgokba öled az energiádat, amik a többség számára értelmezhetetlenek, el nem fogadottak...*

– Nem mondanám „el nem fogadottnak”, inkább ismeretlennek, nehezen befogadhatónak. De, legyen bármiről is szó, minden szokatlan dologgal így van: az ember alapból távolságtartó azzal szemben, amit nem

ismer. Felmerül a kérdés, hogy megéri-e kockáztatni. Érdemes-e kilépni a komfortzónánkból? A kortárs zene pont ilyen „veszélyesnek tűnő idegen”. Ha meg akarsz élni mint élményt, ha be akarsz fogadni, akkor le kell küzdeni a gátlásokat, és félre kell tenni a zsigeri idegenkedést. A művészet így működik: oda kell menni és be kell fogadni, vagy legalább meg kell kísérelni. A kortárs zene – ebből a szempontból – a művészetek között is nehéz helyzetben van.

– ...?

– Sokat dolgozom kortárs képzőművészekkel, táncosokkal, írókkal, költőkkel. És úgy érzem, hogy a zene más: máshogyan kell befogadni. Nincs mese, meg kell hallgatni. A zene a színházzal, a táncsal és mozgóképpel együtt olyan művészeti ág, amely a befogadótól függetlenül, lineárisan működik az időben. Persze, egy kép vagy egy szobor megnézéséhez is kell idő, de ott a befogadón múlik, hogyan és mennyi időt áldoz rá. A zenének szabott ideje van, és nem úgy, ahogy egy könyvnek, amit egy könyvjelzővel félre lehet rakni, és legközelebb onnan folytatni. A kortárs zene zöme, mint az összes többi művészeté is, nem képvisel maradandó értéket. Bőven előfordulhat, hogy a hallgató kifog egy-egy tényleg vacak zeneművet, de emiatt nem szabad az egészet kidobni. A rossz mű is jó – tájékozási pontnak.

– *A darabodat előadó zenészeknek kellett különleges instrukciókat adnod a kotta mellé?*

Az első díjas **Vizeli Máté** így nyilatkozott „Kalotaszegi szonáta” című művének születéséről: „A művet azért ajánlottam Kiss-B. Ádám barátomnak, mert tizenegy évvel ezelőtt felkért egy olyan hegedű szólószonáta megírására, amely egy »hajnali-legényes-csárdás-szapora« összetételű kalotaszegi zenét ötvözne Bach szólóhegedű műveinek »Adagio-Fuga-Andante-Allegro« felépítésével. Elkészülése nem tudom, meddig váratott volna magára, ha ez a verseny most nem provokálja ki. A középre beékelődő, nagyon rövid, egy pár helyi román zenei motívumot feldolgozó, átvezető jellegű intermezzoval együtt végül öttételes formát kapott. A többi tétel a magyar zenei anyagból használ rengeteg, párhangos dallamrészletet, illetve helyenként utalást tesz Bach és Bartók bizonyos műveire, olykor elég nagy fokú paródiával élve. Sokszor kifejezetten nehéz technikai feladatok elé állítja a hegedűst, ugyanakkor az előadásához a kalotaszegi zene legalább alapvető ismerete is szükséges, mert bizonyos díszítések, ritmusok, sőt egyes tételek alapülkötése sem jelölhető teljesen pontosan a kottában.” (Forrás: gramofon.hu)

– Magyarországon nehéz lett volna olyan együtttest találnom, amelyik előadja a darabomat, igyekeztem egy olyan csapatot keresni, amelyik gyakorlott a kortárs zeneművek előadásában. A Schallfeld Ensemble 2013-ban alakult Grazban, s azóta már bizonyították, hogy értő tolmácsolói a kortárs zenének. Nagyon szerencsésnek mondhatom magam, hogy elvállalták a budapesti fellépést.

– *Nehéz feladatot adtál a muzsikusoknak?*

– Én igyekszem következetes lenni a notáció tekintetében. A hangzások és az akciók finom egyensúlyát kell megtalálnom és rögzítenem. Ebben a darabban egyértelmű utasítások vannak a kottában, ugyanakkor világos, átlátható a partitúra, és a zenészek által korrekten rekonstruálható módon sikerült lejegyezniem.

– *Ez azt jelenti, hogy a darabot akkor is így adta volna elő a Schallfeld Ensemble, ha nincs lehetőség belefolyjni a próbafolyamatba?*

– Megközelítőleg. Sokat finomítottunk a próbák során, de azt hiszem, ez így teljesen rendben van. Nyilván minden próbafolyamatnak az a lényege, hogy a legtöbbet hozzuk ki az adott darabból. Ezzel együtt teljesen természetes, hogy minden előadáson máshogy szól az adott darab. Nincs két ugyanolyan előadás még egy Mozart KV.1-es menüetecskéből sem, bár ott nyilván másfajta problémák merülnek fel, mint az én darabomban. Minden próbafolyamat a megoldások kereséséről szól.

– *Amíg az Artisjus Színháztermében szólt a darabod és te közönség voltál, figyeltelek, és úgy tűnt a gesztusaidból, az arckifejezésedből, hogy voltak kritikus pontok, amelyekért izgultál...*

– Szerintem nagyon jól sikerült, elégedett voltam a végeredménnyel. Persze, a próbák során volt olyan, ami jobban sikerült, s több felvételt is készítettünk, de ezzel együtt is elégedett vagyok. Ez a darab egy fontos állomás: azt mutatja, hogy hol tartok most és szerintem közben azt is, ahogy fejlődök, haladok. Közben persze magam is kíváncsian várom, hogy merre visz tovább a fülem és a leltem.

– *Vannak a népzenevel kapcsolatos egyéb tervek?*

– Még a Kallós Archívummal való bibelődés előtt volt egy olyan tervem, hogy azonos témájú népdalokat egy időben kellene összeereszteni aleatorikusan. Elkezdődik egy népdal egy hegedűn, majd rákezd egy másik hegedű egy teljesen más népdalra, teljesen más tempóban, más karakterben, hangulatban, aztán a harmadik, negyedik, és így egyre tömörebbé válik a hangzás, és létrejön egy aleatorikus ismétlődésen alapuló hangfelhő. Azt gondolom, nagyon szép, ahogy ez elindul és felépül, de azt a problémát még nem sikerült megoldanom, hogy ebből hol és hogyan lehet kilépni. A másik probléma a tonalitás, amin még gondolkodnom kell. A kérdés: maradjak-e egy diatonikus hangkészletnél, vagy legyen atonális hangkavalkád. Mindig mást hallok. Ez a darab bennem van, s amíg nem találok meg a megfelelő kidolgozási módokat, addig nem tudom befejezni. De foglalkoztat!

A közlésvágy hozza magával a technikát. Most még csak távolról látom, és nem vagyok biztos abban, hogy milyen lesz a konkrét megvalósulás, de ahogy egyre inkább közel kerülök a darabhoz, és egyre inkább erre fókuszálok, úgy egyre aprólekosabban látom az összetevőket és a szisztémát. A mostani partitúrában is látható, hogy nagyon sokféle elemet használok lejegyzés közben. Hosszasan és kitartóan keresem azt a technikát, amivel a legkorrektebb verziót lehet leírni. Az, ami a fejemben szól, mindig egy kicsit más, mindig van valami kis eltérés a „mintavételek” között. Van, hogy néhány hangmagasság, néha csak egy negyed- vagy hatodhangnyi a differencia. A tisztázat végül mindig egy kerekített változata annak, amiket hallok, jegyzetek. Ezekhez a kompromisszumkötésekhez kellene bizonyos rendszerek, szisztematikus logikai lépések, melyek keretet adnak kavargó gondolataimnak és segítenek megkötni az amúgy folyékony, képlékeny anyagot. Ez küzdelmes, de fontos, hiszen ha nem tudnám, nem akarnám lejegyezni a bennem megszólaló zenét, akkor üres maradna a papír, s én csak ülnék egyedül és hallgathatnám, ami a fejemben szól.

Kép és szöveg: Grozdits Károly

Hangszerek, Tokok, Kellékek, Javítás

Népzenei CD-k teljes választéka ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK KEDVEZMÉNY

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNCHÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG
1011 Budapest,
Szilágyi Dezső tér 6. I. em.
Tel.: (1)-214-3521
Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrássy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

KALÁKA ZENEBOLT
Bp., V. ker., Deák Ferenc tér 4.
Tel.: (1)-267-5331

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

MESTERPORTA
1011 Budapest, Corvin tér 7.
Tel.: (70)-244-8432

46 '72 '46 72

Nem vagyok otthon a számmisztikában, de ez az összefüggés kedves a szívemnek. Idén májusban ünnepeltük a magyarországi táncházmozgalom kezdetének 46. évfordulóját a Táncház Napja keretein belül.

*

Egy kis visszatekintő. A mozgalom kezdetét '72. május 6-ra datáljuk, hiszen ezen a napon volt az első táncház a Liszt Ferenc téren, a mai Írók Boltja helyén. Négy jelentős amatőr táncgyűttes (Bartók, Bihari, Vadrózsák, Vasas) táncosai a maguk szórakoztatására szervezték meg „úgy, mint Széken”. A talpalávalót a Halmos-Sebő-Éri trió szolgáltatta. Ezzel az eseménnyel egy rendkívüli mozgalom, valamint Halmos Béla – a mozgalom első primása – színes életpályája vette kezdetét, még ha ebben egy kölcsönhegedű is volt a segítségére. [L. Jávorszky Béla Szilárd: Halmos Béla emlékezete, folkMAGazin, X. különszám, 2014.] Halmos Béla '46. június 4-én született Szombathelyen. Gyermekkori zenei tanulmányait már Gyulán folytatta, ahol előbb hegedülni, majd brácsázni kezdett. Később játszott zeneiskolai, egyetemi zenekarokban és kamaragyűttesekben. A Budapesti Műszaki Egyetem Építésztechnika Karán diplomázott, ahol – tervező mérnökként – városrendezésre szakosodott. 1969 őszén a Magyar Televízió által szervezett, „Röpülj, páva!” népdalversenyen, Sebő Ferencsel duóban és egyéni versenyzőként is indult. A táncházmozgalom indulása után a Sebő együttes egyik alapító tagjaként énekelt versekkel és népzenevel tartott klubesteket heti rendszerességgel a Kassák-klubban.

Mélyebb népzenei ismereteit, a – főként erdélyi – falvakban végzett gyűjtőútjai során szerezte. Munkáját olyan kiemelkedő tudósok segítették, mint Martin György, Kallós Zoltán, Sárosi Bálint és Vargyas Lajos. Tagja volt az MTA Népzene Kutató Csoportjának, a Magyar Művelődési Intézet főmunkatársaként pedig megszervezte a Hangszeres Népzene Kutató Csoportot. 1990–2009 között a Kalamajka együttes primásaként a Molnár utcai Művelődési Ház (később az Aranytíz) táncházában muzsikált hétről-hétre. 1989 és 2001 között Szomjas György filmrendezővel és Rosta Katalin szerkesztővel tizenkét dokumentumfilmet készített, amelyek a népzene legfontosabb muzsikusi közül adatközlő paraszt- és cigányzenészeket, illetve a táncházmozgalom kulcsfiguráit mutatják be. 1999-ben kezdett neki a Táncház Archivum létrehozásának, amellyel a '70-es években induló táncházmozgalom történeti dokumentálására, archiválására törekedett.

A Táncház Archivumot 2001-től – 2013-ban bekövetkezett haláláig – vezette a Hagyományok Háza munkatársaként, ennek során hatalmas anyagot gyűjtött össze. A gyűjtemény részét képezi az úgynevezett Orális Archivum is, amely a mozgalom meghatározó személyiségeivel készített interjúkat tartalmazza.

Sosem gondoltam volna, hogy egy ember – ismeretlenül is – ilyen hatással lesz a munkámra, a világnézetemre. Az interjúk nem csupán a táncházmozgalomról szólnak, a különböző életutak által számos történet, élettapasztalat birtokába jutok. Halmos széles ismeretségi hálójára, érdeklődő személyisége, életszeretete révén pontosan tudta, hogy kitől, mit kell kérdeznie. Örömmel és lelkesedéssel fordult mindenki felé, a mozgalomban élte életét, ennek köszönhetően őszinte és tartalmas beszélgetéseket folytatott az interjúalányaival. Megtisztelő számomra a feladat, hogy immár ezt a gyűjteményt én gondozhatom és legjobb tudásom szerint vihetem tovább a munkáját. Az interjúk által minden nap egy másik korszakba csöppenek, és napról-napra egyre jobban megismerem Halmos Bélát.

Ma lenne 72 éves.

Budapest, 2018. június 4.

Szecsődi Barbara

Szakmai díjak és elismerések a Tánc Világnapja alkalmából

Az évad legjobb pályakezdő táncművésze
SÁFRÁN BALÁZS (DUNA MŰVÉSZEGYÜTTES)

Az évad legjobb férfi táncművésze
BARKA DÁVID (MAGYAR NEMZETI TÁNCGYÜTTES)

Az évad legjobb női táncművésze
HETÉNYI-KULCSÁR KLÁRA (MAGYAR ÁLLAMI NÉPI EGYESÜLT)

A tánctudományért díj
BOLVÁRI-TAKÁCS GÁBOR (MAGYAR TÁNCMŰVÉSZETI EGYESÜLT)

Imre Zoltán-díj
ORZA CÁLIN KOREOGRÁFUS, RENDEZŐ, TÁNCOKTATÓ

*

A Magyar Táncművészek Szövetsége díjakat adományoz minden év április 29-én, a Táncművészet Világnapja alkalmából. Az idén régi adósságot törlesztett azzal, hogy határon túli művész kollégákat tüntetett ki Életműdíjjal.

Így TAKÁCS ANDRÁST, aki az 1940-es évek végétől a felvidéki magyar táncélet meghatározó egyénisége, alapítója az egykori, első csehszlovákiai magyar hivatásos néptáncgyűttesnek, a NÉPES-nek. Nagy jelentőségűek a felvidéki magyarság körében végzett gyűjtései, számos könyve jelent meg e témában. Napjainkban is újabb kötetet rendez sajtó alá.

Életműdíjat kapott a marosvásárhelyi DOMOKOS ISTVÁN, aki idén töltötte be 90. életévét. Ő volt az egyik megalapítója az Állami Székely Együttesnek, amely a Romániai Magyar Autonóm Tartomány fővárosában, Marosvásárhelyen működött.

Posztumusz Életműdíjat kapott SZÉKELY DÉNES, aki Domokos Istvánnal együtt vett részt a marosvásárhelyi hivatásos néptáncgyűttes létrehozásában. A kitüntetést Magyarországon élő leánya vette át.

Domokos István (képiünkön jobbra) a díjat május 25-én, Marosvásárhelyen, a Maros Együttes által rendezett ünnepségen vette át Novák Ferenctől, a Magyar Táncművészek Szövetsége tiszteletbeli elnökétől. (Fotó: Rab Zoltán)

Kéz/Mű/Remek

Kortárs népművészet a Múcsarnokban

A Magyar Művészeti Akadémia 2014-ben indította el a Nemzeti Szalon kiállításorozatát azzal a céllal, hogy időről időre képet nyújtson a nagyközönség számára a vizuális művészeti ágak kiemelkedő eredményeiről. Az első ciklust záró Kéz/Mű/Remek kiállítás április 21-én nyílt meg a Múcsarnokban – széles körű összefogás eredményeképpen. A néphagyomány bármely ágában tevékenykedők számára kiemelkedő jelentőségű ez a nagyszabású tárlat, hiszen annak a mára intézményessé terebélyesedett mozgalomnak a tárgyi-szellemi gyümölcsseit tárja a nagyközönség elé, amely az 1970-es évek elején az úgynevezett „nomád nemzedék” – az elődök felé fordulásában is progresszív szellemiségű – kezdeményezéseiből nőtt ki, új korszakot indítva a hagyományokhoz való viszonyulásban. A nomád nemzedék hozta létre azokat a népművészeti alkotóműhelyeket, amelyek forradalmian új minőséget hoztak létre valamennyi kézműves szakágban, s ez a generáció indította el azokat a fiatalabb kézműveseket, akiknek elképesztően magas színvonalú és esztétikai értéket képviselő munkáiban a kiállítás látogatói gyönyörködhetnek.

Nemcsak mesterségbeli tudás, hanem nagyon sok közösségi szervezőmunka, felelőseteljes intézményi háttérmunka is van a magyar tárgyalkotó népművészek sikerei mögött. A mintegy négyezer népi iparművészt tömörítő Népművészeti Egyesületek Szövetsége (NESZ), maguk az egyesületek és az oktatásban részt vevők elsősorban közvetlenül a gyakorlati teendőkkel foglalkoznak. A Hagyományok Háza Népművészeti Módszertani Műhely munkatársai Beszprémy Katalin vezetésével a Népi Kézműves Stratégia elkészítésében, a minősítési rendszer megújításában, a törvényi-jogszabályi háttér optimalizálásában, az elméleti-gyakorlati képzés és továbbképzés, konferenciák, országos pályázatok, kiállítások szervezésében, a kiemelkedő kortárs népművészeti alkotások múzeumi

gyűjtése terén munkálkodnak – évtizedek óta fáradhatatlanul és eredményesen. Itt kell megemlékeznünk az idén elhunyt Borbély Jolánról is, aki a Népművelési Intézetben az 1970-es években elkezdte ezt a munkát.

A Kéz/Mű/Remek attól is más, mint az összes eddigi nagy népművészeti kiállítás, hogy a koncepció kidolgozásában és a kiállítás megvalósításában ezúttal a népművészeti szakemberek mellett a tudomány képviselői is jelentős szerepet vállaltak. Beszprémy Katalin főkurátor mellett – a NESZ elnöke, Pál Miklósné és az MMA Népművészeti tagozatának elnöke, Kékedi László javaslatára – Fülemile Ágnes, az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének nemzetközi hírű néprajzos-művészettörténész kutatója mint szakmai és művészeti koncepcióért felelős kurátor irányította a tervezést és a munkálatokat. Fülemile Ágnes – aki egyébként a Bartók Együttes táncosaként szintén a nomád nemzedékből, a táncművészeti program rendezésével is bizonyította, hogy a tudományos-elméleti

hátter milyen új minőséget eredményez, mennyivel sokrétűbb ismereteket és mondanivalót közvetít, akár kiállításról, akár egy komplex és reprezentatív népművészeti programról legyen szó. (A New York-i Magyar Kulturális Központ vezetőjeként 2013-ban társkurátora volt a két hét alatt 1,2 millió látogatót regisztráló washingtoni Smithsonian Folklife Festival-nak, ahol Magyarország díszvendégként történő bemutatkozását kétszáz közreműködővel szervezte meg – zajos sikerrel. 2015-ben a Várkert Bazár *Örökség és újítás – Kortárs magyar kézműves remek* című kiállításának, 2017-ben *A reformáció történelmi és kulturális öröksége az élő népművészetben* című országos tárlatnak a főkurátora volt.)

A teljes munkafolyamatban – a koncepció kialakításától a tárgyválogatáson keresztül a kiállításrendezésig – társkurátorként

oroszlánrészt vállalt G. Szabó Zoltán néprajzos muzeológus, népzeneész (a Hagymányok Háza Magyar Népi Iparművészeti Múzeumának vezetője, többek között a 2004-es, a Néprajzi Múzeumban rendezett, nemzetközi elismerést aratott dudakiállítás főkurátora), valamint a hangszereket bemutató terem rendezésével és a kiállításához kapcsolódó programok szervezésével Szerényi Béla népzeneész, hangszerkészítő mester, az Óbudai Népzenei Iskola igazgatója. A munkatársak között további elismert néprajzkutatók és kézműves szaktekinéltek szerepeltek, mint például Tötszegi Tekla, a kolozsvári Néprajzi Múzeum kurátora, Cseh Fruzsina kézműipartörténet-kutató (MTA BTK Néprajztudományi Intézet), Eplényi Anna tájépítész, valamint – a teljesség igénye nélkül – a Vidák család, Illés Károlyné, Vetró Mihály, Bárány Mara, Galánfiné Schmidt Teréz, Ament Éva, Szakács Márton és mások. (Teljes névsoruk a kiállításon, illetve a katalógusban olvasható.)

A tárlat volumenéhez képest rendelkezésre álló szokatlanul rövid idő miatt a rendezők számára emberfeletti munkát jelentett a tárgyválogatás, amelynek során a Kárpát-medence nyolc helyszínén

Fotó: Cseh Fruzsina

mintegy ötszáz alkotó háromezeröttszáz alkotását, köztük komplett tárgyegyütteseket válogatták ki.

Szakítva a megszokott gyakorlattal, a rendezők a kiállított tárgyakat nem egyszerűen alapanyag, technika, funkció vagy tájegységek, néhan történeti szempontok szerint csoportosítva mutatják be, bár természetesen e rendezőelvek is sok ponton megjelennek. A tizenkét teremben a XXI. századi ember életvilágának azokkal a szféráival találkozhat a látogató, melyekbe a hagyományos paraszti gazdálkodási ismeretek, mesterségbeli tudás és esztétikum szerve- sen beépíthető.

A hely adottságaihoz is alkalmazkodó koncepció tizenkét – akár önállóan is értelmezhető – kiállítást eredményezett, amelyek mindegyike szervesen kapcsolódik a szomszédos termék anyagához, és egymáshoz is. Akármerre indulunk el tehát a kiindulópontként szolgáló – a hetvenes évek nomád nemzedékét és a táncházmozgalmat felidéző első teremből, mindig úgy érezzük, hogy a következő terem folytatása az előzőnek.

Ilyen mennyiségű tárgynál már fennállt a veszély, hogy a bőség nyomásának engedve túlszűfölják a tereket, de az átgondolt koncepció és az esztétikai érzék segített az egészséges egyensúly megtartásában. Komoly szerepe van ebben a látványtervnek és az installációnak is, mely kreatív együttgondolkodás eredményeként Jakab Csaba tervei alapján valósult meg – példászerűen. Egyébként a tárlat minden terme újabb és újabb látvánnyal, ötlettel, számos interaktív elemmel is várja a – nemcsak felnőtt – látogatókat, amelyek felsorolása messze meghaladná írásom kereteit.

A Kéz/Mű/Remek kiállítás nemcsak páratlan szemléje a kortárs népművészetnek, hanem azt is közérthetően mutatja meg, miért jó a gyökerekbe kapaszkodva közösségben, és az alkotás örömét átélve létezni. Biztosra veszem, hogy az idej Szalon magyar látogatói nemzeti identitásukban megerősödve lépnek ki a Múcsarnok ajtaján, míg a külföldiek a budapesti turistacélpontok „népművészeti” bővítkínálata után azt is megláthatják, hogy milyen a valódi, minőségű magyar (kortárs) népművészet. A Kéz/Mű/Remek kiállítás újabb bizonyítéka annak, hogy Magyarország népművészeti nagyhatalom. Szívvel ajánlom mindenkinek, nézzék meg gyerekekkel, családdal, hazai és külföldi vendégekkel – garantáltan felejthetetlen élményben lesz részük, megélhetik azt a gazdagságot, ami elvehetetlenül a miénk, magyaroké, amire büszkék lehetünk, amivel érdemes élnünk, s amire érdemes vigyáznunk.

A kiállítás 2018. augusztus 20-ig tart nyitva.

Juhász Katalin

Lakócsa táncai

Írta: Borbély Jolán

Lakócsa (*Lukovišće*) mintegy ezerkétszáz lakosú horvát község Somogy megye délkeleti sarkában. Központja a nyolc faluból álló somogy-baranyai horvát népszigetnek, melyhez még Potony (*Potonj*), Tótújfalu (*Novo Selo*), Szentborbás (*Brlobaš*), Drávakeresztúr (*Križevce, Krstur*), Felsőszentmárton (*Martince*), Révfalu (*Droljanci*) és Drávasztára (*Starin*) tartozik. Ez a zárt etnikai egység a környező, magyar lakosságú vidéktől, de a túlsóparti horvátságtól is elszigetelten élt az utolsó évtizedekig.

Az Árpád-kori magyar település a zselici apátság birtokához tartozott, s a XVI. században néptelenedett el, valószínűleg Szigetvár eleste után. Mai lakossága a török hódoltság utáni, XVIII. századi telepítések során kerülhetett ide Bosznia és Horvátország határvidékéről. A lakócsaiak ún. „kaj” nyelvjárása eltér a többi hét községétől, amelyekben az ún. „sto” nyelvjárást beszélnek. A lakócsaiak nyelve így a Zágrábtól keletre fekvő Zagorje vidékére utal.

A jobbágyfelszabadítás után Lakócsa népe még jó ideig – a gazdálkodás ősi módján alig változtatva – a régi, nagycsaládi rendben élt, s hagyományai szinte érintetlenül maradtak az első világháborúig. A nagycsalád s vele a régi gazdasági rend ezután indult bomlásnak. A felszabadulás még viszonylag épen találta az idős és középkorú nemzedékek körében a nemzetiségi jelleget őrző nyelvet, szokásokat, viseletet és a táncokat. Az utolsó két évtizedben, a falu életének gyökeres átalakulásával a régi paraszti kultúra bomlása is meggyorsult. A horvát nemzetiségi kultúra értékeinek megtartójává ma már egyre inkább a tudatos hagyományápolás válik.

*

Lakócsa hagyományos táncai műfaji-formai szempontból négy csoportra oszthatók:¹

A) A zárt kólók (*zatvorena kola*), az énekszóra járt női körtáncok alkalomhoz kötve, húsvéti és lakodalmas, szertartásos szerepkörben fordulnak elő. Alaplépésük a balra haladó, a kört lassan jobbra forgató, tripódikus sétáló motívum. Az ide tartozó *vuzmeno kolo* és a *lakodalmi körtánc* a dél-dunántúli magyar leánykarikázók horvát rokona.

B) A nyílt kólókat (*otvorena kola*) férfiak és nők vegyesen, félkörben táncolják. A lánc sohasem zárul körré, a kóló a körív mentén mindig lassan balra halad, s időnként csigába csavarodik. A nyílt kólókat két férfi táncvezető irányítja. A lakócsai táncok e legfontosabb, szórakoztató funkciójú csoportja – a *drmeš*, a *kopogós kóló* és a *križanje* – alkotta a mulatságok állandó táncrendjét. A hangszeres kóló-zenét dudán, később tamburán adták elő. A nyílt kólók apró lépésűek, rezgő, kopogó és bokázó motívumokból épülnek fel. Mozgásaik szűkek, inkább ritmikailag, mint plasztikailag variálódnak.

C) A kombinált táncformák – amikor a nyílt kóló-forma páros- vagy szólótáncal keveredik – kevésbé jellemzőek s valószínűleg újabb keletűek Lakócsa tánckincsében. A szokásos láncforma a tánc folyamán szóló- vagy páros-táncá alakul át. A *križanje* újabb formájában a lánctánc – mintegy befejezésként – páros-táncá bomlik (*sakajdo*). A *csizmaverős* esetében pedig a kóló-formában, összefogódzva járt rezgő, kopogó, bokázó motívumsorok váltakoznak szabad, szólisztikus jellegű, csapásoló figurázással.

D) A bemutató jellegű szóló és páros-táncok szórványos, kivételes eseteket jelentenek. A szólisztikus botos, ill. seprűs *kanásztánc* a somogyi magyar anyagból való alkalmi kölcsönzés. A lakodalmi páros *üvegestánc* a csizmaverőssel és a kanásztáncal van formai és zenei rokonságban. A *sakajdo* eredetileg a gyermekek játékos páros-tánca.

Előző számunkban két írással búcsúztunk Borbély Jolán néprajzkutatótól, Martin György özvegyétől. Most a „Sokszínű hagyományunkból I.” című kiadványban (Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, é. n. (1973). 13-25. oldal) megjelent tanulmánya felidézésével emlékezünk munkásságára.

*

Amikor a lakócsai *táncmulatságban* megszólalt a duda, néhány legény a középre ugorva, vállfogással összekapaszkodva kezdte meg a táncot. Rövid kólózás után intették táncba a leányokat, akik szeretőjük vagy valamelyik, még elkötelezetlen legény mellé sorakoztak a táncba, kezüket a legények vállára helyezve. A kóló újabb párokkal szaporodva egyre nőtt. A legény akkor sem hagyta ott a leányt, ha nem volt kedvére való, a leányok viszont olykor a más szeretője mellé kapaszkodtak. Ez aztán gúnyos, verses kiáltásokban kifejeződő csipkelődésekre adott alkalmat a tánc folyamán.

A nyitott lánc végein elhelyezkedő két *kolovod* – vagyis táncvezető – nem csak a táncok, hanem az egész mulatság rendjének irányítója. A táncok motívumkincsét – mint legjobb táncosok – ők őrzik a legtisztábban, s a közösség, irányító szerepüket elfogadva, igazodik hozzájuk. A motívumok sorrendje, a táncrészek időtartama, vagyis a szerkezeti felépítés a kólóvezetők táncképességétől, pillanatnyi hangulatától függ. Irányító tevékenységük elsősorban a férfiak táncát szabja meg, akik kánonszerűen követik őket. A balszélső kolovodé a főszerep: a tánc formájának és motívumainak változása elsősorban tőle függ.

A kóló mindig rezgő lépésekkel kezdődött, s a nők mozgáskincse szinte mindvégig ebből állt. A rezgő motívumok után kezdődik a férfiak figurázása. A hangulatot a közbekiáltott csipkelődő rigmusok is fokozzák:

„Šogorica, ti debele glave,
Ne fačaj se u kolu preda me!”
(Vetélytársnőm, te nagyfejű,
Ne tolakodj a kólóba mellém!)

„Šogorica visoka i tanka,
Ima noge haj ražena slamka.”
(Vetélytársnőm hosszú és vékony,
Olyan a lába, mint a rozs szára.)

A táncvezetők egyre szilajabban járnak a kopogóst, s nyomukban az egész kóló tűzbe jön. Már csak a nők tartják feszesen, egyenesen magukat, a férfiak egyre jobban belegörnyednek a dobogtatásba. A kóló lassan, de állandóan balra halad. Ha nagy a tömeg, a táncvezetők a karéj közepén álló dudás köré tekerik csigavonalban a kólót, hogy a zenéhez minél közelebb kerüljenek. Egy idő múlva a „Širi kolo!” (Húzd meg a kólót!) kiáltásra a jobbszélső kolovod a karéj másik felét irányítja középre, hogy most azok jussanak a duda közelébe, akik eddig kívül jártak. A „Pod noge!” (Láb alá!) kiáltásra a mulatság utolsó kedvelt táncára, a križanjé-ra kerül sor. A vetélytársak már az újabb tánc ritmusára kiabálják vissza feleselő verseiket:

„Ako nisem od nikoga bolja,
Od tebe sem, šogorica moja.”
(Ha másnál nem is vagyok jobb,
De nálad, vetélytársam, különb vagyok.)

„Šogorica, nisi ni ti bolja,
Crkla pukla još bu dika moja!”
(Vetélytársam, te sem vagy jobb,
Pukkadj meg, a szeretőd akkor is az enyém lesz!)

A križanje után a kóló párokra bomlik és az ún. sakaj-dóval fejeződik be a táncciklus.

A hagyományos, helyi eredetű táncok rovására a fiatalság körében alkalmi jelleggel terjedtek el azok az újabb kólók, amelyek először az első világháború után, szerb katonák révén jelentek meg a Duna-Tisza közén és Baranya megyében. Divatjukat az ötvenes években a falusi táncmozgalom szélesítette ki. Az egyszerű futó, szökdelő lépésekből álló, nagymozgású, lendületes kólók csekélyebb táncképességet igényelnek, mint az aprólépes, régi rezgőkólók, színpadi alkalmazásuk pedig hatásosabb a térbeli látványosság miatt. Nagy térben s nem csak körív mentén mozognak, nincs megszabott haladási irányuk. Ilyenek pl. a *vranjanka*, *pačići*, *ciganka*, *srbin*, *kukunješće*, *hopa-cupa*, *kuvarice*, *logovac* stb. Lakócsára ezek a táncok csak az ötvenes évek közepén kerülnek a más vidéki nemzetiségi tanítók, a vendégszereplő délszláv együttesek és instruktorok tévéen. A fiatalság tánckincsében a helyi hagyományos kólókat már ezek a táncok váltják fel.²

A legutóbbi évtizedekben a tánczene³ átalakult. Az első világháború után a duda mellett egyre nagyobb szerepet kap a *tamburazenekar*. A somogyi horvát falvakban egy gyári készítésű, Jugoszláviából származó tambura mintájára a húszas években Kovacsevics István készítette el az első hangszereket. Felsőszentmártonban, majd 1928-ban Lakócsán „szép teknősbéka hátú”, máig használatos tamburákat készített (prím-, másodprím-, brácsa-, kontra- és bőgőtamburát). A tambura és a duda még jó ideig egymás mellett élt. A régi duda-dallamokat próbálták alkalmazni tamburára, mely fokozatosan átvette a duda szerepét. A tamburazenekar is sokszor a kóló lözépére állva muzsikált, s jó ideig éppúgy körbetáncolták, mint a dudást. Bardek József, az utolsó lakócsai dudás 1958-ban adta el magakészítette kutyabőr dudáját. A somogyi horvát falvakban ma összesen két gyakorló dudás van (Potonyban és Drávakeresztúron), s bár többhelyütt élnek még a volt dudások, de hangszerük híján véglegesen kivész a régi tánczene.

*

I. HÚSVÉTI KÖRTÁNC – VUZMENO KOLO

A *vuzmeno kolo* alkalomhoz kötött, szertartásos, énekes női körtánc. Nagyszombaton este, valamint a húsvéti nagymise után a nagyleányok és asszonyok énekszóval járták be a falut. A nagyobb tereken, a falu mindkét szélén, a szántóföldek szegélyénél meg-megállva járták el a húsvéti körtáncot.

A lakócsai táncok közül ez az egyetlen, amelyet mindig zárt kör alakban, egyszerű, leeresztett vagy a derék előtt keresztezett kézfogással táncoltak. Egyetlen motívum végtelen ismétléséből áll: a tripódikus, 6/4 időtartamú, aszimmetrikus szerkezetű lépést (kettő balra, egy jobbra) legfeljebb jelentéktelen egyéni változatok színezik. A lépéssel a kör lassan – balra haladó inga-mozgással – a nap járásával megegyező irányba forog.

A húsvéti körtáncban a dal fontos szerepét mutatja, hogy a tánchoz több – csak ez alkalommal használatos – egymással rokon dallam („*vuzmene pesme*”) társul. E dallamok sok szövegstrófával kapcsolódnak, s előadásuk hosszadalmas a régies sor- és strófaismétlések, valamint a refrének miatt. A két- vagy háromsoros, egyszerű szerkezetű, rövid szakaszokban négy-, nyolc-, tíz-, tizenegy- és tizenkétszótagos verssorok keverednek.

A húsvéti körtánc-dalokat mindig két szólamban, tercelve adják elő, a fő szólamot magas, hasító fejhangan éneklük. A szláv körtánc-dalokra jellemző szóló-kórus váltakozás menete a lakócsai húsvéti kólóban a következő: az egyes strófákat mindig a legélesebb hangú előénekes kezdi meg, egy-két ütem után kapcsolódik be a terces, s ketten éneklük végig a versszakot. A kórus az elhangzottakat megismétli, s ilyenkor néhol már többszólamúvá is válik az előadás.

A húsvéti kóló dallamait füzérszerűen összekapcsolják. Az egyes versszakokat és dalokat néha $\text{♪♪} \text{♪}$ ritmusú, a végén elnyújtott, éles kiáltással fejezik be.

A húsvéti körtánc ünnepélyesen szertartásos, igen lassú tempójú ($\text{♩} = 70-80$). A rövid, kétsoros dallamok egyes sorain belül páros és páratlan ütemfajták váltakoznak ($2/4, 3/4, 4/4, 5/4, 6/4$). A lassú tempó melletti heterometria már önmagában is a rubato előadás benyomását kelti. A váltakozó metrumú dallamokra azonban mindig a $6/4$ -es, tripódikus lépést járják, miáltal a dallam és a tánc között sajátos polimetria jön létre. Ez aritmikus benyomást kelt, hiszen a tánc és zene ütemhatárai szinte alig vágnak egybe s csak véletlenszerűen találkoznak. Egy másik, epikus ének természeti jelképei (szarvas, hold, nap, eső) talán az évszakváltás, a napforduló, az agrárritmusok esőkérről szokására utalnak.

A húsvéti kóló alkalmazási ideje, a tavaszi falukerüléshez való kapcsolódása, ünnepélyes szertartásossága, valamint a dalszövegek arra utalnak, hogy a pannóniai területen még a közelmúltban is élő tavaszi agrárritmusok és ezzel kapcsolatos termékenységi hiedelmek helyi maradványát képviseli. A húsvéti kólót zenei, költészeti és táncbéli vonásai a lakócsai horvát folklór régi rétegébe utalják.

*

II. LAKODALMI KÖRTÁNC

Az énekszóra járt szertartásos lakodalmi körtánc formailag azonos a húsvéti kólóval. A lakodalom során három alkalommal fordul elő.

1. Az esküvő előtti nap délutánján a menyasszony leánypajtásai rozmarinággal, összekarolva, énekelve érkeztek a menyasszonyos házhoz. A *koszorúfűzést* hét, kilenc, vagy tizenegy, piros rukávéba [*rukavi = vastagon hímzett ujjú ing - a szerk.*] és köténybe öltözött leány végezte. A fűzni való rozmaringleveleket tányérba téve, énekszó mellett készítették a menyasszonyi koszorút, s ennek végeztével a koszorúslányok az asztalra tett koszorú körül eljárták körtáncukat. A koszorúfűzés vacsorával és táncmulatsággal fejeződött be.

2. A lakodalmi szertartások során másodízben akkor kerül sor a körtáncra, amikor a vőlegény násznépe előtt, tréfás alkudozás után végre kinyitják a kaput, és a menyasszony a ház ajtófélfáját fogva, karja alatt bocsátja át és megcsókolja a vendégeket. A koszorúslányok eközben a legények kalapjának ellopásán fáradoznak, hogy azt felbokrétázva, pénzzel megváltassák velük. A legdrágább, legdíszesebb bokréta a násznagyé, akinek ezt a menyasszonyi, ún. „leánybúcsúztató koszorú”-val együtt kell megváltania. Ekkor járják el újra a koszorúslányok a násznagy körül körtáncukat a „*Ko u kolu deveruša...*” kezdetű dalra.

3. Amikor a menyasszony elkészült, a násznagy bekíséri hozzá a vőlegényt, s mindkettőjüket a megterített asztalhoz vezeti, amelyen korábban a koszorút is fonták. A nász-

nép rövid kólózását a násznagy pohárköszöntője szakítja félbe, amire a „*Prva čaša al divojka naša...*” (Első pohár, de a lány a mienk...) kezdetű lakodalmis éneket éneklük. A táncot, a pohárköszöntőt és a dalt még kétszer – a szöveg első sorát mindig módosítva („*Druga čaša*”, majd „*Tretja čaša*”) – megismétlik. Ezután az asztal körül eljárják a teljes táncrendet: a „*drmeš*”-t, a kopogós „*kóló*”-t és a „*križanjé*”-t. Végül a nők és a férfiak kézfogással járt vegyes körtánca következik az „*Ovila se bela loza, oko rastiča...*” kezdetű dalra. Ezt is háromszor elénekelve *körültáncolják az asztalt*, majd a kör megszakad, s a lánc eleje az asztaltól eltávolodva az ajtó felé tart. Beállnak a nászmenetbe s a lakodalmis nép elindul az esküvőre.

A lakodalmi körtánc az első két esetben formailag teljesen megegyezik a húsvéti kólóval, harmadszor azonban bizonyos fokig módosul. A táncba ekkor már férfiak is beállnak, s a zárt kör a tánc végén nyitott láncá alakul át. A húsvéti dalokat természetsszerűen minden esetben lakodalmisok váltják fel.

A körtánc szertartásos jellegét mutatja, hogy mindhárom esetben a menyasszonyi koszorúhoz, a leányságtól való búcsúzáshoz kapcsolódik (koszorúfűzés, koszorúmegváltás, menyasszonykísérés).

*

III. REZGŐ KÓLÓ – DRMEŠ, DRMAŠA

A *drmeš* nők, férfiak vegyes, hangszeres zenekíséretű lánc tánca, derék- és vállfogással járt ún. nyílt kóló. A láncot egy helyen megszakítva körben vagy félkörben táncolják. A kólóvezető (*kolovod*) irányításával a lánc mindig lassan balra halad. A dudás – a kóló közepére állva – nemcsak játékaival, hanem állandó rezgő mozgásával, rigmusaival is fokozza a táncosok hangulatát. A félkört a kólóvezetők gyakran csigába húzzák.

Egyetlen rezgő motívum sorozatos ismétlése alkotja az egész táncfolyamatot – persze sok egyéni változatban. A tánc alapmotívuma az egyszerű lépő és rezgő mozgás, s ezt követik a szerkezetileg és ritmikailag fejlettebb tripódikus változatok, amelyek a *drmeš* hasonló szerkezetű dallamához kapcsolódnak. A jobb táncosok olykor bokázó és kopogó motívumokkal gazdagítják a tánc motívumkincsét. A rezgő motívum a többi táncokban is fontos szerepet kap kezdő és átvezető, pihenő lépésként, a nők táncára pedig szinte kizárólag jellemző. Szerintük „csak az tud táncolni, aki a rezgőt jól tudja járni”. A negyed ritmikai érték alatti kétszeres, finom rezgés nagy tánckésziséget és gyakorlatot kíván, amelynek tanulását már gyermekkorban megkezdték.

A lakócsai táncok zenekíséretét korábban kizárólag dudu szolgáltatta, s így a hangszeres tánczene régi rétegét a dudadallamok képviselik. „A *drmaš*át a börduda hangjára lehetett legjobban aprózni”, s így igazi kísérőjének máig a dudát tekintik. Dallamait tamburára csak részlegesen tudták alkalmazni, s a dudazene elmúlásával csupán néhány *drmeš* dallam mentődött át az új, divatos hangszerre. Emiatt a tánc is egyre jobban háttérbe szorult. A *drmeš* tempója $\text{♩} = 144-168$.

A *drmeš* az idősebb nemzedék legkedveltebb tánca volt. Régiségére utal az, hogy a táncrendben mindig az első helyen szerepelt. Ezt a helyét a *lakodalomban* máig megtartotta, mégpedig a menyasszony kikérését követő szertartásos, asztal körüli táncnál. A lakodalmi menetek során, a gyakori megállásoknál sor kerül olykor a *drmeš*re is. A

bálokban, *kocsmai multságokban* a drmeš már csak alkalmi szerepet kapott. Itt csak az idősebb nemzedékek jelenléte biztosította helyét a többi táncok között. Ahol az öregek ott voltak, gyakran lehetett hallani az „*u sitno!*” (aprózni!) kiáltást, ami a drmešát, a rezgőt jelentette. Az öregek *farsangi dudabálján* viszont szinte kizárólagos, leggyakoribb táncként élt tovább, mert az öregek ezt kedvelték. A farsang egyik napja ugyanis az öregek táncalkalma volt, amikor is a divatját múlt dudu mellett a legrégebb kóló dalok hanjainál járták az öregek a rezgőt.

*

IV. KRIZANJE

Nők és férfiak vegyes lánctánca, derék- és vállfogással járt nyílt kóló, amely a kólóvezető irányításával lassan balra halad, néha csigavonalban. A križanje szerkezete a drmešenél fejlettebb. Bevezetőként a rezgő lépést táncolják, mely a tánc során később pihenő funkcióban visszatér. Ezt követik a tánc gerincét alkotó háromlépés-változatok. A jobb táncosok ezt bokázó, csapásoló motívumokkal is kiegészítik. Míg a drmeš szerkezete képletszerűen kifejezve A, esetleg A+A (variáció), addig a križanje A+B, s néha A+B+C is lehet. A križanje a régi táncrendben a drmeš és a kopogós „kolo” után, a harmadik, utolsó helyen szerepelt. A tánc végét jelzi, ha a lánca felbomlik, s párokra szakadva az ún. *sakajdót* táncolják (vö. magyar „szakajtó”, „szakító”).

A sakajdo kedvelt páros forgó-játék, a réten szokták játszani. Egy leány s egy fiú szemben állva, jobb kézzel összefogódzva, hármas lépéssel balra forog az alábbi mondkára:

„*Sakajdo, sakajdo, sakajdiše.*
Bit će kiše, sakajdo.
Staro sito i korito,
Sakajdo, sakajdo.”
 (Szakajdó, szakajdó, szakajdise.
 Eső lesz, szakajdó.
 Öreg szita, meg a teknő,
 Szakajdó, szakajdó.)

A križanjával motivikailag rokon páros gyermekjáték, mint egyetlen párostánc épült be a lakócsai lánctáncok közé, s a križanje páros befejezésévé vált.

A tánc dallamainak tamburára alkalmazása könnyebben ment, mint a drmeš esetében. A tánc élő divatja ennek köszönhető. Tempója ♩ = 168.

*

V. KÓLÓ, KOPOGÓS KÓLÓ

Nők és férfiak vegyes lánctánca, váll- és derékfogással járt nyitott kóló, amely a kólóvezető irányításával balra halad, olykor csigavonalba tekeredik. Szerkezete képletszerűen kifejezve A+B. A bevezető rezgőlépések után következnek a tánc gerincét alkotó kopogó motívumok egyszerűbb, majd fejlettebb változatai.

Ehhez a táncához kapcsolódik a legtöbb, tamburán is játszott, változatosan variált, s több részből álló hangszeres dallam. A kóló tempója ♩ = 152-168.

A lakócsai horvátok máig legkedveltebb szórakozó tánca a régi táncrendben a második helyet foglalta el a drmeš és a križanje között. A drmeš kiszorulásával a táncrend első tánca lett, s így a multság gyakran már ezzel kezdődött. A zene megszólalásakor a jó táncos legények

középre ugorva, kopogós kólóval kezdték. Téli kocsmázások alkalmával a férfiak klumpában (fapapucs) különösen szerették járni. Közkedveltsége, gyakori újrakérése és a többi tánchoz képest hosszabb időtartama ritmikailag gazdagon variálható mivoltában is rejlik. A lakodalomban különösen nagy szerepe van. A lakodalmi vonulások alkalmával a nők és férfiak párosan, vagy többen, vonalban egymás mellett, vállon és derékon összefogódzva, valamint a megállások idején is főként a kopogós kólót járók.

*

VI. CSIZMAVERŐS – TUCAT U SARE

A korábban vegyes kóló utóbb már csak egynemű, csoportos férfitáncként élt.⁴ Vállfogással járt nyílt kólóforma váltakozik kötetlen, szólisztikus csapásoló részekkel. A táncrendben nem volt állandó, meghatározott helye, alkalmilag alakult ki a zeneileg s motivikailag rokon kopogós kólóból. Mint a legnehezebb, legvirtusosabb tánc, olykor csak a multság végén fordult elő. Férfitáncvá váló átalakulásával pedig csupán bemutató táncvá vált.

A tánchoz 2/4 ütembeosztású, gyors tempójú (♩ = 160-176), tamburán játszott kóló-dallamok járulnak. Többségük tetrapódikus, kolomejka ritmusú dallam, de ezek izopódiáját gyakran megbontják a kétütemes zenei motívumok szabálytalan, tetszés szerinti ismételtetéséből álló, négyütemesnél hosszabb dallamsorok is.

A lakócsai táncok közül a csizmaverős motívumkészlete a leggazdagabb, s szerkezete a legfejlettebb. A többi kólóra is jellemző rezgő, kopogó és bokázó motívumok mellett a változatos ritmusú, fejlett szerkezetű csapásoló motívumok csak ebben a táncban fordulnak elő. A csizmaverős ezáltal a többi lakócsai kólótól éppúgy elüt, mint a balkáni délszláv táncoktól.

A táncfolyamat két különböző jellegű táncszakasz váltakozásából épül fel. A vállfogással járt aprólépesű, egyszerű rezgő, kopogó és bokázó motívumokból álló bevezető és pihenő-átvezető funkciójú táncrészben a lánctáncok szerkezeti kötöttsége érvényesül. A tánc gerincét alkotó, összefogódzás nélküli csapásoló részre viszont a szólisztikus férfitáncok kötetlensége jellemző. A lakócsai csizmaverős a horvát és a magyar táncok érintkezésének sajátos terméke. Egy táncban belül két különböző szerkezeti elv váltakozó érvényesülését, a jellegzetes balkáni és Kárpát-medencei műfajok összeolvadását, sajátos ötvöződését szemlélhetjük.

*

Jegyzetek

1. A felosztásnál a horvát táncok gyűjteményes kiadását vettük alapul: Ivan Ivančan: Narodni Plesovi Hrvatske 1-3. kötet. Zagreb, 1964-69.
2. A délszláv táncok legjelentősebb gyűjteményes összkiadása: Ljubica Sz. Jankovics – Danica Sz. Jankovics: Narodne Igre I-VIII. kötet. Beograd, 1934-1964. – A magyarországi délszláv táncokra vonatkozóan lásd: Kricskovics Antal: Magyarországi délszláv táncok. Budapest, é. n.
3. A magyarországi délszlávok népzenejére vonatkozó, eddig legteljesebb antológia: Vujicsics Tihamér: Naše Pesme. Budapest, 1957.
4. E táncfajta részletes elemzését, a táncfolyamatok és dallamok közlését lásd: Borbély Jolán: Egy horvát tánc típus magyar kapcsolatai c. tanulmányában. Tánc tudományi Tanulmányok 1961-62. Budapest. 137-196. lap

Ne kaszáljátok le a temetőt!

A ház mögött a kiskertben állodogáltam és néztem, amint négy ember kaszál a temető kertben. A kezemet tördeltem, és elkeseredetten mondtam magamban: „Ne, ne!”. A tegnap még itt futkároztam, és azt hittem, hogy az enyém is ez a temető kert, a sok tarka-barka virág. Úgy fáj ez nekem!

Sírova ábrándozok, s tovább nézem, nézem. Csak úgy hersegnek a kaszák nyomán a rendek, összekeverődve, ölelgetőzve a tarka virágok a zöld fűvel. Ezek együtt nőttek, ezek mind testvérek! Oh, bárcsak ne ismerném őket! Tányérvirág, szegfű, késővirág, rezeda. Még tudnám sorolni őket, de minek? – Szerveosztok, kis virágok, hát nem féltek? – Nem, nem! – bólogtatnak, hogy nem félnek. Figyelem őket. Kissé remegve, zizegve, de feltartott fejjel kerülnek a kaszák elébe. Ne kaszáljátok le a temetőt, fehéringes emberek, ne kaszáljátok le!

Az emberek izzadtan vágják tovább a rendet, minden mozdulatukra fehér ingujj lebben. Szalmakalapjuk itt-ott elhagyva fehér lennek, mintha valami nagy csiperkegombák lennének. A kaszák pengenek, hersedve tapadnak, meg-megvillannak a temető kert e gyilkosai. A virágok szépen összefogódzva a zöld fűvel, sóhajtván, nyögve zuhannak le a földre. Most még szép zölden fekszenek a rendek, de délutánra a nap rájuk nyomja a hervadás pecsétjét.

Gyászol a temető kert. Miért kaszáltátok le, emberek, miért? Úgy érzem, mintha gyászolnék. Gyászol a pillangó is a virágok között, nem repdeshet. A tücsök is kevesebbet muzsikál, menekül a földről ezernyi kis bogár. Búsán kereng fent a madár, már nem zümmög a légy, a darázs. Még a békák sem kuruttyolnak lenn a réten. A gólyamadár fél lábon áll a rét melletti patak vizében, leeresztett szárnyal, félrefacsart fejjel, szomorúan néz a temető kertre, mintha egy csatatér lenne. Nincs kedve most békát fogni. Két szárnyát kitarja, búsán felrebben, és tovább repül, repülget. Piros csőre, lába még látszik a patak vizében. – Gólyamadár, két hét múlva visszagyere! Visszagyere, gólyamadár!

Ne, ne kaszáljátok le a temetőt, fehéringes emberek, ne kaszáljátok le!

Oh, de ki törődik velem, hogy én mit érzek? Már fent a sírok között is kaszálnak az emberek. Itt már nem megy könnyen. Meg-megbotlik a kasza a sírokban. Káromkodnak is az emberek. Itt sok a bokor, bozót, fa. Én egy nagy sírkő mellé húzódtam, de észrevettek. Csokorra való mezei virágot szedtem, de rám szóltak: – Te, te gyermek! Ne szedd a virágot, összetapodod a fűvet! A gyalogösvényhez mentem, ott nyúlt végig a temető közepén. Az emberek kaszálnak, de itt nincs a kasza után rend. Itt-ott fekszenek a virágok s a fűvek lent a földön, vagy a sírok tetején, fent.

Itt nincs cementből a sírkert, de vannak erre-arra elkajszult sírkövek. A kaszapengésre a kis gyíkok ide-oda futkosnak, és az elhasadt, repedt sírkövek üregeibe bújnak.

A madarak ijedten repdesnek. Otthagyják a fészküket a fán, vagy a sűrűbb bokrokban lenn. Bús madár csicsérgés hallik, ez hívogató. A zabolás kis madárfiókákat vigasztalják.

A kaszák pendülnek, meg-megakadnak a bokor vagy a fa törzsében. Nem megy jól a kaszálás, de megy jól a káromkodás! Zizeg a virágos sűrű fű, sziszegve menekül egy kicsi kígyó a kasza elől. Itt csúszott át a gyalogösvényen a másik részére a temető nek. Fúrge hangyacsalád lakik a sír tetején, de egy fűszál, virág sincs a síron, mintha ők kibérelték volna. Csak egy nagyobbacska üres hant, ezer lyuk rajta. Szárnyas hangyák futkosnak ki s bé rajta. A bozontos levelek alatt egy-egy zöld béka el-elbrekegi magát, jelzi, hogy itt van, ne bántsák. Már csak kétméternyire vannak a kaszások tőlem, s én még mindig itt állok a gyalogösvényen. Az egyik fehéringes ember megszólít:

– Na, mi van, te kicsi Kocsis-leány?

A vállamat vonogatva mondom:

– Igaz, ketek nem vágják el a szentjánosbogarakat?

– Na, megállj te, rafinált kölyke! Ez mindig itt van a temető ben – hallom, hogy mondják, s leszaladok a gyalogösvényen.

Ne kaszáljátok le a temetőt, fehéringes emberek, ne kaszáljátok le!

Ki törődik velem, hogy mit érzek? Lekaszálták a temető kertet.

Már nem hívogat, nincs mit szedni. Nincs virág. Fejét lehajtja, mint akit kifosztottak. Fű és virág nélkül gyászol a temető. Miért kaszáltátok le a temetőt? Miért? Oh, ezek a hideg sírkövek! Úgy néznek ki, mint a mezítlábas, rongyos édesanyák. Miért kaszáltátok le a temetőt? Miért?!

Kocsis Rózsi

Közreadja:

Juhos Kiss Sándor és Juhos-Kiss János

Grafika: Juhos Kiss Sándor

„A folklór a vallásom”

Beszélgetés Varga Jánossal

Az április 27-én kezdődő Zalai Kamaratánc Fesztivál apropóján beszélgettünk Varga János „Bokszossal” – mozgalmról, gondokról, örömeiről és persze a közelgő fesztiválról.

– Mennyire örvend megbecsülésnek a néptánc ma Magyarországon? Mennyire része a hétköznapi életnek?

– Tömegek találkoznak a néptáncsal. Nagyon sok gyerekcsoport van az iskolákban, a néptánc része a nevelésnek, és ez nagyon jó. A felnőttek viszont kevés minőségi néptáncsal találkoznak, pedig számukra csak az igazán jó minőség a vonzó, csak azzal lehet köztük közösségeket és közönségbázist teremteni. Igaz, hogy a művészeti iskolák megmutatkozásait tömegek látják, de közülük sok nem képvisel olyan minőséget, amely a felnőttek számára igazán vonzó lehetne. Itt kellene előrébb lépni, hogy a művészeti iskolák gyerekműsorai is jó minőséget képviseljenek! Ehhez a koreográfusképzést kellene erősíteni. Magyarországon szükség lenne intézményszerű koreográfusképzésre, és a koreográfusokat rendszeresen foglalkoztatni kellene versenyeken, fesztiválokon, hogy minél jobb produkciókkal tudjanak előállni. Nagyon nem mindegy, hogyan találják a színpadon a néptáncot. Szóval, a tömeg megvan, de a minőség nincs minden esetben mellette.

– Koreográfushiány van? Sokkal több koreográfust tudna foglalkoztatni a mozgalom?

– Azt nem mondanám. Számszerűen van elég, csak a minőség... Fontos lenne a továbbképzés. Mi Zala megyében indítottunk is koreográfusképzést, most próbáljuk kiterjeszteni a nagyobb régióra.

– Minden viszonyítás kérdése. Te jól ismered az erdélyi viszonyokat is, hiszen rendszeresen jársz ki hivatásos együtteseknek koreográfálni. De azt gondolom, nemcsak Romániában, hanem a világ egyetlen országában sincs a néptáncnak a magyarországihoz hasonló presztízsze, képzési rendszere, tudományosan feldolgozott gyűjteménye, sok-sok évtizedre visszatekintő tömegmozgalma. Erre joggal büszkék lehetünk, nem?

– Ez abszolút így van. Nálunk megbecsült műfaj a néptánc, de koreográfusképzésre szükség volna, hogy még nagyobb tömegek még jobb minőséget kapjanak.

– Elsősorban a te személyes elismerésed, de a műfaj megbecsültségét is jelzi, hogy az idei március 15-i nemzeti ünnepen megkaptad az igen rangos szakmai kitüntetést, a Martin György-díjat. Te mit gondolsz: a díj odaitételekor szerteágazó munkásságod mely része nyomott a legtöbbet a latban?

– Azt gondolom, nagyon sok szakember van az országban, aki ezt szintén megérdemelné.

Én is elgondolkodtam azon, hogy vajon most miért éppen én... Megpróbáltam számokba önteni a munkásságomat, és bizony szép számok jöttek ki. Ha a táncos múltamat nem számítom, tizenkét évig vezettem a Sopron Táncgyűttest, huszonhat éve vezetem a Zalai Táncgyűttest és húsz éve koreográfusok hivatásos együttesekben. Harminchárom nemzetközi zenei és népművészeti táborot szerveztem Erdélyben, tanítványaimnak mondhatom a mai néptánc meghatározó alakjait, köztük olyan nevekkel, mint Fitos Dezső, Hajdú Flórián, Antal Áron, hogy csak néhányat említek. Gyűjtőmunkám sem jelentéktelen. Maros megyéről például komoly áttekintést tudok nyújtani a gyűjtéseim alapján. És hát sok fesztivált, találkozót szerveztem a Kárpát-medencében, amelyek közül persze a legfontosabb a Zalai Kamaratánc Fesztivál. Ennyit tudtam hirtelen összehadarni a kérdésedre, de ismét hangsúlyozom: még nagyon sokan vannak, akik megérdemelnék a díjat, és remélem, mindenki meg is fogja kapni.

– Úgy legyen! Április 27-én indul a XXVIII. Zalai Kamaratánc Fesztivál. Átfutva az indulók listáját és belekukkantva a tervezett műsorba az a benyomásom, hogy jó nagy fesztivál lesz. Számszerűen és sokszínűségében is, hiszen olyanok is eljönnek, akiket még nem, vagy a közelmúltban nemigen láthattunk Egerszegen.

– Az indulók számát tekintve ez normális, megszokott fesztiválnak ígérkezik, mindig voltak ennyien. Talán tavaly volt egy kicsit kisebb, visszafogottabb a találkozó. Visszatérve a koreográfusképzéshez: például ez a fesztivál egy olyan terep, ahol a fiatal alkotók próbálgathatják a szárnyaikat – olyan környezetben, ahol a legjobbak versenyeznek. Ide kívánczik Énekes Istvánnak egy mondása, amely kicsit a fesztivál szlogenjévé vált: „Zalában egyszer nyerni kell, ez a belépő a szakmába”. És tényleg: Zalában ott van egy bűvös ajtó, amin át lehet lépni, és a néptáncban komoly szakemberré lehet válni.

– Lesznek nagy meglepetések? Olyan még ismeretlen fiatal koreográfusok, akik nagyot fognak szólni? Egyáltalán, ismeresz mindenkit a jelentkezők közül?

– Nem, nem ismerem mindenkit. De jó néhány fiatal koreográfust magam ambicionáltam, hogy jelenjen meg a versenyen, mert a táncos pályafutásában már eljött az a pont, hogy meg kell mutatnia, hogyan gondolkodik a színpadi néptáncról. Ilyen például a Háromszék Táncgyűttestől Melles Endre,

aki kitűnő táncos, és itt az ideje, hogy koreográfusként is megmutatkozzon, de másokat is említhetnék. És olyanok is eljönnek, akik már többször nyertek. Újra itt lesz Fundák Kristóf, Fitos Dezső, Kádár Ignác, Sánta Gergő, Appelshoffer János...

– Minden alkotó maga döntheti el, hogy autentikus vagy táncszínházi kategóriában akar-e indulni. Idén a körülbelül negyven versenyszám majdnem fele táncszínházi. Én ezt nem tartom rossz aránynak. Te mit olvasol ki belőle?

– Én is jónak tartom az arányt, mindamellett hogy folklorista vagyok, a közös folklór az én vallásom. Kitekintgetek a táncszínház felé, de én nem megújulást látok benne, hanem egy másfajta nyelvet. Én megújulásnak azt tartom, hogy minél élvezhetőbb, értékeesebb, pontosabb folklórt tegyünk a színpadra. Nagyon nehéz a néptáncot olyan színvonalon színpadra vinni, hogy az vonzó legyen a nem szakmai néző számára is, hogy „üssön”, legyen ereje, hatása. A megújulás ezen belül a fontos. A táncszínház egy másik beszélt nyelvünk, amelyen szintén meg kell tudnunk szólni. Sok fiatalnak vannak olyan gondolatai, amelyeket csak ezen a nyelven tud megfogalmazni, a maga eszközeivel, néptánc-technikájával kifejezni. Nagy rajongója vagyok a jól sikerült táncszínházi koreográfiáknak, de a folklór a vallásom.

– Ez teljesen érthető, és a te szádból – kicsit belelátva a munkásságodba – abszolút hitelesen, önazonosan hangzik. Visszatérve a beszélgetésünk elejére, megkockázatom: sok-sok egyéb ok mellett lehet, azért is vonzódik kevesebb fiatal felnőtt a néptánchoz, mert más, mai témájú, stílusú művészetekben jobban ráismer önmagára, a minket körülvevő világra, a problémáinkra, az érzéseinkre. Ha ilyenből néptánc-nyelven is lenne színvonalas kínálat, több felnőtt érdeklődne az autentikus folklór iránt is. Jól gondolom?

– Valamennyire igazad van, magam is megtapasztaltam. Amikor a *Kutyakölykök* nevű csapattal egy nagyon kicsit kiléptünk az autentikus műfajból, könnyedén, szórakoztatóan megfogalmaztuk a véleményünket, gondolatainkat is, nagyon megsokszorozódott a nézőink száma. De én változatlanul hiszem, hogy ugyanez a nagyon jó minőségű autentikus folklórral is elérhető. Igazából csak a rossz vagy közepes koreográfiák el lennénk.

– Milyen fesztivált vársz idén Zalaegerszegen?

– Nagyon jó hangulatot várok a színpadon, a büfében, a táncszínházban és a beszélgetéseken is. És persze nagyon jó produkciókat is, köztük komoly, iránymutató koreográfiákat, tudva és elfogadva, hogy persze nem lehet mindegyik az.

Kutszegi Csaba

(Megjelent: *tanckritika.hu*, 2018. április 16.)

„AZ ERŐ LEGYEN VELETEK...!”

XXVIII. Zalai Kamaratánc Fesztivál – Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg, 2018. április 27–29.

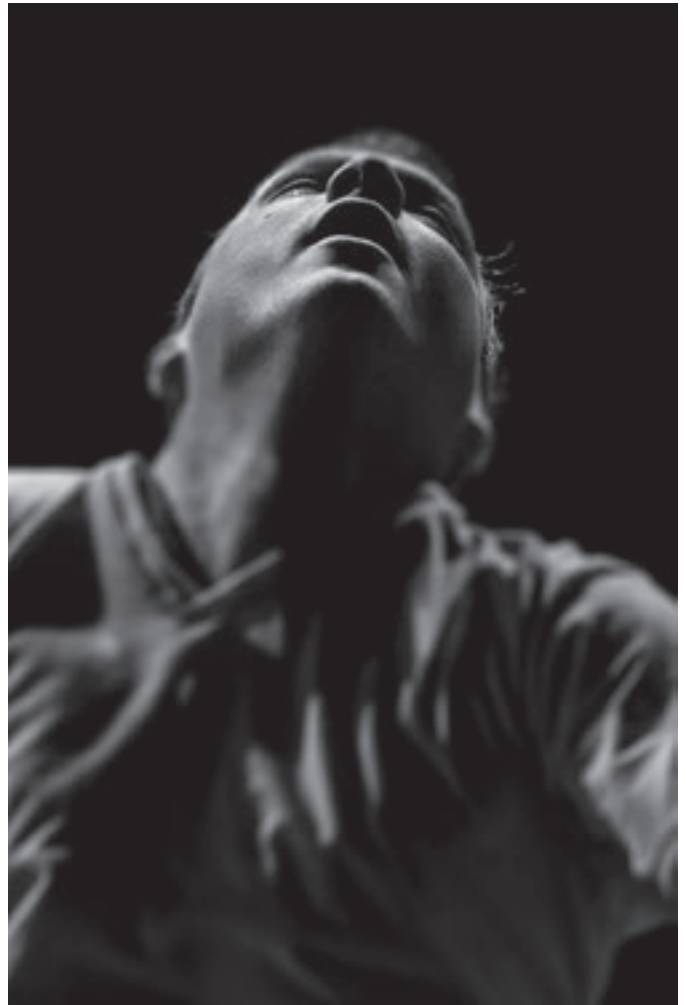
Eltelt két év, a néptánc-expressz megint átszáguldott Zalaegerszegen. Sőt, a sebesség, a szerelvény hossza, a volumen és az intenzitás határozottan felül is múlta az előző találkozót. Hangtalanul suhanó, légpárnás szuper vonatról ezúttal sem beszélhetünk, ám ez a műfaj sajátosságából fakad: halkan „néptáncolni” – legalábbis a Kárpát-medencében – egészen biztosan nem lehet.

Ez – némi paradoxonként – már a tradicionálisan csendes péntek esti első fordulóban kiderült, elsősorban Appelshoffer János két koreográfiájának köszönhetően. A néptáncot a Magyar Táncművészeti Egyetemen is oktató táncos-koreográfus kiválóság a növendékeinek készített „PÁSZTORale” címmel míves jelenetet, amelyben három fiú pásztorbotokkal virtuskodik egymással – szilajul, de professzionális formafegyelemmel. Néhány számmal később aztán a mester maga mutatta meg, hova lehet fejlődni: „...” című – nem tévedés, nem kihagyás, az opus címe ennyi: három pont – szólójában tisztelettel-alázattal munkálja meg a tiszta forrásból merített anyagot. Szétszedi, majd játékosan összerakja, ugyanúgy, ahogyan azt kitűnő komponista és muzsikus partnere, ifj. Csoóri Sándor „Sündi” teszi élőben a színpadon a zenei szekvenciákkal, hangokkal. Ők is – artiztikusan – virtuskodnak egymással, bemutatva, hogy a népzene- és néptáncalapok mennyire alkalmasak arra, hogy formai elemekből építkező jelentésszerű szerkezetté váljanak.

Az első forduló egyik színfoltja volt a Somogy Táncgyűttes. Kompozíciójuk *Cseszmei emlék (Törökkoppány)* címmel (koreográfusok: Merczel Sára, Bogdán Gergely, Fándly Csaba) nosztalgikus hangulatban vizsgálja jelen korunk hagyományokhoz fűződő viszonyát. Már ekkor felmerült a kérdés, hogy érdemes-e a kiírásban két kategóriára, autentikusra és táncszínházira bontani a versenyszámokat. A somogyiak ugyanis autentikus kategóriában is – bár igyekeztek eredeti formájukban megmutatni a táncokat – bőven éltek színházi eszközökkel: fragmentált kompozícióban mozgásos akciókkal, jelentésszerű jelmezváltásokkal igyekeztek többlettartalmat teremteni. Hasonlóan jártak el a „Zalai Csüntök” alkotói. Kósa Ruben a Sárközi hangulatokban humoros népszínházi keretekben táncoltatta meg a Zalai Táncgyűttes utánpótlás-csapatát, Horváth Gábor a *Pásztorok*-ban pedig eredeti felvételek vetítése után jelenítette meg az egykori dél-alföldi pásztorok helyenként nyers, erőszakos, karcos, parodisztikusnak tetsző mulatozását. Mindhárom szám (tehát a Somogyé is) megmutatta, hogy autentikus néptánc kategóriában is van igény a többletjelentésre, de az is bebizonyosodott: az alkotóknak a színházi tudásukon, érzékükön még van mit fejleszteniük.

Ramasz László a *Moldovan Nicodin emlékére* című koreográfiájában, az Ajka-Padragkút Táncgyűttes előadásában jóval visszafogottabban alkalmaz színházi eszközöket, mégsem marad el a hatás, mert a szereplők nemcsak kitűnően táncolnak, hanem megmutatják eltérő karaktereiket, végig erőteljes a színpadi jelenlétük.

Másnap délelőtt, a második versenyprogramon – ahogyan ez lenni szokott – újabb lendületet kapott a fesztivál. A Budapest Főváros Bartók Táncgyűttese a „Szép város Kolozsvár” című Sánta Gergő-koreográfiával nyitott, amelyben nagyon erős és nehéz táncokat láthatott a nagyjérdemű. Helyenként úgy éreztem, a fiúk nem is bírják egységesen a tempót és a technikát. A sokszínű produkcióban a zenéhez, énekhez, tánchoz egy inkább elképzelt, mintsem eredetiségében rekonstruált kolozsvári sétatéri kavalkád szolgál ürügyül. A sepsiszentgyörgyi Háromszék Táncgyűttes Kamara Társulatának a szentgyörgyi együttes kiválósága, Melles Endre készített koreográfiát „Ritka” címmel, amiben szójáték is lappang: a ritka tánca is utal, miközben a szerzői ajánlás szerint „ritka a nap, amikor nem kell harcba indulni...”. A hat katonalegény sorsa szerkeze-

Fundák Kristóf: „Lélekvesztő” – Foundry Theatre
Fotó: Majnik Zsolt

tileg ritka szépen kibontakozó koreográfia mentén mutatkozik meg, fokozódó harcukat, majd szembenézésüket a halállal persze elvontan, konkrét történetábrázolás nélkül fogalmazza meg a táncalkotó.

És ezzel beindult a délelőtti halál- és elmúlás-dömping. A „Ha föld fedi is” című sok idősikú és sok – elvont – színterű előadás (Jászság Népi Együttes) alkotói, Balogh-Vitányi Mária és Balogh Károly kis opusukba szinte mindent bele akartak tenni, amit csak gondolnak a halálról. Hallhatunk erről szövegben, hallhatjuk rég holt zenészek-táncosok hangját, a szólótáncok után a Halál hol nő, hol férfi képében elragadja az előadót, és kiviszi a Halál kapuján, mindezt a végén a férfi Halál botos tánca zárja a halottak élén, miközben a zenébe – elég erőszakosan – ásás és hulló göröngyök zaja furakszik bele. A darabbal kapcsolatos egyetlen vidám esemény, hogy Balogh Károly előadói díjat kapott a benne lejtett magyar verbunkjéért. Aztán Kiss Gergely „Oldás és kötés” címmel (Százszorszép Táncgyűttes) mezőségi motívumokkal meghalt katonát – és valószínűleg elmúlt világot, régi életformát – sirat. Szintén (belső)mezőségi anyagot vitt színre Farkas Ágnes és Farkas Tamás a „Suvadás”-ban (Tabán Táncgyűttes). Az igen jól sikerült, mozgalmas, tereket és ze-

Farkas Ágnes – Farkas Tamás: „Svoadás”
Tabán Táncegyüttes
Fotó: Majnik Zsolt

Kocsis Enikő – Fitos Dezső: „Összhang”
Fitos Dezső Társulat

Darabos Péter: „Monász”
Notitia Táncműhely

Kocsis Enikő – Fitos Dezső: „Összhang”
Fitos Dezső Társulat

Darabos Péter: „Monász”
Notitia Táncműhely

Fundák Kristóf: „Lélekesztő”
Foundry Theatre

Fotó: Majnik Zsolt

Lévay Andrea – Ágfalvi György:
„Képzavar” – Emlékek egy meg sem történt álomból
Bihari János Táncegyüttes
Fotó: Majnik Zsolt

XXVIII. Zalai Kamaratánc Fesztivál

AUTENTIKUS NÉPTÁNC KATEGÓRIA

KOREOGRÁFUSI NÍVÓDÍJ I. FOKOZAT (MEGOSZTVA)

Farkas Ágnes – Farkas Tamás: „Suvadás”
Tabán Táncgyűttes

Módos Máté: Ardeleana-k a Fekete-Körös mentéről
MÁNE Kamara Társulata

KOREOGRÁFUSI NÍVÓDÍJ II. FOKOZAT (MEGOSZTVA)

Varga János: „Fisztező” és más dolgok Szentiványból
Zalai Táncgyűttes

Lőrincz Hortenzia: „Vizet vetek”
Egy-Más-Vagyunk Táncgyűttes

KOREOGRÁFUSI NÍVÓDÍJ III. FOKOZAT (MEGOSZTVA)

Sánta Gergő: „Szép város Kolozsvár”
Budapest Főváros Bartók Táncgyűttese

Almási Berta Csilla: „Magyarózdai csicsergők”
MÁNE Kamara Társulata

TÁNCSZÍNHÁZI KATEGÓRIA

KOREOGRÁFUSI NÍVÓDÍJ I. FOKOZAT (MEGOSZTVA)

Darabos Péter: „Monász” – *Notitia Táncműhely*
Fundák Kristóf: „Lélekvesztő” – *Foundry Theatre*

KOREOGRÁFUSI NÍVÓDÍJ II. FOKOZAT (MEGOSZTVA)

Varga János: „Siratom ötet...” – *Sopron Táncgyűttes*
Appelshoffer János: „...” – *Appelshoffer János – szóló*

KOREOGRÁFUSI NÍVÓDÍJ III. FOKOZAT (MEGOSZTVA):

Kocsis Enikő – Fitos Dezső: „Összhang”
Fitos Dezső Társulat

Lévay Andrea – Ágfalvi György:
„Képzavar” – Emlékek egy meg sem történt álomból
Bihari János Táncgyűttes

EGYÜTTESI NÍVÓDÍJAK

I. FOKOZAT: *Zalai Táncgyűttes*

II. FOKOZAT: *Tabán Táncgyűttes*

III. FOKOZAT: *Bihari János Táncgyűttes*

*

„A LEGDERŰSEBB PILLANATOKÉRT” (KÜLÖNDÍJ)

Kovács József: „Az élet sava S borsá”
MÁNE Kamara Társulata

AUTENTIKUS ELŐADÓI – EGYÜTTESI KÜLÖNDÍJ

Antal Áron: *Marossárpataki táncok – Rába Táncgyűttes*

TÁNCOS ELŐADÓI DÍJ (SZÓLÓ VAGY TÁNCKAR, MEGOSZTVA)

Appelshoffer János; Balogh Károly; Kósa Ruben

ZENEI NÍVÓDÍJ: Ifj. Csoóri Sándor; Kovács Márton

ELISMERŐ OKLEVÉL

Szigony zenekar; Husi Gyula; Erdőfű zenekar;
Stobos Tamburazenekar

ORSOVSZKY ISTVÁN KOREOGRÁFUSI DÍJ (KÜLÖNDÍJ):

Melles Endre: „Ritka”
Háromszék Táncgyűttes Kamara Társulata

*

A zsűri tagjai voltak:

Novák Ferenc (elnök), Kutszegi Csaba, Mester István,
Mihályi Gábor, Sára Ferenc, Szógi Csaba

nekar is egyaránt jól mozgató koreográfiában szintén megjelenik a haldokló hagyomány képe, de reményteljesen: egy mai ruhába átöltözött táncos dupla pedesztálon a végtelenségig járja a csapásolót, pedig már a muzsika is eltűnt a talpa alól.

Varga János a Sopron Táncgyűttesnek készítette a „*Siratom ötet...*” című megrázó tánckölteményt. A mély átéléssel, hitelesen – gesztussal, mimikával kicsit sem túljátszva – alakító szereplők a cigány holokauszt borzalmait idézik fel-felhangzó visszaemlékezés-sel, fájdalmas dallal-zenével, valamint autentikus néptánc- és kortánc-nyelvvel. Ha látszik is, hogy az előbbi a koreográfus eredeti beszélt nyelve, ez nem gyengíti a sokáig emlékezetes előadás hatásfokát.

A tragikus, fájdalmas témák között szinte felüldülést jelentett a Notitia Táncműhely „*Monász*”-a, Darabos Péter koreográfiája. A cím, a látott koreográfia, a felolvasott szerzői ajánló, valamint boldogult egyetemista korom filozófiai tanulmányai alapján azt gondolom, hogy a táncjáték a leibnizi szubsztancia és az emberi élet működésének párhuzamait igyekszik prezentálni. Természetesen sikertelenül, mert erre a feladatra Leibniz teljes életműve is kevésnek bizonyult. Darabos Péter viszont készített egy jól szervezett-szerkesztett, ügyesen, koordináltan mozgó táncosokkal jól működtetett néptánc alapú kortánc-koreográfiát, amely – véleményem szerint – monászok és Leibniz nélkül is sokat mondhat egységről, erőről, identitásról, összetartozásról, széthullásról, egyszóval mindannyiunkat foglalkoztató fontos kérdésekről.

A délutáni, harmadik versenyprogramban autentikus anyagok sorakoztak, amelyek koreográfusai színvonalasan és izlésesen igyekeztek a bemutatott táncokhoz megfelelő színházi keretet teremteni. Ez általában megfelelően sikerült is, bár kétségtelen, hogy az ilyen zsánerű színpadi dolgozatok között túl gyakran találkozni olyan önismétlő, klisés sztereotípiákkal, mint a már említett nosztalgikus viszonyulás a múlthoz, hagyományokhoz, népi szokások felelevenítése, mulató virtuskodás versus bánat, fájdalom, tragédia kontrasztja stb. De minden nemzedéknek jár a lehetőség a táncok megtanulására, a folklórkincs megismerésére, és ennek egyetlen igazi módja a részvétel az előadásokban.

Csak felsorolászerűen azok az említésre feltétlen érdemes számok, amelyek a verseny erős autentikus bázisát képezték: Varró Huba: „...*hogy a világ ne szóljon meg*” (Kökényes Táncgyűttes), Kovács Jelínek Emese – Kovács József: *Barkó színopszis* (Mecsek Táncgyűttes), Lévay Andrea – Ágfalvi György: *Befejezetlen múlt* (Bihari János Táncgyűttes), Maráz István: „*Té keres maj dur – Csináld tovább*” (Sopron Táncgyűttes), Sikentánc Szilveszter: *Bácskai táncok* (Zalagyöngye Táncgyűttes). Hasonló okokból érdemel említést a dél-előtti fordulóból az Antal Áron koreografálta *Marossárpataki táncok* (Rába Táncgyűttes), valamint az esti, utolsó versenyprogramból a Kósa Rubin készítette „...*még mindig hallom, ahogy fűtyürel*” – *Vincze Árpád emlékére* (Zalai Táncgyűttes), Galát Pétertől a „*Kövecses út szélén páratlan gerlice*” (Kincsó Táncgyűttes), Almási Berta Csilla „*Magyarózdai csicsergők*”-je (MÁNE Kamara Társulata) és Varga János „*Fisztező*” és *más dolgok Szentiványból* című dolgozata (Zalai Táncgyűttes). Ez utóbbihoz hozzá kell fűzni, hogy a zalaiak előadása túlmutat az erős középázison, a Varga Jánostól megszo-kott elementáris lendülethez, energiához ezúttal dicséretes formai tisztaság is társult.

A délutáni program első robbanását a MÁNE Kamara Társulata produkálta Módos Máté *Ardeleana-k a Fekete-Körös mentéről* című koreográfiájával. A nyolc férfira készült román tánckompozíció „csak” autentikus táncokat tartalmaz, de a nézőre gyakorolt lehen-gerlő hatása, valamint elvontan jelentéssé váló, önmagáért beszélő tiszta táncszerkezete színházi élménnyé emeli a produkciót. Kovács József „*Az élet sava S borsá*” című szellemes táncpamfletjét szintén a

MÁNE Kamara mutatta be, amely darab egy műsor színfoltjának nagyszerű, de aligha tekinthető elmélyült, újút-kijelölő alapvetésnek. Az alkotói nyilván nem is annak szánták. Kocsis Enikő és Fitos Dezső társcoreográfusok az „*Összhang*”-ban (Fitos Dezső Társulat) láthatóan törekednek egyfajta elvont, artisztikus színpadi összhang megteremtésére, amelyben hol a néhány dallam erejéig letisztult zene, máskor a csendesebb jelenetek igyekeznek megzabolázni az ismeretlen, visszatérően eluralkodó pogány, talán atavisztikus időkig visszamutató őserőt. De Fitoséknál – nem egyszer megtapasztalhatunk már – az erő az úr, amely a kompakt kis előadás nagy fináléjában kellőképpen el is szabadul. Egyebek mellett az is lenyűgöző a Kárpát-medencei néptáncban, hogy a szilaj, erőteljes férfiak mellett direkt nem hangoskodó, de ráolvasó, megigézítő, vizet vető asszonyok is fel tudják idézni az őserőt. Ennek tanújelét láthattuk, érezhettük Lőrincz Hortenzia „*Vizet vetek*” című előadásán (Egy-Más-Vagyunk Táncgyűttes), amely alkotás leginkább csángó népszokások elbűvölő, múltba varázsoló prezentációja.

Nem esett még szó az esti versenypogram négy jelentős táncszínházi kísérletéről. Esetükben nem túlzás kísérletezésről beszélni, hisz ezek a koreográfiák vagy mozgásnyelvükben is erősen eltávolodtak az autentikus néptáncról, vagy elvont üzenetükben, mondanivalójukban relevánsak. Fundák Kristóf „*Lélekvesztője*”-nek észlelhető-értelmezhető történései szinte bármikor, de a mában, a közélünkben is játszódhatnak: elhurcolt, elűzött vagy menekülni kénytelen embercsoport sok-sok hányattatást átélve próbál harmóniára, új hazára találni. A magyar történelemből is tudható, hogy a lélekvesztő nemcsak labilis vízi járművet jelenthet, hanem kényszerű elvándorlás következtében létrejövő „lélek-elvesztést” is. Lévay Andrea és Ágfalvi György a „*Képzavar*” – *Emlékek egy meg sem történt álomból* című koreográfiában (Bihari János Táncgyűttes) könnyedebb témában, könnyedebben pengeti a húrt: a szerelem, a párválasztás, az életkezdés van terítéken és az ezekről folyó bájos, játékos álmodozás. A színvonalas táncok és a kedves játék mellett erénye a dolgozatnak, hogy alkotói végig egységes, jó színházi érzékkel létrehozott hangulatban és színpadi látványközegben maradtak. Ugyanez – az egységes, végigvezetett hangulat és vizualitás – jellemző Turi Endre „*Cifra bánata*”-ra is (Somogy Táncgyűttes). Hat férfi gondosan szerkesztett, székeket rámoló, székekkel „építkező”, teret foglaló tánca valójában belső lélekterekről szól: férfiasan kezelt, őrzött, esetleg néha rejtegetett férfivágyakat szimbolizál. Az erőteljes mozgólansorok jó – csak végig túl hangos – kontrasztja az újkori szírengők képzetét felkeltő, igényes kortárszenei kompozíció. Farkas Ágnes és Farkas Tamás „*Szimptóma*”-ja (Tabán Táncgyűttes) zárta az ideai fesztivált – és ez talán nem volt a legjobb műsorszervezői döntés. A „börtön, fogság, betegség, kínzás” jelenségeit felmutató koreográfia ugyanis – témájához illően – ugyancsak komor hangulatú. Ráadásul a koreográfusok mintha – kicsit öncélúnak tetszően – kifejezetten rá is akartak volna erősíteni a horrorisztikus szörnyűségek hangsúlyozására, és ennek értelme vitatható, üzenete csak találgatható. Az viszont vitathatatlan, hogy a táncosok kimagaslóan teljesítenek a műben: odaadással, elmélyülten alakítanak, bravúros kortárs táncos mozdulatokat is megmutatnak.

Összességében határozottan állítható, hogy az ideai, XXVIII. Zalai Kamaratánc Fesztivál nemcsak volumenében, hanem sokszínűségében és minőségében is a legjobbak közé tartozik. A műfaj és a mozgalom pedig él és virágzik, érződik, hogy „vele van az erő”, ami számomra leginkább azt jelenti, hogy bármikor felbukkanhat benne egy elbűvölő, még alig ismert tehetség, vagy megfogalmazhat valami meglepőt egy már érett alkotó, szóval, igaznak tetszik a sokat idézett szlogen: „Zalában bármi megtörténhet...”.

Kutszegi Csaba

(Megjelent a *tanckritika.hu* honlapon)

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

VÁRKERT BAZÁR

Az előadások után tánctanítás!

2018. július 13., július 15. 20:30

Magyar rapszódia – Magyar Állami Népi Együttes - Hagyományok Háza

2018. július 14. 20:30

Flamenco Soul – FlamenCorazonArte Táncszínház

2018. július 16. 20:30

Spirit of Hungary (Magyar lélek) – Magyar Nemzeti Táncgyűttes

2018. július 17. 20:30

Szerelemkert – Duna Művészegyüttes

2018. július 18. 20:30

Táncrapszódia – Magyar Nemzeti Táncgyűttes

2018. július 19. 20:30

Falusi Színek – Fitos Dezső Társulat

2018. július 20. 20:30

A táncoló karmester – FlamenCorazonArte Táncszínház

www.nemzetitanctaninhaz.hu

Elismerések 2018 tavaszán

Dreiszigler Kálmán néptáncoktató, a montreáli Bokréta néptánc csoport elnöke a magyar néptánc hagyományainak megőrzését és hazánk kulturális értékeinek kanadai népszerűsítését szolgáló tevékenysége elismeréseként a *Magyar Érdemrend Lovagkereszt* kitüntetésben részesült.

A több mint öt évtizedes tevékenységet elismerő kitüntetést Ódor Bálint nagykövet adta át Montréalban, a Bokréta évadzáró előadását követően.

*

Az ideai Táncháztalálkozón az *OTP Bank Táncháztalálkozó Díját Árendás Péter* népzeneésznek adták át.

Ebben az évben a kuratórium döntése szerint a *Táncháztalálkozó Érmét Balla Zoltán* táncos, táncpedagógus (posztumusz), **Fitos Dezső és Kocsis Enikő** táncos-koreográfusok, **Littner Anita** táncos, táncpedagógus és **Szávai József** táncos-koreográfus érdemelte ki.

*

A VII. Táncháztalálkozóhoz kapcsolódó zeneakadémiai koncerten a *Halmos Béla-émlékéremet Henics Tamás*, a *Halmos Béla-vándorhegedűt* pedig **Mihó Attila** vehette át.

Herczku Ágnes: Hozomány

Erdélyi népzene régen és most – Visa (FA 413-2, Fonó, 2018)

Fáradtság ide vagy oda, hazaérkezésem után azzal kezdtem, amit néhány órával azelőtt kaptam a kezembe. Herczku Ági legújabb CD-jéről van szó. Ágit régóta ismerem. Azon kevesek közé tartozik a népzenei előadók között, akik még sosem okoztak csalódást. Bízom ebben most is.

Amíg elkészült a tea (a feszültségoldó fajta), rápillantottam a borítóra: „Visai zene... 2005-ös gyűjtés”. Eszembe jutott az én néhány évvel ezelőtti utam ugyanahhoz az aszszonyhoz. Nagy Amália ma már nem él, de éneke sokakat meghihletett.

Nagy Amáliával sokat beszélgettem. Álljon itt rövidített életregénye!

*

„1918-ban születtem. Tízéves koromig nevelt a nagyapám, nagyanyám. Tizenegy éves koromban már mentem dolgozni. Mert ott-hon voltak még testvéreim, s mentem pénzért a grófokhoz dolgozni, a szőlőbe. Akkor hazavittek édesanyámék a nagyanyáméktól, mert kaptam egy kis pénzt, s oda ment... Tizenhárom éves koromban elmentem szolgálni Kolozsvárra. Télen voltam szolgálni, nyáron jöttem haza dolgozni. Tizenhét és fél éves koromban férjhez mentem. Korán mentem férjhez. Akkor jöttek a gyerekek. Jött a nagyobbik leányom, aztán a kisebbik. '40-ben jött a háború. '40-ben jöttek be a magyarok ide, kicsit vótak, négy évig, akkor még itt volt a férjem. Akkor elvitték a románok, »békoncentrálták«, ahogy mondtuk mi. Akkor állapotos maradtam a fiammal. Aztán nem volt könnyű. Úgy mondom: nem volt könnyű... Nem volt könnyű az életem, elég nehéz volt. Három kicsi gyermekkel. A nagyobbik leányom '38-ban született, hat éves volt '44-ben, amikor aztán nem jött haza a férjem soha. '45-ben született a fiam. Neveltem őket egyedül. Nem volt könnyű... Nagyon nehéz volt.

Van három gyerekem, van tizenhárom unokám, mert a két leányomnak van négy-négy gyereke, s a fiamnak öt. A tizenhárom unokából csak egy van, aki nincs férjnél, mert ő még

csak tizenhat éves, Kolozsváron jár iskolába. A fiúk is megnősültek, s van tizenöt dédunokám. Én nyolcvannégy éves vagyok. Már van dédunokám, aki férjnél van, voltam az esküvőjén.

Volt, amikor kérleltem édesanyám: énekel nekem vaj még egy éneket. Had' tanuljam meg! De nem vótam férjnél, özvegy voltam, és sokszor mondtam, hogy énekelhetne vaj egyet, hogy tanuljam meg én is. Ő nagyon szépen énekel. Sok-sok éneket énekelte.”

*

Énekel Amália néni nekem is balladát, karcsonyi köszöntőt, keservest, özröm az emlékét. (Aki szeretné, itt meghallgathatja: www.feheraniko.hu/hul/media/halgassa-meg/190-feher-aniko-mezosegi-nepdalgyujtese)

De térjünk vissza oda, amiről ez az egész az eszembe jutott! Két lemezt tartalmaz a Hozomány címet viselő doboz: népzene régen és most. Előbb a mostanit halljuk, ezt követi a régi. Ritka az ilyen gondolkodásmód, általában mindenki a régeből indul ki, afféle „ez volt – ez lett belőle” módon. Herczku megfordítja a világot: „most ez van és ezt ebből tanultuk” – jelzi. Komoly szemléletváltás ez. Herczku Ági megértette, hogy a népdal nem szentség, lehet vele bátran sok mindent kezdeni. Feldolgozni, így énekelni, úgy kísétni, hiszen baja nem lesz tőle sem a dalnak, sem a hallgatójának. Hiszen úgyis csak a veretes, az igazán jó marad meg. Persze, ez csak akkor működik, ha biztos az alap. Azaz úgy ismeri az előadó a magyar népzeneét, ahogyan Ági. Tud ő utánózni is, hisz ismeri az előadókat, beszélgetett, énekel velük, szereti őket. Ezzel a tudással már neki lehet indulni a világnak, meg lehet mutatni, milyen is az ő újragondolt, XXI. szá-

zadi népzeneje, amit nekünk, kortárs zenehallgatóknak szán. Mert ez már nem ugyanaz, mint ami száz éve volt. Minden változik, ez hogyan maradhatna ki? Ráadásul a népzene alapvető, kikerülhetetlen kelléke a variálódás.

Az első CD tehát egy egészen friss felvételest mutat be. Ágin kívül énekel még Németh Ferenc, a muzikusok pedig igen finom felállásban vannak jelen: Koncz Gergely és Hegedűs Máté „Kishega” hegedül, Fekete Antal „Puma” és Fekete Márton „Kispuma” brácsázik, Molnár Péter bőgőzik. Hét összeállítást hallunk: katonakísértőt, lassú cigánytáncot, ritka magyart és hasonlót. Mégsem unalmas ez a szerkesztés, mert egy pontra épül. Herczku Ágnes személyisége tartja össze. Énekel a zenekarral és szólóban is. Énekhangja a legutóbbi megjelenése óta finomodott. Megérésre, érettségre gondolhatnánk, de ez nem az, inkább át-gondolása, újraformálása a hangképzésnek, ami kifejezetten jól tett akusztikus megjelenésének.

Ági művészetében jelen van a történelemismeret, a néprajzi tudás, a táncos múlt, a mulatási hajlam, az életkedv, meg minden, ami Ági. (Ugyanezt láthattuk nemrégiben a MÜPA színpadán Foltin Jolán, Kiss Ferenc és Cserepes Károly csodálatos alkotásában, a Feketető című táncjátékban vagy inkább tánc-balladában is. Ági köré épült az egész táncos színházi alkotás, ő fogta össze hihetetlen könnyeden, mégis erősen odaszegezve a nézőt székéhez és a látványhoz.)

A másik CD gyűjtött anyagot, azaz eredeti előadóktól felvett népzenei tartalmat. Nagy Amálián kívül énekel két leánya, és az eddig főként furulyásként ismert Papp András. Balladák, keservesek, rikoltozások, énekek. Bizonyos, hogy kíváncsi lesz erre is az a hallgató, aki az első CD-n túljutott. Ismeretterjesztésnek is nevezhetjük, pedig egyszerű főhajtás a mesterek előtt.

A lemez anyaga Kallós Zoltán biztatására gyűlt össze, Herczku Ágnes Pál István Szallonnával együtt látogatta meg Amália néni családját, 2005-ben először. Az összeállításokat természetesen a Fonó Budai Zeneház adta ki jó szemmel, jó füllel, ahogyan a többi remekét is. Támogatta a Nemzeti Kulturális Alap Halmos Béla Programja és a Hagyományok Háza. A lemezek árából befolyt összeget az alkotók Papp András családjának és Amália néni lányainak juttatják majd el. Szóval segít ez kívül, belül! (Ahogyan Ági mondja gyakran: „még a csontok közt is...”.)

Ez lesz, ha sokan összefognak. Ráadásul Herczku Ágnes most sem okoz senkinek csalódást.

Fehér Anikó

(Fotó: mixonline.hu)

„A tehetség a legfontosabb mérőeszköz”

Az első budapesti táncházzal 1972. május 6-án rendezték meg Budapesten, a Liszt Ferenc téri Könyvklubban. A Táncházzal Napját ennek apropóján tartják 2012 óta minden év májusában. Sebő Ferencsel, a táncházmozgalom kulcsfigurájával átnéztük, milyen utat járt be a hetvenes évektől napjainkig a táncházzal, de beszélt arról is, hogy a megváltozott társadalmi gondolkodás milyen új kihívásokat támaszt a táncházmozgalom felé. Sebő szerint a vadkapitalizmus nem a nemzeti problémák megoldása felé sodorja az embereket, hanem a pénz, a jogdíjak felé, ezért csak olyan műsorokat készítenek, amelyekből le lehet szedni pénzeket.

– A táncházzal ma merőben más, mint a hetvenes és a nyolcvanas években. Az akkor nyolcvan-száz-fős klubokból elinduló mozgalom mára intézményesült, professzionalizálódott. Milyen irányba vitte az intézményesülés a mozgalmat, adott-e neki más jelleget?

– Annak idején, mikor rájöttem, hogy ez sokkal több annál, mint hogy mi jól szórakozunk, nagyon szorgalmaztam a táncházmozgalom intézményesítését. Úgy gondoltam, szükség van háttérintézményekre, oktatásra. Először táborokat szerveztünk, aztán a Népművelési Intézetben országos tanfolyamokat indítottunk. A Hagyományok Háza tulajdonképpen ennek lett a háttérintézménye. Akkoriban még lógtunk a levegőben: a Zenetudományi Intézet nem végzett könyvtári szolgáltatást, csak protekcióval tudtunk bemenni, és ezek a gyűjtemények nem is voltak alkalmasak arra, hogy anyagok után kutassunk. Kellott egy olyan hely, ahova be lehet menni, és hozzá lehet férni anyagokhoz. Már a hetvenes években is úgy gondoltam, hogy a tánc és a zene ugyanúgy a kommunikáció része, mint a beszéd – az utóbbit remekül sikerült intézményesíteni a XIX. század végén, ugyanezre van szükség a zenével is. Persze, az intézményesítés kapcsán mindig felmerülnek problémás kérdések, például, hogy valóban azok az emberek kerülnek-e pozícióba, akik szívvel-lélekkel dolgoznak. De ez mindenhol probléma, az egészségügytől a politikáig.

– Mit gondol, a népi kultúra iránt érdeklődő fiatalok megkaphatják azt az útravalót, amelyet önök a „klasszikus” táncházzal megkaptak?

– Ez csak rajtuk múlik. Nekünk az volt a szerencsénk, hogy nagy segítségünkre volt Martin György a Zenetudományi Intézet részéről – ezzel a tudomány zárkózott fel mögénk –, Kallós Zoltánnal pedig a terepen volt részünk meghatározó élményekben. Ma már egyikük sincs itt nekünk. Tulajdonképpen én ennek a pótlására gondoltam ki a Hagyományok Házát. Ma egy olyan korszak felé megyünk, ahol ezek a közvetlen élmények már megritkulnak. Muszáj lesz a felvételeket, leírásokat használni, tehát közvetettebb módon viszonyulni a hagyományhoz. De szerintem a mai generáció is gyűjtött magának elég fontos élményt ahhoz, hogy sikeresen vegye az akadályokat.

– A rendszerváltás milyen változásokat hozott a táncházmozgalom életében?

– Már akkor elindult a lobbizás, így tudtunk életben maradni. De amikor hatalmas átrendeződés van, mindig kezdetjük előlről az egészet. Új emberek jönnek, rossz szemmel néznek elődeikre, s ez a folyamat a kormányváltásokkal nem is maradt abba. Mindig újra kellett kezdeni, és tisztázni, hogy mi egyik táborba sem tartozunk. Nem politizálni vagy hatalomra kerülni akarunk, azt gondoljuk, hogy a mi munkánkra a teljes magyar társadalomnak szüksége van.

– Mennyire nyitottak ma az emberek a táncházzal? Miért van az, hogy fennakadnak például egy ötszáz forintos táncházi belépőn?

– Ez nem táncházzal-probléma, ez egy nagyon nagy társadalmi betegség: nem fizetjük ki egymást. Ez a feudális társadalom tipikus jelleme. Nem egyszerűen arról van szó, hogy takarékoskodnak az embe-

rek. A tudatukban ott van, hogy „ezért mi nem fizetünk”, „kibulizzuk”, „ez nekünk jár”. A társadalmi viszonyok vagyunk az alsóbb szinttől a felsőbbig. Ez gusztustalan dolog, jó lenne megszabadulni tőle. A probléma az, hogy az ember nem tudja eldönteni Magyarországon, kik a vállalkozók, kik az állam képviselői, kik a civilek, mindenki össze-vissza van keveredve. Ha most áttérnénk arra, hogy mindenki fizessen ki mindent, akkor az ország megállna, mert ez az ország nem gazdaságos. Visszatérve a kérdésre: annak idején a Kassák Klubban mi nagyon kevés pénzt szedtünk, volt, amikor öt forint volt a belépődíj. Nem volt nagy tétel. De valóban diákok jártak a klubba, akiknek nem volt sok pénzüik, és mi sem kaptunk sokat. Hozzá kell tennem, akkoriban nagyon sok dolog ment szívességből. Nagy szükség volt a mi kezdeti civil lelkesedésünkre és a közönségünkre is.

– Hogy látja, a mai táncházas közösség növekszik, stagnál vagy zsugorodik?

– A táncolás univerzális dolog. Sajgó szívvel nézem, hogy a táncházzal kívüli táncolás teljesen megállt. Az ötvenes években minden szórakozóhelyen volt táncparkett, teljesen normális volt, hogy az ember odament egy asztalhoz, fölkért egy csinos lányt, táncolt vele, megismerkedett vele. A táncolás társadalmi szokás volt, ez sajnos mára megszűnt. Ott tartunk, hogy maga a táncházzal-revival mozgalom tartja fenn magát a táncolást, nem csak a néptáncot. Ez egy nagyon nagy bajra mutat rá. Ha az FMH [Fővárosi Művelődési Ház, a Sebő-, majd Muzsikás táncházzal helyszíne – a szerk.] körtermét lebontják, akkor ott nem lesz táncházzal. És ez nem a táncházzal hibája, ezt nem a táncházzal okozta, hanem egy telekspekuláció. Ha a Molnár utcát [a legendás Kalamajka-táncházzal egykori helyszíne – a szerk.] lebontják, ugyanez a helyzet. Ha az Almássy-téri Művelődési Ház [az egykori, szintén legendás Téka-klub helyszíne – a szerk.] megszűntetik, akkor megint nincs hely.

– A „Főszállott a páva” már az ötödik évadnál jár, a népzene viszont még így is rendkívül alulreprezentált a médiában.

– Ami most van a tévénél, az egyszerűen botrányos. Ott tartunk, hogy teljesen tudatosan és szándékosan nem hagytak strukturális helyet a népzene, néptáncra. Nem, hogy nem lehet hírt adni dolgokról, még az elkészült műsorokat sem lehet lejátszani. Ott vannak a raktárban a kész anyagok. Tizenöt évig dolgoztam a tévén szerkesztőként, nagyjából ismerem a működését, de a jelenlegi helyzeten nagyon csodálkozom. Ezt a tizenöt évet is a „gyerekosztályon” töltöttem, mert ott lehetett népzene csinálni. A televízióban mindig voltak problémák, ott mindig olyan szerkesztők dolgoztak, akik csak a magyar nótát szerették. Az eredeti zene megjelenése, amit mi hoztunk a hetvenes évek elején, riasztott mindenkit. Főleg azokat, akik az ócska feldolgozásaik jogdíjaiból éltek. Ők utálták az eredeti népzene, mert ezért semmilyen jogdíjat nem lehetett kapni. Most is valami ilyesmi zajlik. A vadkapitalizmus nem a nemzeti problémák megoldása felé sodorja az embereket, hanem a pénz, a jogdíjak felé. Csak olyan műsorokat készítenek, és csak

Táncháztalálkozó 2018

Orbán Miklós képei

azt teszik be a struktúrába, amiből le lehet szedni pénzeket. Miért vegyünk elő ingyen műsort a raktárból, ha azért nem jön semmi pénz? Ez a hozzáállás.

– *Mi a helyzet a rádiókkal?*

– A rádióban jobb a helyzet. A Bartók Rádióban például a hét minden napján van népzene. Nekem is van itt adásom heti egyszer, pénteken. És most, hogy Eredics Gábor a Dankó Rádióhoz került – ami eredetileg azért jött létre, hogy a népzene ki legyen pipálva, de főleg a magyar nótára gondoltak –, itt is hallható népzene. Ide én is készíték egy reggeli, napi ötperces műsort. Rádiót viszont keveset hallgatnak. Sajnos, olyan világot élünk, hogy ami nincs a képernyőn, az nem is létezik. Ismeretterjesztő műsorok sincsenek már, szépen lassan elfelejtjük azt is, amit eddig tudtunk. Ha annak idején nem lettek volna olyan műsorok a rádióban, mint Sárosi Bálint sorozatai – ahol először hallottunk széki zenét Halmos Bélával –, akkor ma valószínűleg nem beszélgetnénk erről.

– *Milyen eszközei vannak ma a népzene népszerűsítésének? Miért nem tudnak megjelenni a magyar népzenei produkciók a nemzetközi színtéren?*

– Én inkább azt látom, hogy a zeneakadémiás növendékeink Kínától Ohio-ig bejárják a világot. Életünkben nem léptünk fel ennyit külföldön, mint ezek a gyerekek. Külföldön sokkal nagyobb az érdeklődés a magyar népzene iránt, mint itthon. Ez persze engem annyira nem nyűgöz le, engem az nyűgözne le, ha Magyarországon lenne nagyobb az ismertség. Ehhez pedig a média kell. A korszakváltás pozitívuma viszont, hogy a fiatalok sok mindent meg tudnak oldani az interneten keresztül. Egyszer, a Pávában egy 6-8 év körüli kisfiú olyan gyönyörűen, akcentus nélkül táncolta a kalotaszegi legényest, hogy a szám eltátoztam. Megkérdeztem tőle, hogy hol tanulta. „Hát, a Youtube-ról”, felelte.

– *Az új népzenei generáció kalandozik a műfajok között. Ön szerint ez mennyire járható út?*

– Nem akarom azt a látszatot kelteni, mintha volna egy járható út, a többi meg nem lenne az, hiszen a kultúrában ez nem így működik. A kultúrában kalandozások tömkelegét éljük át folyamatosan. A népzene története is arról szól, hogy állandóan jöttek hatások, azokat bedolgozták, átdolgozták, majd a miénk lettek. A régi popzenék is ugyanúgy működtek, mint a maiak. Valamit hallottak, azt átvették, ha nem vált be, elhagyták, ha bevált, folytatták. Ez egy folyamatos, kreatív változás az állandó elemek megtartása mellett. Amikor lemásolnak valami olyat, ami a másikonak bevált, azt nem szeretem. Igaz, vannak kivételek. Az Illés sem akart semmi más, csak leutánozni a Beatlest, aztán milyen jó kis zene lett belőle.

Úgy gondolom, a tehetség a legfontosabb mérőszám, és aki tehetséges, az gyönyörűen tud gazdálkodni a hatásokból és a megtanult nyelvezetből. Ez a nyelvezet – már önmagában – nagyon változatos.

Érdekes, hogy már az iskolában kialakul egyfajta kötődése a növendékeknek egy-egy zenei korszakhoz. Akik a XVIII. századi, barokkos erdélyi zenét szeretik, azok utálják a dudát, meg a középkori egyszólamúságot. Nem győzöm nekik magyarázni, hogy nem lehet finnyáskodni, mindegyik korszaknak meg kell találni a szépségét, hozzáképzelné a környezetet, s ezáltal megtanulni beszélni azon a nyelven is. Az már önmagában nagy diadal, hogy végigtanulmányozzák a korszakokat és mindenféle stílust megszólaltatnak. Amikor aztán túllépnek az utánzásra és kreatívan tudják alkalmazni, saját képükre formálni a zenét, ki tudják fejezni magukat vele, az a végső cél. Az igazi az, amikor már úgy tudnak improvizálni, variálni, önmagukat kifejezni, mint a dzsessz-zenészek. Ez nem kisebb és nem kevesebb annál, sőt sokkalta komplexebb és sokkal nagyobb háttérű hagyomány.

Ménes Márta (nullahategy.hu)

KACSIREK OTTÓ VERSEI

HATÁRTALANUL...

Szél oldotta kéve, ez ősi átkunk nékiünk,
s ez a léha bölcsőringású némaság maga,
e nemzet érted kondul harangos szívével,
szikkadt kebeléről erővel letépett fia.

S érted, kit dala csalt messze új kenyérnek,
de gyűrött nyelveden egy régi ízt álmodsz tovább,
kire idegen magány harsogja rá csendjét, kit
megcsalt szeretők kísértnek - az otthoni éjszakák.

Értünk, kik porából e megfáradt fönixnek, még
minden hajnalunkkal létre támasztjuk magunk,
térdünk beleroggyan már az ezredéves sorsba,
gerincünk reccsen, de még léteziünk, vagyunk.

Hisz szavaink még egyek. Máshol pusztá hangok.
Ez ringatta bölcsőd, s majd koppan koporsód felett,
és az elnémított fohászokkal feljajduló csendet,
e széles nagyvilágon, csakis te értheted.

Vallom: testemnek vére az s magyar,
a világnak bármely szegletén is él,
ki magyarul jajdul, ha sajom már az élet,
ki magyarul álmodik, magyarul remél,
s hittél hiszem, mert hinni akarom,
sorsunk, a mostoha, bármerre is vetett,
hitünk, álmunk, szívünk, dalunk,
csakis e hányt-vetett, bús magyar lehet...

A NAP VÉGÉN

(Drága Piri mamának)

Itt, a bikali völgyben, a vén dombok alatt,
csak lassan hullnak le a bággyadt alkonyok,
templomtorony őrzi a szitáló csendet, s
fejkenődösen súgdolóznak álmos kispadok.

Múlt idéz itt időt, tegnapot mába öltve,
mikor a hegyről vékonyabb szél támad,
s a sarokvasassal nyögő ráncos utcaajtók,
a megrebbenő magány szárnyaivá válnak.

Napkorongba marnak a szürke hátú dombok,
tágra nyitja szemét a vacsora csillaga,
megnyúlt árnyékokon szelíd csoszogással,
a Kenderes-kert felől egy kapa billeg haza.

Lombokon hever el álmosan a szellő,
a csend is megsodorja az este fonalát,
s ha ködbe enyészik az estéli harangszó,
a kertekre gurítja barna gombolyagát.

Szárnyait széttárja a baglyos röptű sötét,
s az égről leszökve, hol a Fiastyúk trónol,
felkeltve neszeit a bársony léptű éjnek,
sápadt Hold csüng alá a párás villanydrótról.

TAVASZI ZIVATAR

Homlokán ráncolja Napját a Teremtő,
felhőszemöldökét zordan összevonja,
szeme árkaiban már vizek növekednek,
az áldás pászmáit a mindenségre fonja.

Csontos vállait megrázzák a hegyek,
dagadó patakkal üzennek a völgynek,
illanó párákat könnyeznek a dombok,
üde smaragdruhát öltenek a tölgyek.

Gyümölcsfák lebbentik színes cifraságuk,
így csinosítva ki a bozontos szelet,
s, mikor mérgesen felmordul egy felleg,
hajbókolva félik a szikrát vető eget.

Vízgyöngyöktől ékes fülájbijuk alatt,
hátuk domborítják kéjesen a hidak,
selyempántlikák libegnek közöttük:
az alszeg felé futó sáncgalléros utak.

Gyolcsinges vállait viharok feszítve,
felhő alá görnyed a falu vén legénye,
négy fiatornyos kalapjának hegyét,
bőszén beakasztja a haragvó égbe.

Diadala után, mint egy győztes hadúr,
tépett felhők közül kevélyen tekint szét,
leple alól a Nap is kikacsinthat végre,
a földekre terítve csiklandós jókedvét.

Kertek zugos ölen felragyog az élet,
tarka madárdalban fűrésztve meg magát,
s a föld ráncos arcán új dalokra gyúlva,
jussát követeli egy szeplőtlenebb világ.

A TÖLGY DALA

(Vincze Jancsi Ferenc barátomhoz)

Itt vertem gyökeret, e szelíd hullámmásban,
áldott föld ez, mely acéllá edzte törzsemet,
itt hajoltak fölém a galambleklű dombok,
sebes futású patakok súgták meg nevemet.

Itt vontak keblükre a szénaszagú nyarak,
reccsenő fagyokkal itt próbált meg a tél,
az idők viharában lassan váltam ércé,
mint itt minden, mi küzd, álmodik, remél.

Fejszésen csengő napok jöttek értem,
dőndülve zuhantak le az ítélet hangjai,
ravatalom egy lett a hulló levelekkel,
szemfedőmmé váltak az erdők árnyai.

De markok eszméltek ősi mozdulatra,
álmodó szemekben rezdült meg a lélek,
s bár bokáig földben, homlokig halálban,
látva mezőt, dombot, érzem, újból élek.

Indák tekerednek inas lábam szárán,
s térdem szerelmes tulipánt terem,
keblem forgórózsák táncaira dobban,
homlokomon Isten békéjét hirdetem.

Zöld koronám immár fazsindelyes kalap,
egykor szerelemé, ma galambok rejteke,
s didergő alkonyokon ősi dallal sír fel,
ha messzi hegyek felől üzen a Nemere.

Itt állok, feszülő derékkal a felzúgó időben,
vállamon megreccsennek az ólmos századok,
de karmot földbe vájva, égboltot megtartva,
akár ti, kalotaszegi dombok, már örök maradok.

ÁPRILIS

Sóhajtvá nyújtózik a tavaszi égbolt,
megszürkült álmait háta mögé veti,
harmatcseppet gyűjt sarjadó füvekről,
s a kelő Nap arcát fényesre fürdeti.

Hegy feszíti mellét kevélyen a szélnek,
már tölgybokrétás kalap rejti tekintetét,
sóvár vágy-patakok gátjait repesztve,
élettel áldja meg völgyek bolyhos ölet.

Verébdeszkák alatt holnap készülődik,
tollas igyekezetű és lázas szénánász,
csűrök gerendáihoz tapadva a hűség,
a fekete-fehér ringású lélek-cikkanás.

Pöre ágakról hull le a szemérem,
bókokkal zsongít a méhszerenáád,
rózsaszín illatát ledéren kínálja,
s pajzánul kacag a mandulavirág.

Pironkodva illeg egy pártás tulipán,
hamvas szirmai szerelmemre tárja,
buja sóhajoktól rezzen meg kacéran,
szilvások fehér menyasszonyi fátyla.

Mintha az egész megrészegült világ,
egyetlen felzengő szerelmemé válna,
meglovagolja a fűszeres szellőket, s
tarka madárdalt sző a leányok hajába.

MAMÁK A TEMETŐBEN (Simon Lórándhoz)

Nagy csokor krizantém billeg ujjai közt,
mint temetőkertben a megrekedt bánat,
arcuk árkaiban a megdermedt idővel,
az emlékek duzzadt vizeivé válnak.

Ingva keres lépést lábuk alatt az út,
odébb gördül egy nedves rögdarab,
igazgyöngyeikkel az ágaskodó füvek,
gyáásszá feketítik a szoknyaaljakat.

Akár bú és bánat, mikor találkozna,
összesúgnak bennük a régi emlékek,
virágok szirmai a múlt kútjába hullnak,
s valahol a mélyben könnyeket cserélnek.

ESTE A TEMETŐDOMBON

Magánnyal oldalán araszol a sötét,
ellobbant gyertyáink viaszszaga fáj,
itt tompa csenéddel hullnak le az éjek,
s barna sóhajokat oszlat a homály.

Ide révedezni jár csupán a Holdfény,
szótlanul elmereng az alvók álmain,
görnyedt fejfák ölen ringatja el magát,
s estté vásik lassan a tegnapi árnyain.

Süppedő hantokon hallgat az enyészetet,
némasággal mérve guzsalyas időt,
nyítt osztóvátára vetve fel fonlát,
bús jelenné szövi a múltat és jövőt.

Késő őszi éjjel, mikor kivirágzik és
sajgó tűzrózsákat bont az emlékezet,
csillagok néznek le ködös tekintettel,
s vigaszba áztatják a csorba perceket.

VASS LÓRI EMLÉKÉRE

Hallgat már a nóta,
húr pattant el csengve,
a lélek fája hasadt,
csend felel a csendre,
porfelhők elültek,
léptek elhalkultak,
mécsek lobbantak el,
holdfényfényé fakultak,
emlék leng nyomukban,
sután, szédelegve,
fohászként feszülve
az örök végtelenre.

HAJNALI IKONOK

1.

*Sápadt arcát az éj csendjébe fúrva,
neonfény zörgeti az álmok rácsait,
fekete ködökön árnyak lovagolnak,
a valóság megrázza csontos vállait.*

HAJNALI IKONOK

2.

*Megvakult tükrökből néz vissza az idő,
a percek koldusai mohón enni kérnek,
görcsös ujjait torkom köré fonják,
a kicsorbult álmok és meghasadt remények.*

HAJNALI IKONOK

3.

*Kihűlt mondatok a lépcsőházak falán,
a lift hívógombja vakon rám mered,
holnapok ajtaja zárul csikorogva,
már nagyon messze járok. Ne keressetek!*

HAJNALI IKONOK

4.

*Buszmegálló támaszkodik a kormos időnek,
házfalakról betonba dermedt csend pereg,
ablakok szemeznek az aszfalt kátyús éggel,
mint holtak mérik a lezárt szemhéjú percekét.*

HAJNALI IKONOK

5.

*A parkok padjain magány heverészik,
lámpa fénye redőz álmos pocsolyát,
de az ég szemének vöröslő sarkában,
már kicsordulni készül a szűkülő világ.*

HAJNALI IKONOK

6.

*Szurkos lábakon tántorgó időben,
háztetőkről hulló ólmos hajnalok,
vállamon a megreccsenő csenddel,
csorba fényre lépve útnak indulok.*

HAJNALI IKONOK

7.

*Álmokba vájva piszkos karmait,
óra csörgése a csend húsába vág,
elmékbe befúrja lassan férgeit,
a létére szédelegve ébredő világ.*

*Függönyrésen, már ölésre készen,
kifent pengéjével átoson a fény,
konyhaköveken meglapul sötétén,
kávéillatával a magányos remény.*

HAJNALI IKONOK

8.

*Már nincs erőm tündöklő szavakhoz,
felőrölték őket a megvakult hajnalok,
hamu és korom közt vegetál a lélek,
iszapot kavarok, amikor mozdulok.*

*Kihalt világ ez, a siket senki földje,
s én peremén imbolygok félszegen,
megragadnék bár egy árva hangot,
nyitom és bezárom ordas tenyerem.*

GYŐZZ FELETTEM!

*Én nem kértem soha e sáros földgolyón,
meg nem is tagadtam tántorgó életem,
de nekem jutott e görnyesztő ajándék, mint
lator a bűn keresztjét, úgy vonom, cipelem.*

*Térdem olykor meg-megbicsaklik,
gerincem roppan ordas vétkeim alatt,
segíts hát, kulcsold át sebzett vállam,
töröld szeplőtlenre szennyes arcomat.*

*Tenyeredből kérges ajakamra egy csepp
vizet hullass, tenger támad abból, én leszek,
felzúgok majd minden tajték tépte parton,
s nem csak állom, de én viharzom a szelet.*

SEGÍTS ÁT!

*Csak ölelj át, kérlek, ha kín már a való,
ha méz keserű már és porlad el a szó,
ha alkony csordít vért szürke házfalon,
ha csillagfürtös éjről zuhog fájdalom,
ha szemembe döfnek már szálkás hajnalok,
ha az ég leomlott és a föld is már inog!
Csak szeress, ahogy vagyok,
borúsán, sötétén,
szeress át homályon,
és szeress át a fényen!*

EGYSZER...

*Majd, ha valamikor elhallgat a dal,
s már én is fodros csenddé lettem,
a ködökben, a dombok sóhajában,
ott keress, ott találsz meg engem.*

*A hullott virágban vagy árva falevélben,
mit patakok sodornak kősziklák taraján,
útkukat segítsd, hisz hozzád szalaádnak,
s az a rohanó patak is én leszek talán.*

*Mikor nyári fák lombján át hullani látod,
a smaragddal játszó sugaras napot,
hagyd, hogy vállaid csókokkal borítsa,
én leszek, vágyom már érezni illatod.*

*S ha vihar támadna egy vörös alkonyon,
meg nehogy rettenj, tárd ki az ablakod,
a pusztító orkán majd szellővé szelídül,
átölel, elringat, mert az is már én vagyok.*

*Akkor hunyd le szemed, szíved tárd nagyra,
és zárj be minden ajtót és minden ablakot,
mert akkorra már a csendé lesz minden,
én ott leszek benne, s már örökre maradok.*

A DALHOZ
(Kallós Zoltán emlékére)

*Tudom, most is ott álmodtok velem,
a mennyre kékülő komor bérc alatt,
hol szél is talán hangosabban sóhajt,
s balladák bús kódét lengi a patak.*

*Ott, ahol fű, virág a tenger, hullámai
juhászitanak roppant szikla óceánt,
s ódon regéket suttognak a bokrok,
százados fák nyögik tűnt idők dalát.*

*Hol vén temetők tanulják a csendet,
és harangszó még titkon megremeg,
ha bús magyar fohászt a szél repít fel,
emlékezésre bírva kék szemű eget.*

*Mi örökké álmodjuk már egymást,
velem vagytok, s én már tiétek vagyok,
és a vörösen lehulló álmos alkonyattal,
magam is elhaló dallammá olvadok.*

VIRRASZTÓBA MENET

*Csordogál az eső, harangszó lezuhan,
sarokvas csikordul a vacogó kapuban.
A grádicskő felnyög, meggörnyed a háta,
s tántorgó lelkeket sóhajt az utcára.
Talán nem is lelkek, csupán pislá lángok,
kik tenyérműi csendekbe zárják a világot,
arcukról peregnék a megkövült órák,
elejükbe hullanak, tegnappá tapossák,
hátuk nekivetik a bennük rekedt mának,
a sarat vedlő utcán most emlékek járnak.
Léptük elnehezül a múltnak iszapjától...
- Egy kapu kinyílik, egy másik bezárul -
S mikor a dombokról keserű szél támad,
az idő ráncos ölnél felzokog a bánat.*

KÜLVÁROSI ÉJ

1.

*Mint kormos kandúr, ki prédájára les,
háztetőkön onson a puha léptű éj,
málló kéményeken holdvilágot csurgat,
lábaikhoz árnyakból teríti szőnyegét.*

*Szemhéja alól a redőny kipislant,
az ablakszem vakon keresi a fényt,
felriad és megrebber egy függőny,
álmát messze űzi a lappangó sötét.*

*A belső udvaron ecetfa szendereg,
a magány csendé didergi álmait,
odvas száját a kapualj ásitásra tátja,
s macskakő vicsoritja csorba fogait.*

KÜLVÁROSI ÉJ

2.

*Gyárkémény mered rá a Holdra,
világra izzadja kormos gyermekét,
késői villamos síneket csikordít,
megborzongtatja a boltok üvegét.*

*Arcát éjbe mélyeszi az utcalámpa,
a kapualjból járdára ömlik a sötét,
mélyén a csend apró fényt virágoztat,
sétára indul egy álmos cigarettavég.*

*Hajlott vállain a rászakadt idővel,
a hirdetőoszlop kábultan tántorog,
lucskos plakátok magányt dideregnek,
s avult hírekbe áztatják a holnapot.*

Megbízható szívárvány

Kóka Rozália: Egy asszony két vétkecskéje – bővített kiadás (Fekete Sas Kiadó, 2018)

Örökéletű és örökszerelmű Tamási Áron aligha neheztelne meg rám, amiért az ő „Csalóka szívárvány”-ának saját gyártmányú változatát tűztem az „Egy asszony két vétkecskéje” címet viselő bukovinai székely-moldvai, és gyimesi csángó „szerelmi kiokosító” élére. Mert ez a hol rikató, hol nevetető, mindvégig bölcs és sokhelyütt játékos gyűjtemény, a nehéz életű székelyek és annyiszor elhontalanított csángók ajkán született történetek füzére méltó versenyháza és közeli rokona Ovidius „A szerelem művészete” című híres opuszának csakúgy, mint egy nevezetes tizenegyedik századi verses szerelemtudományi munkának, Juan Ruíz „A jó szerelem könyve” címet viselő költemény-csokrának, de még a modern időkben elhíresült ilyen-olyan szex-kódexeknek és „jelentéseknek” is! Méltó, mert megvan benne az a szívárványos változatosság, ami magában a szerelemben, és a szerelemnek szentelt szépírói és tudományos vállalkozások legjavában...

De akkor hogy jön ide a száraz, prózai minősítés: „megbízható” – kérdezheti a joggal gyanakvó olvasó...

Nos, erre sem nehéz válaszolni. A hol szomorú, hol víg históriák zöme – kivéve a kötet néhány, balladaian tragikus epizódját! – ugyanis azt bizonyítja, hogy igenis megbízható szívárvány a szerelem, az embernek az életörömmel, életigenléssel kötött, el nem pusztítható, meg-megújuló szövetsége. Így és ezért – ha van értelmünk és szívünk a megértésre – lehet igazi könyvszáraz az „Egy asszony két vétkecskéje”, most, a huszonegyedik századi Magyarországon, illetve mindenütt, ahol magyarul olvasnak, az alig-serdült és a korosabb olvasók körében egyaránt.

1987 májusában, amikor az Egyetemi Színpadon Kóka Rozália és Ferenczy Csongor előadásában megismerhettem a jelen összeállítás legjavát, az első élményről így írtam a Magyar Nemzetben: „Nem volt, nem is lehetett egyértelműen vidám ez az este. (Következésképpen: mostani, írásos »lenyomata« sem!) Hanem olyan, mint a székelység jelképnek is beillő szötte, a fekete-piros csikos »magyarygászos«. Középpontjába ezúttal a gyakran bizony épp e két színből összeszótt férfi-nő kapcsolat, a szerelem került.

A szerelem, amelyet sokan a boldog kevesek kiváltságos játszadozásának vélnek. A szerelem, amit sokan csak magakényeztető, luxus-körülmények között élő partnerek közt tartanak elképzelhetőnek. Pedig még csak tematikus, a parasztság szerelmi kultúrájával foglalkozó folyóiratszám (bár ezek megjelentetése is tett a javából!), vagy pajzán folklórgyűjtemény sem kell hozzá, mindössze egy kis józanul bolondos észjárás, hogy felismerjük: minél nagyobbak a terhek, annál inkább gyökeret ver emberben-asszonyban az örömszerzés és örömadás vágya. S bármennyi bosszúságot, fájdalmat okozunk is egymásnak – mint az »Ádám

és Éva» című nyitódarabból kitűnt (ez a jelen kötet nyitánya is!) – mi, mindenkor Ádámok és Évák, a legmélyebb gyönyörűséget, a legirreducibilisabb menedéket mégis-mégis egymásban leljük. A hol szívszorító, hol kacagtató történeteknek van még egy, »A szerelem iskolája«-val és más, rafináltabb-practicistább szerelmentanokkal felérő tanulsága: mérhetetlenül sokat veszítenek a mai párok (tisztelt a kivételeknek!) azzal, hogy lemondanak a fokozatosságáról egymás megismerésében, továbbá azzal, hogy nincs szerelmi jelbeszédük, nem ismerik a szerelmi rítus varázslatos játékait.” Eddig a ma is változatlanul, a gyűjteményt többször végigolvasva is vállalt önidézés.

Amire pedig akkor, az anyaggal való első találkozásakor, egy rövid napilap-kritika keretében belül nem térhettem ki részletesebben, azt most szeretném valamelyest pontosabban körvonalazni. Aki ebben segítségemre van, az nem más, mint maga Jékely Zoltán, az utolsó magyar trübadúr, a szerelem örök szerelme (egyébként: a Székelyföld természeti és lelki földrajzának egyik leghívebb leírója, versben és prózában egyaránt!), aki „Magamutogató szerelmespár” című versében ugyancsak kíméletlen tükröt tartott a „modernnek” kikiáltott, számos irodalmi műben is uralkodó szerelmi stílusnak:

„Mint a kutyák, mikor összeragadva
vonszolgják egymást és üvegesen
meredt szemmel bámulnak kirakatba,
pocsolyába, s nyögnek keseresen:
Olyanok vagytok itt összetapadva!
S én csak álmélkodom öregesen,
nem irigyen, sőt inkább undorodva:
Ez hát az utcára vitt szerelem!”

Ez a kíméletlen-találó poétai körleírás segít érzékeltetni, milyenek is az „Egy asszony két vétkecskéje” szerelmi jelenetei, azaz milyen is a keserű és joggal gúnyolódó Jékely-versben leírtak ellentéte: a manapság egyre ritkább rej-

tekező szerelem, az a mélyeséges együvé tartozás, amely sem cselekedeteiben, sem szóközlésében nem tűri el a magamutogató durvaságot. „Az első együthálás”, „A megszorított lüderc”, „A részeges ember felesége” és „A két koma fogadása” – igazán pajzán, vérbő históriák, mégsem kandi kétértelműség, de találékonyság, nyelvi hajlékonyság és játékoság jellemzi őket. Az első együthálás alig fölserdült, a szerelmi tűzkeresztségen éppen csak átesett leánykája például így beszél első huncutkodásai idejéről: „Akkor én úgy megejedtem, hogy egy jó darabig nem mertem guzsalyoskodni, de osztán annál többet!”. Itt is, más történetekben is, a szemérmes-metaphorikus guzsalyoskodni kifejezés helyettesíti a szerelmeskedés szót, illetve annak útszéli szinonímáit, mégsem vész el a történetek sava-borsa.

Hogy a könyv anyaga mennyire nem avított, nem skanzenszagú, nem csak megszállott néprajzosok kezébe illő, azt – többek között – a „Mi dóga van egy asszonnak?” című, kacagtatóan komoly példázat igazolja. Ez a fordultatos-szórakoztató emancipációs kalamajka azt az ősrégi, de örökzöld kérdést járja körül: vajon a férfi- vagy az asszonyember munkája a fontosabbik pillére egy család életének?

Végül mindenképpen külön kiemelés érdemel a címadó moldvai csángó történet, az „Egy asszony két vétkecskéje”, e székely-csángó dekameron vitán felül legköltőibb részlete is. Idézzük belőle, nem feledhető útravalóként, a csaknem Federico García Lorca Yermájának tragikus sorsára, magtalan férje mellett örök meddőségre ítélt, ám igazi „erdőntúli” furfanggal mégis kétszeri anyaságra jutó asszony szavait: „Higyjék meg, ebbe' az életbe' a legnagyobb dolog a szerelem. Ha nincsen társad vagy szeretetlen társval kell élni, olyan, mintha örökké homályba vónál. Da ha van, kit szeress, s tégedet es szeretnek, magad virág vagy, s örökké süit redá a nap.”

A huszadik század egyik legjelentősebb költője, Saint-John Perse „nehéz munkálkodás”-nak nevezi a szerelmet „Bóják” című hatalmas költeményében. Valóban az. Legyen hát ez a kis könyv egyik segítők és gyötrelmes-gyönyörű, magunkat és másokat a leghomályosabb napokban is fényre menteni képes munkában. Bízunk a szerelemben, e minden Ádámoknak és Éváknek adatott, egükről semmi körülmények között el nem lopható, megbízható szívárványban.

A történetek teljes megértésében, átélésében sokat segítenek majd Péter László illusztrációi. Végezetül hadd hírojam fel a figyelmet Kóka Rozália, az elkötelezett „néptanító” és folklorista külön ajándékára, a történetek méltó és hasznos lezárásául szolgáló tájszótárra, amely a szerelmi kiokosító leckék mellett ráirányítja figyelmünket az erdélyi magyarság mérhetetlen (és ugyancsak „szívárványos”!) nyelvi gazdagságára is. (Petróczi Éva)

BUKOVINA, BUKOVINA

Részletek Kóka Rozália könyvéből - IX. rész

Másodszor Bukovinában

Buksa Veronika, hadikfalvi háziasszonyunk • Fedeles kert Hadikfalván

1973 nyarán, alighogy befejeződött a tanév, ismét Bukovinába indultam. Ezúttal elhívtam magammal Sági István ifjú fotóst, hogy örökítse meg az egykori falvainkban még fellelhető szép épület-együtteseket, a templomokat és az ott maradt néhány magyar embert.

Második bukovinai utamra már egészen más lelkülettel utaztam, mint az elsőre. Nyoma se volt már bennem a nagy megrendültségnek, az érzékenységnek. Rengeteg munkát terveztem a rendelkezésünkre álló időre, amiből különböző okok miatt, majdnem nem lett semmi.

Szucsávára érve indítványoztam Sági Istvánnak, hogy menjünk be egy jó étterembe és együnk a hosszú utazás után valami finom, helyi specialitást. Valami marhatokány félére esett a választásunk, amit finom, híg puliszka körettel szolgáltak fel. István, aki még soha nem evett puliszkát, megriadt az étel színétől és közölte, hogy ő abból nem eszik.

– Jó! – hagytam rá. – Majd én megeszem, te meg edd meg az én marhaszeletemet is!

Úgy is történt. Megebédeltünk és azután elvonatoztunk Hadikfalvára.

Ház Hadikfalván (fotó: Sági István)

Buksa Veronika néninél szálltunk meg ismét. Éjszaka István rettenetesen rosszul lett, szörnyű hasmenést kapott, az egész testét babszemnyi hólyagok verték ki. A faluban nem volt orvos, telefon se volt a milicián kívül sehhol, oda mégsem mehettünk! Így hát éjszaka semmit se tehattünk. Másnap Radócról kijött egy orvos, megállapította, hogy Istvánnak húsmérgezése van. Adott valami tablettát és néhány jótanácsot. Három nap alatt az én fotósom alig bírt járni, olykor még a fényképezőgépet is én vittem utána. Így is dolgozni kezdtünk. Ő lefotózta a még a székelyek által épített házakat, a csűröket, a földből rakott tűzhelyeket az ereszekben. Én felmértem a lefényképezett épületeket és vázlatokat készítettem róluk.

Buksa Veronka néninek köszönhetően mindenhová szívesen beengedtek bennünket, nagyon kedvesek voltak, néha meg is kínáltak valamivel.

A házakba, otthonokba belépve olykor szinte visszahőköltünk az ordító szegénység

Reitmajer Ambrusné, Szukri Balbina néni, az utolsó magyar asszony Andrásfalván • Nagy János, az utolsó magyar ember Józseffalván

láttán. A székelyek több mint három évtizede hagyták el ezeket a házakat. Sokan még ekkor is az általuk otthagytott berendezést használták. Szétronthadt lábú ágyak, asztalok képezték a bútort. Másutt még ágy se volt, priccseken aludtak, amelyekben nem volt ágynemű, vagy az „oldalkamarában” a tapasztott földön, rongyokon. A konyhafelszerelések néhány kormos serpenyőből, tepsiből és máléfőző üstből álltak.

A Szucsáva, amit előző alkalommal még olyan igen szépek láttam, haldoklott. Időközben Ukrajnában valami erőművet építettek rá. A vize kiapadt, a medre szinte teljesen kiszáradt, csak itt-ott gyűlt össze a víz egy-egy mélyedésben. Keresztül-kasul jártak egyik partról a másikra lovas kocsival is meg gyalog is.

Néhány nap után István jobban lett, így hát átmentünk gyalog, a réteken keresztül Andrásfalvára. Elkísért bennünket Veronika néni másik magyarországi vendége, Csala bácsi is. Nagyon örültünk neki, mert minden helyet jól ismert, tudta a mezők, dűlők, rétek neveit, nagy kedvvel mesélt a régi bukovinai életről. Tudott románul, elől-hátul szóba elegyedett az emberekkel, akikkel csak találkoztunk.

Andrásfalván a háború alatt a katolikus templomot bombatalálat érte. A református templomot ortodox templommá alakították.

A faluban ottjártunkkor már csak egy magyar asszony élt, Szukri Balbina néni. A férje, Reitmajer Ambrus bácsi német volt. Gyermekük nem született. Ők 1939-ben, amikor hazagyűjtötték a bukovinai németeket is Németországba, kivándoroltak Bajorországba. Balbina néni sehogy nem tudta megszokni a német világot. Addig könyörgött a férjének, hogy a háború kellős közepén visszaindultak Andrásfalvára. Mire visszaérkeztek, a bukovinai székelyek már áttelepültek Bácskába. A határokat lezárták, a román állam természetesen mindenüket, a házukat, a földjeiket is birtokba vette. Szerencsére az otthonukba még nem költözött be senki, így bérlőként visszaköltözhetnek. Földjük nem lévén, kezdetben a román gazdáknál napszámoskodtak, majd a kollektívben dolgoztak. Hetven éven felül, megöregedve, nagy nélkülözések közepette, kegyelemkenyéren tengődtek. Sohasem felejttem el Balbina néni szavait:

- Édes lejánkám! Ha ebben a házban kapsz bár egy banit es, üss meg!
- Nyugdíjuk sincs?
- Ó, nincs.
- Miből élnek akkor?
- Az idevaló páter adogat egy-egy kicsi

Átkelés a Szucsáván (fotó: Sági István)

málélisztet, ezt-azt, s avval vagyunk. Bé van adva egy kérvén imá két esztendeje, hogy kimenjünk Magyarországra, ott van egy növelt fiunk. Ki tudja, hogy megérjük-e, hogy elmehessünk?

Amikor hazaérkeztünk, első dolgom volt, hogy Domokos Pál Péter bácsinak beszámoltam mindenről, többek között az ő sorsukról is. Hogy s miként, nem tudom, de Péter bácsi azonnal intézkedett, s néhány hónap múlva Balbina néniék már Nagyvenyimről írtak, hogy látogassam meg őket.

Szomorú találkozás volt. Összeomolva, betegen, kétségbeesetten láttam viszont szegényeket. A nevelt fiuk brutálisan bánt velük. Meg akarta „nevelni” a szerencsétleneket. Megvonta tőlük a puliszkát, mondván, hogy egyenek kenyeret, ez nem Románia.

Péter bácsi ismét segített. Hamarosan a kakasdi tanács kiutalt nekik egy házacskát. Kukoricatörésről tértek haza éppen, amikor elmentem hozzájuk. Boldogan újságolták, hogy mennyi terebuzájik termett a háztájiban. Még adott nekik a Jóisten néhány könnyebb évet.

Istensegítsen egy magyar embert találtunk. Ő azért maradt ott 1941-ben, mert vasutas volt, „át vót állva romának”, a vallását is „megsírítette”, áttért az ortodox vallásra. Rosszkedvű, keserű embernek ismertük meg. A felesége már nem élt, tanítónő leánya nem beszélt magyarul. Akkor nem gondoltam, hogy alig tizenöt év múlva egy rokona révén az egész életét megismerem. Később egy két epizódot meg is írtam az *Egy asszon, két asszon* című könyvemben.

Az aprócska Fogadjistenbe is elgyalogoltunk. Megörökítettük Capri báró immár romos kastélyát is, ahol az 1770-es években a kegyetlen lengyel földesúr, Valánszky sanyargatta székely jobbágyságait, akiknek egyike, Makrai Péter bepanaszolta a császárnál, s Valánszky ezért öngyilkos lett.

Ezúttal a híres Józseffalvára is eljutottunk. Végigjártuk a falut, István lefotózta a sok szép házat, amelyeket 1939-ben Kós Károly tervei alapján építettek fel a leégett házaik helyett a józseffalviak. Megnéztük az iskolát, a templomot, a plébániát, ahonnan dr. Németh Kálmán megindította harcát a bukovinai székelyek hazahozataláért.

A templom falait még mindig Németh Kálmán festményei díszítették, csak az apszist zárták le az ikonosztázzal. A kertben még állt édesapjának a síremléke, s megtaláltuk Druzsabáczky György minorita szerzetes sírját is, akit a „bukovinai magyarok atyjának” neveztek, mert rengeteget tett a bukovinai székelység megmaradásáért. Ő kezdeményezte a tehetséges gyermekek magyarországi taníttatását, hogy a székelyeknek legyenek saját papjaik és tanítóik. Az elbeszélések szerint 1848-ban ő vezette haza a Lenkey-huszárokat s ezért az osztrákok hosszú börtönökkel sújtották. Szabadulása után Bukovinába száműzték.

A falu és a temető meglátogatása után megkerestük az egyetlen Józseffalván élő magyar embert, Nagy János bácsit is. Az egykori halastó mellett lakott szép nagy házában, gondozott „életjében”, román feleségével. Megkérdeztük tőle, hogy miért laknak a mezőn. Nevetve mesélte, hogy a kollektívben mint csász dolgozott. A falubeliek gyakran megszegték a hetedik parancsolatot s ezért sokakkal összetűzésbe keveredett. Végül szó szerint kiüldözték a faluból.

Még ebben az évben fotókiállítást rendeztünk az érdi művelődési házban Sági István képeiből *A bukovinai székely falvak fotó-dokumentációja* címmel. Istvánnak ez volt élete első kiállítása. Előadást is rendeztünk ebből az alkalomból és meghívtunk minden érdi bukovinai székely családot, akik el is jöttek szép számmal. Sosem felejttem el: míg mondtam a beszédemet, valaki hangos zokogással borult rá az egyik képre, mert felismerte rajta a szülőházát.

A fotókat – talán kétszáz darabot is – a Néprajzi Múzeum szerény összegért megvásárolta. Ezek a képek ma már pótolhatatlanok, mert azóta a falvak teljesen átalakultak.

Elhunyt Gál László

2017 decemberében elment a Mester, a Békés megyében és országosan elismert szaktekintély, táncpedagógus, eleki hagyományörző táncos.

Hagyományörző táncos családban született 1963. április 2-án, Gál György és Gál Györgyné Vizsnyiczai Mária, eleki táncos mesterek gyermekeként. Ötéves korától táncolt. 1981-ig az eleki ifjúsági csoport táncosa volt. Ekkor már tanította a fiatalabbakat, ahogyan később a békéscsabai Balassi Táncgyűttes táncosaként lehetősége nyílt az utánpótlás, a Rábai Miklós Gyermektáncgyűttes táncosait tanítani. „Eleki táncok” című koreográfiájával az együttes megnyerte az Országos Gyermektánc Fesztivált, majd az az évi Néptáncantológiába is bekerült. Ezt követően nagy sikerrel végezte munkáját számos amatőr és hivatásos táncgyűttesben. 1991-ben „Örökös Aranyarkantyús Táncos”, 1994-ben a „Népművészet Ifjú Mestere” lett. 1987 és 1993 között a gyomaendrődi Körösmenti Néptáncgyűttes művészeti vezetője volt. Ez idő alatt az együttesi és szóló fesztiváldíjak mellett 1990-ben pedagógiai, 1991-ben pedig koreográfusi munkájáért „Miniszteri Dicséret”-ben részesült. Zseniális pedagógiai érzéke, empátiás kedvessége utánozhatatlan volt. Számos, jelenleg működő néptáncpedagógus, hivatásos táncos kapott tőle inspirációt a pályára. Utolsó színpadi fellépése a 70. jubileumát ünneplő Eleki Román Hagyományörző Táncgyűttes műsorán volt, amelynek hosszú évek óta volt vezetője. Sokan az eleki román táncok nagyköveteként emlegetik.

Testvérünk, mesterünk, barátunk, Gál Laci!
Köszönjük, amit kaptunk Tőled. Isten veled!

Mahovics Tamás

Palacsinta – II.

Lepcsánka, tócsni, kremzli – krumplilepények a magyar és más népek hagyományában

A palacsinta az egyik legközkedveltebb ételünk, de a különböző összetételű és sűrűségű tésztakeverékből sült lepényszerű tészta-ételek változatai minden népnél megtalálhatók. Ezúttal a kisméretű, változatos összetételű krumplilepények világába kalauzoljuk az olvasót.

Az előző részben már megismertedtünk az ostyák és a különféle – szó szoros értelemben vett – palacsinták legrégebb receptjeivel. A sort folytassuk most azokkal a lepényekkel, amelyek burgonyával készülnek!

A burgonyaalapú, zsiradékban kisütött kis lepényfélék a magyar parasztkonyha hétköznapi tésztaételei közé tartoznak, közismertek, de a múltban jelentőségük messze elmaradt a főtt tésztaételtől. Az egyik típus a főtt, áttört krumpliból kevés liszttel gyúrt pogácsa, illetve az észak-keleti magyarok hasonló tésztaéből tenyérnyi nagyságú, serpenyőben sült lepénye, a *laska*, *lepcsánka* és ezek közismert svájci rokona az ugyancsak főtt, de reszelt krumpliból készült *röstli*.

Jóval szélesebb körben elterjedtek a nyersen lereszelt burgonyából készült lepényfélék, amelyeknek a magyar népnyelvből mintegy hetvenféle elnevezését gyűjtötték össze. Ennek a terminológiai változatosságnak valószínűleg az lehet az oka, hogy olyan olcsó, hús nélküli ételféleségről van szó, amelyet a legszegényebbek is el tudtak készíteni. Kisbán Eszter szerint keleten többé-kevésbé egységesen a *lepcsánka* terminust használják, de például Szabolcs-Szatmár megyében találkozhatunk ennek *lapcsánka* alakjával vagy a *görhöny* megnevezéssel is. Északkelet-Magyarországon az étel nevének kistáji változatai a *tócsni*, *görhöny*, *toksa*, *mackó*, *macok*, *matutka*, *lapcsánka*, *lapótya*, *recsege*. A Dunától nyugatra még változatosabb elnevezésekkel találkozhatunk: *beré*, *berét*, *berhe*, *bodag*, *cicege*, *cicedli*, *tócsi*, *tócsni*, *nyist*, *ragujla*, *harula*, *buláble*, *röstiburgonya*, *röstike*, *taccs*, *enge-menge*, *krumlimálé*, *krumpli-prósza*, *krumplibaba*, *lapotyka*, *lapsi*, *lepkepotyi* – és még sorolhatnánk.

A – talán legelterjedtebb – *lepcsánka* elnevezés a szlovák *chliebčanka* – „kenyérke” jelentésű – szóból származtatható, így maga az étel eredetét is a Felvidék felé kereshetjük. A *tócsni* név egyes feltételezések szerint a *tótlángos* névből alakulhatott ki, s ez ugyancsak az északi szláv eredetre utal.

Ugyanakkor, mivel európai meghonosodását követően az újvilági eredetű burgonya a világ számos pontján alapélelmiszernek számít, nem meglepő módon minden népnek megvan a maga krumplilepény-receptje. Az ukránok *deruny*, a lengyelek *placki*, a csehek – néhol a szlovákok is – *bramborák*, *babagudovica* néven sítik ezt az ételt. Az osztrákok *Kartoffelpufferja* a téli vásárok elmaradhatatlan csemegéje, a németek és lengyelek köretként, sós, mártásos ételekhez, néha pedig édességként, almamártással vagy épp fahéjas cukorral meghintve fogyasztják. A cseh változat tésztajába zsemlemorzsza kerül, ami még ropogósabb külsőt, illetve még tömörebb állagot eredményez, és gyakran fokhagyma, majoránna és kömény is kerül a masszába. A zsidó közösségekben az étel elnevezése *latke*, *latkesz*, *hremzli*, *kremzli*, amelyben ünnepkor a burgonyát macszliszttal helyettesítik. Svájcban *röstli*, a svédeknel *rarakor*, az angol-szász területeken *hashbrowns* a sült krumplilepény neve.

Amilyen sokszínű a terminológia, olyan sokfélék a változatok is, akármilyen egyszerű és lényegében azonos módon készül a fogásról van is szó. Süthető serpenyőben – zsirban, olajban, vajban, különböző méretekből – vagy tepsibe simítva a sütőben is.

Ez utóbbi kevésbé munkaigényes, de az élvezeti érték is kisebb, hiszen a végeredmény nem lesz olyan, mindenütt ropogós, mint a

1

2

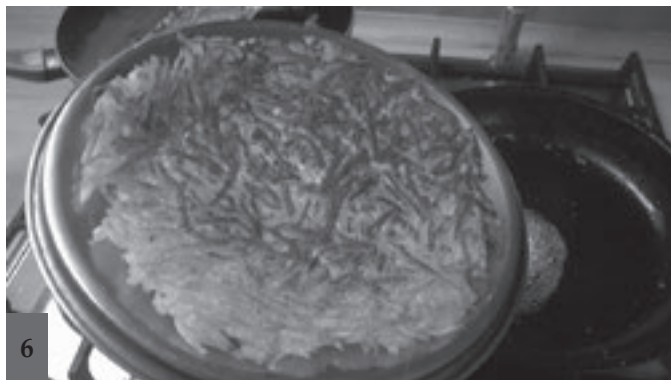

3

4

A kazári tócsni (1-4, 7) és a svájci röstli (5-6, 8) készítésének fázisai – fotó: Juhász Katalin

kisebb adagokban, minden oldalán szépen megpirult kis lepények esetében.

Nyáron akár közös sütögetés alkalmával, akár lapos aljú bográcsban vagy tárcsán is süthetünk tócsnit, lepcsánkát, ami gyorsan elkészül, és a konyhában sem lesz zsírszag. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül válogatunk a receptekből, amelyek mindegyike olcsón és könnyen elkészíthető, a siker biztosan nem marad el.

*

Tócsni, lepcsánka tepsiben

Elsősorban Északnyugat-Dunántúlon és Észak-Tiszántúlon elterjedt a krumplilepény tepsiben sütése. Ennek előkészítése csupán pár percet vesz igénybe, így gyors vacsoraként is megállja a helyét.

Bihar megyében Varga Gyula „lepcsánk”, „lepcsánka”, „mackó” néven jegyezte le a legegyszerűbb elkészítési módot: „reszelt krumplit kevés liszttel, sóval összekeverték, majd bőségesen megszírozott vagy megolajozott tepsibe öntötték, és kemencében kisütötték (Újtkos, Püspök-ladány, Biharnagybajom, Konyár). Néhol a tetejére is locsoltak zsírt (Álmosd, Tiszacsege, Újszentmargita). Van, ahol egy-két tojást, néhány kanálnyi tejfölt (Újszentmargita), fokhagymát, borsot is kevertek a tésztához (Álmosd).”

A Bakonyban és a Balaton-felvidéken így készül: 1 kg nyers reszelt krumplit 2 evőkanál liszttel, 4 púpos evőkanál zsíros apró tepertővel, sóval jól kikeverünk, ujjnyi vastagon az alaposan kiszírozott tepsibe simítjuk, tetejét olvasztott zsírral meghintve forró sütőben (kemencében) piros ropogósra sütjük (kb. 1 óra). A masszába kerülhet néhány kanál tejföl vagy aludttej is, ettől gazdagabb lesz a lepény. Még forrón, nagyobb kockákra vágva, tejfőllel meglocsolva tálaljuk.

Modern változatok: tepertő nélkül is süthetjük, tálalhatjuk reszelt sajttal megszórva, tejfőllel, valamilyen könnyű saláta, kovászos uborka mellé. A gyerekek ehetik akár ketchuppal is. A burgonyát – részben vagy teljes egészében – helyettesíthetjük reszelt tökkel, cukkinivel, zellerrel, répával, tehetünk hozzá apróra vágott, dinsztelt káposztát, ízesíthetjük hagymával, fokhagymával, zöldfűszerekkel is. Ha csak pici sóval és tepertő helyett némi reszelt almával készítjük, fahéjas cukorral megszórva vagy lekvárral édes tésztaként adhatjuk az asztalra – a tejföl ezt sem rontja el. A változatok száma végtelen, bátran próbálkoztunk egyéb újításokkal is.

*

GÖRHÖNY-, TÓCSNI- ÉS LASKA-FESZTIVÁLOK – KISTARCSA ÉS KAZÁR

A tócsni köré már gasztronómiai fesztiválok is szerveződtek. A Nógrád megyei Kazáron például nyár elején tartják a Tócsni- és laskafesztivált, a Pest megyei Kistarcsán tizenöt éve, szeptemberben (idén 15-én) rendezik a Görhönyfesztivált. Ezeken az alkalmakon már nemcsak hagyományos, hanem újabb változatok is megkóstolhatók, hiszen a fesztiválok versenyein résztvevők minden évben számos ötlettel gazdagítják a repertoárt. Én most két, hagyományosnak mondott receptet mutatok be a két településről.

*

Tócsni (Tőzsér Gáspárné Margit néni receptje – Kazár)

1 kg krumplit lereszelünk, 3-4 gerezd fokhagymát fokhagymapréssal belenyomunk. Hozzáadunk 4-5 ek. lisztet, 1 tojást és ízlés szerint borssal, sóval ízesítjük, majd jól összekeverjük. A felhevített olajban nagyobb kanállal adagoljuk, egy picit ellapítjuk, formázzuk és jól átsütjük. Sima vagy fokhagymával ízesített tejfőllel tálaljuk.

*

Kistarcsai görhöny (a kistarcsai hagyományőrök receptje)

„Kezdjük azzal, hogy fogj egy halom burgonyát, s tegyél hozzá még legalább öt szemet, mert úgyis kevés lesz! A gyermekek lehántják a héját, aztán nagy türelemmel, de serényen, hogy meg ne barnuljon, le reszelni finomra. Lisztet adjál hozzá, annyit, amennyit felvesz, vess bele sőt és egy kevés rozmarin kívántatik bele! A masszát kavargasd, amíg el nem unod, s aztán a kulimászt egy nagyobb fajta evőkanál segítségével szaggasd forró zsiradékba! Ha a görhönyök mind két orcájára kiült a mosoly, szedd őket szalvétára, s azon melegében add fel a három mártással – vagy azok egyikével!”

A magyar nemzeti lobogó színeit kiadó három említett mártás már nyilvánvaló újításokat is tartalmaz, de a Kistarcsai Kulturális Egyesület tagjai úgy szövegezték meg, mintha valami régi szakácskönyvből származna a recept, s mivel biztosan kipróbált ízekekről van szó, az olvasóknak is bátran ajánljuk.

„Apáid vére mártás – Végy egy jókora adag nagyfi-féle paradicsommártást! Csorgasd bele szagos virágok mézét, apríts friss rozmarinogot és bazsalikomot bele, meg egy természetes gerezd fokhagymát! Szedj a

A Kistarcsai Görhönyfesztivál pillanatai – forrás: Kistarcsai Kulturális Egyesület (www.kike.hu)

nagypapa Erős Pistájából hozzá annyit, hogy tüzes legyen, mint a magyar legények!"

„A hon illata – Jó kövér tejjöllel és elkapart fokhagymával képezz örjítően illatos egyveleget! Egy csipet só kell hozzá, és még bele egy kis csomorkerül, ha kerül.”

„Rétek dala – Oly sok illatos fűszerszám terem szerte szép Magyarországon. A magyar mezőt járva gyűjts belőlük egy jókora marékra való: turbolya, szeklice, csormolya s mind a sok szépen csengő nevűek lehetnek köztük! Vagdosd igencsak apróra, s vegyítsd el friss joghurttal! Csippents hozzá egy kis sót – aztán kezdetét veheti a görhöny-mártogatás!” (forrás: Kistarcsai Kulturális Egyesület – <http://www.kike.hu>)

*

A SVÁJCI RÖSTI

A svájci rösti tojás és liszt nélkül készül: csak a krumpli keményítőtartalma tartja össze a tortaszerűen szeletelhető, kívül ropogós, belül krémes, tányérnyi lepényt. Készülhet főtt és nyers burgonyából is.

*

Svájci rösti (Wessely Márta gasztronómiai író és svájci gasztroblogger receptje nyomán)

1 kg, héjában félig megfőzött és teljesen kihűtött (legjobb, ha már az előző napon megfőzzük), vagy ugyanennyi nyers burgonyát a legnagyobb lyukú reszelőn lereszelünk, sóval, őrölt borssal fűszerezzük. Nagyobb serpenyőben 3-4 evőkanál liba-, kacsaszírt, vagy vaját hevítünk, majd beleszórjuk a reszelt krumplit és lapáttal szabályos kör alakúra igazgat-

juk. Ekkor még egy kanálnyi zsiradékot oszlatunk el a széleknél. Kb. 5-6 percig közepes lángon sütjük, míg a serpenyő szélén pirulni nem kezd. Ekkor egy ügyes trükkel megfordítjuk a félig sült lepényt: egy fedővel leborítjuk a serpenyőt, feje tetejére fordítjuk. A serpenyőben újabb 1-2 kanál zsiradékot olvasztunk és a félig kész lepényt a még nyers oldalával lefelé visszacsúsztatjuk a serpenyőbe, majd további 5-6 percig sütjük. Az alap röstinek számos változata létezik. Például a berni rösti masszájába egy apróra vágott kis fej salotta hagymát és kb. 100 g apró kockára vágott húsos szalonnát kevernek (ugyanennyi krumplira számítva) és kisebb lepényeket sütnék belőle (3 fér el egy serpenyőben). A jóféle sajtok hazájában természetesen kevés (50 g) reszelt sajt is kerülhet a keverékbe, amely gazdagabb ízt eredményez és a tésztát is jobban összetartja.

*

LATKE, HREMZLI

A zsidó konyha szintén ismeri a burgonyalepényeket, melyek módosított változatban az ünnepi asztal fogásai között is szerepelnek. Az ételt többféle névvel illetik: például Lengyelországban és nálunk *latke* (többes számban *latkesz*) vagy *hremzli*, *kremzli*, Máramarosban *hrenze*, azonban a sokféle névhez ugyanolyan vagy nagyon hasonló recept tartozik. Különlegesség, hogy a hremzlit gyakran édes kíséreléssel tálalják, például nagyon jellemző, hogy almászósztt készítenek hozzá.

*

Hétköznapi latkesz (Fűszeres Eszter gasztroblogger nyomán)

Fél kg hámozott, reszelt burgonyát 1 nagy fej reszelt hagymával, 2 to-

jással, 3 evőkanál liszttel elkeverünk, sóval, borssal ízesítjük és olajban, evőkanálnyi mennyiségű adagonként kanál hátával ellapítva mindkét oldalukon megsütjük és almaszósszal tálaljuk. Van, ahol apróra vágott petrezselyem vagy kevés sütőpor is kerül a masszába (ehhez már kevésbé passzol talán az almaszósz, jobb a fokhagymás tejföl).

Az almaszószhoz hámozzunk meg és reszeljük le finomra öt almát, facsarjuk rá egy fél citrom levét, hogy ne barnuljon meg, ízesítjük kevés apróra vágott rozsmaringgal és mézzel, egy csipet sóval és borssal! Aprítógépben is pürésíthetjük a hozzávalókat.

*

PÉSZACH ÉS HANUKA – A KRUMPLILEPÉNY ÜNNEPI VÁLTOZATAI

A Pészach, az elkerülés ünnepe a zsidóság számára a legfontosabb hét az évben. Ahogyan az a zsidó vallásra általában jellemző, az ünnep minden mozzanatát szigorú előírások szabályozzák, így az étrendet is. Az ünnep közeledtével mindent eltüntetnek a házból, ami kovászos vagy kovással érintkezett. Ennek az a szimbolikus értelme, hogy Isten parancsában a zsidó nép mindenfajta habozás nélkül hisz, és várakozás nélkül engedelmeskedik. A széder vacsora rituális ételei mellett az ünnepi étkezés egyik fogása lehet a latkesz, melyben a burgonyát és a lisztet ilyenkor darált macesz (kovásztalan kenyér) helyettesíti.

A Hanuka, vagyis a fény ünnepe egyike a zsidó vallás kevés örömmünepének. Ezekben a napokban sorra lobbannak fel a menórában a gyertyák lángjai, hogy emlékeztessenek a csodára, amikor az egy napra elegendő lámpaolaj nyolc napig kitartott a Makabeusok lázadása idején. Más, olajban sült finomságok (fánk, csöröge) mellett ilyenkor még az olyan egyszerű fogás is, mint a latke vagy hremzli is almaszósszal, édes meggyekvárral kerül a tányérra.

A Rosenstein Tibor alapította, többgenerációs, nemzetközi hírnévnek örvendő családi vendéglő étlapján természetesen szerepel a hremzli több változata is. Az alábbi receptek az alapító fiától, Róberttől származnak. A mennyiségek többnyire csak két-három főre szólnak.

*

Latkesz Rosenstein Róbert szerint

2 tojáshoz hozzákeverünk 2-2 evőkanál maceszdarát és libazsírt. A masszába reszelünk friss gyömbért, aprított fokhagymát és petrezselymet, frissen reszelt szerezcsendőt, sót, borsot. Jól összedolgozzuk, majd kis gombócokat formálunk belőle. Egy serpenyőben kevés olajat hevítünk, belerakjuk a gombócot, egy kanállal lepénykévé formáljuk, majd mikor aranybarnára sült, megfordítjuk. Fokhagymás tejföllel tálaljuk.

*

Hremzli vagy kremzli (Peszáchra) Rosenstein Róbert szerint

6-7 tojás sárgáját 2 evőkanál libazsírral, kevés sóval, törött borssal és 5-6 kanál maceszliszttel jól összedolgozzuk, a tojások fehérjét felverjük kemény habbá, és vigyázva, hogy ne törjük össze, hozzáadjuk a masszához. Kiszagatjuk, és forró olajban vagy libazsírban mindkét oldalán megsütjük. Cukorral megszórhatjuk tálaláskor.

*

Édes hremzli Rosenstein Róbert szerint

3 tojást 3 kávéskanál citromlével, kevés reszelt citromhéjjal, csipet sóval és 2 evőkanál cukorral jól eldolgozzuk annyi maceszlisztet adva hozzá (kb. két evőkanálnyi), hogy jól alakítható, de nem túl merev masszát kapjunk. Kanállal kiszagatva, forró olajban mindkét oldalát kisütjük.

*

Diós hremzli Rosenstein Róbert szerint

3 tojás sárgáját 3 evőkanál cukorral, 3 kávéskanál citromlével, 3 evőkanál darált dióval és 3 evőkanál maceszliszttel jól eldolgozzuk. A masszához adjuk a tojások keményre felvert habját úgy, hogy ne törjük a habot túlságosan, kanállal kiszagatjuk, és forró olajban mindkét oldalát kisütjük.

Juhász Katalin

KUBINYI JÚLIA • SZOKOLAY DONGÓ BALÁZS • ZIMBER FERENC

RUSTICO

FA 415-2, Fonó, 2018

Kubinyi Júlia, Szokolay Dongó Balázs és Zimber Ferenc trióformációja magyar népzenei alapokon nyugvó kamarazenét játszik, amelyet a pillanatban születő népzenei megoldások tesznek izgalmassá. A hagyományos magyar népzeneben használatos fúvós hangszerek és a cimbalom virtuóz közös játéka egészen újszerűen szólaltatja meg a Kárpát-medence egyes tájegységeinek dallamait. Zenei összeállításaikban Székelyföld, Moldva, Mezőség, Nyitra és Somogy zenéje elevenedik meg.

Kubinyi Júlia – ének

Zimber Ferenc – cimbalom

Szokolay Dongó Balázs

furulya, kaval, duda, hosszú furulya

Napom, napom – székelyföldi dallamok

Jókedvvel – székelyföldi dallamok

Míg a világ – magyarszováti dallamok

Adja Isten jóra – moldvai dallamok

Estéji csillagok – nyitrai dallamok

Szép csendesen – visai dallamok

Elválás – bözödi dallamok

Páva volnék – somogyi dallamok

E kertemben – moldvai inspiráció

A lemez kapható a Fonó webboltban, a terjesztőknél, valamint a digitális felületeken.

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 Obituary: Vass Lóránt “Lóri” August 1973 – March 2018, kontra player, English teacher – a familiar face in the Budapest dance houses for the last 30 years. He played in many bands, formations and was teaching English at the Zöld Sziget Elementary School in Szigetmonostor, Hungary at the time of his death. He began learning to play music as a child and remembered his grandfather singing songs from the Hungarian plain. He was buried in his hometown of Kiskunhalas. Memorials were held at the school where he taught and at Rácskert – a pub in Budapest. By Széki Soós János, the Vass family and Végső István.

Page 5 New publication: Balogh Sándor: *Citeraiskola* [Learn to Play Zither]. In Hungarian, includes notation, explanations, accompanying CD. The original publication (Hungarian Institute of Culture, 1991) by the same name has been refurbished, expanded and republished – this time by the Óbuda Folk Music School. Students are encouraged to learn by reading music, as well as the traditional way – by ear (without using musical notation). The zither, as a relatively simple instrument to make and learn to play, was popular in rural Hungary from the late 1800s through the 1980s for traditional small family gatherings, to accompany singing and so on. Today in Hungary some 100 institutions offer zither instruction. From Balogh Sándor’s foreword in the book.

Page 6 Part III – Excerpts from Bajcsy Zsilinszky Endre’s (1886-1944) work entitled “*Mátyás király*” [King Mátyás]. Matthias Corvinus, Matthias I, was King of Hungary and Croatia from 1458 to 1490. He was born in Kolozsvár (now Cluj-Napoca, Romania) on February 23, 1443. Some of King Mátyás’s important military, political and religious feats are summarized here. Also addressed is the question of just how Hungarian he was, or wasn’t. The reason for the raven in his coat of arms is explained. By Kóka Rozália.

Page 8 Interview with Cservenák Ármin – one of three young Hungarian composers that won awards at a competition sponsored by the Hungarian Association of Composers in celebration of the 135th anniversary of Kodály Zoltán’s birth. Competitors had to compose works based on folk music. Ármin found a folk song in the Kallós Archive that he could work with: “I was looking for a folk song that would take hold of me so much that an entire piece could unfold from it.” Ármin is 22 years old. He is studying contemporary classical music and composition at the University of Music and Performing Arts Graz (Austria). He was born in Gyula, Hungary. By Grozdits Károly.

Page 11 Halmos Béla (1946–2013) was one of the founders of the dance house movement. He played lead fiddle for the Sebő Ensemble and later for the Kalamajka Ensemble. He was also an ethnomusicologist, did field collection work, founded the Dance House Archive and much, much more. The present administrator of the Dance House Archive summarizes Halmos’s life and activities. This year the dance house movement celebrates 46 years, Halmos would have celebrated 72. By Szecsődi Barbara.

Page 12 Kunsthalle Budapest – exhibition: Hand/Craft/Art. National Salon 2018 Folk Art. A comprehensive exhibition of contemporary Hungarian handcrafts 2018. April 21 – August 20. Curators: Beszprémy Katalin, Fülemile Ágnes. Assistant curators: G. Szabó Zoltán, Pál Miklósné, Szerényi Béla. Announcement by Juhász Katalin.

Page 14 Borbély Jolán (1928–2018): The Dances of Lakócsa. This is a study written by the late Borbély Jolán reporting on her own collection work in the village of Lakócsa. This community is located in the Southeastern corner of Hungary’s Somogy County. Lakócsa is the center of a group of 8 Croatian villages. The traditional dances of Lakócsa include: closed circle kolos, open circle kolos, combined dance forms (kolos combined with couple or solo dances), solo and couple dances. An Easter circle dance, wedding circle dance, the shaking or drmeš kolo, križanje, stamping kolo, and the men’s boot slapping kolo are described. Reprinted from: *Sokszínű hagyományunkból I.* [Our Colorful Traditions I.]. Népművelési Propaganda Iroda [Cultural Propaganda Office]. Budapest. 1973. pp. 13-25.

Page 20 Review of the 28th Zala Chamber Dance Festival held on April 27-29 in Zalaegerszeg, Hungary. Held every two years, this festival for small dance groups is known as *the* forum for new folk dance choreographers to show their work. Two categories of choreography for folk dance are recognized: traditional and dance theatre pieces. First prize in the traditional category was shared by: Farkas Ágnes/Farkas Tamás: “*Suvadás*” (Tabán Folk Dance Ensemble) and Módos Máté: “*Ardeleanas from the Fekete-Körös Region*” (State Ensemble’s Chamber Group). First prize in the dance theatre category was shared by Darabos Péter “*Monász*” (Notitia Dance Workshop) and Fundák Kristóf “*Lélekesztő*” (Foundry Theatre). Complete list of awards is in the article in Hungarian. By Kutszegi Csaba. First published at tanckritika.hu.

Page 26 Dreisziger Kálmán (of Montreal, Canada) received the Hungarian Cross of

Honour (a Hungarian state award) for his five decades of work preserving and popularizing Hungarian tradition and folk dance in Canada. The Hungarian Ambassador to Canada recently presented the award at a performance of the Bokréta Folk Dance Ensemble in Montreal. Congratulations Kálmán!

Page 28 Interview with Sebő Ferenc – one of the founders of the dance house movement – on the event of the annual “dance house day” held at Liszt Square in Budapest – the site of the first dance house in 1972. Some of Sebő’s observations on the status of the dance house movement: younger táncház musicians today are more interested in formulating a musical program from which they can collect royalties – than in playing a dance house of folk music (from which royalties cannot be collected). Táncház people don’t like to pay to hear music – they think they shouldn’t have to pay. There still isn’t enough folk music/dance in the Hungarian media despite the success of the Páva televised folk music and dance talent competitions of the past five years... By Ménes Márta (nullahategy.hu)

Sue Foy

(More English summaries of the articles in this issue and in previous issues can be found at www.folkmagazin.hu)

folkMAGazin

2018/3, XXV. évfolyam, 3. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán

Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: Grozdits Károly

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gősi Anett,

Juhász Katalin, Kóka Rozália,

Juhos Kiss Sándor, Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Levél cím: 1255 Budapest, Pf. 153

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@mail.datanet.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók,

1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary

Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUB

HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészeti Kollégiuma

Hátsó borító: Lőrincz Hortenzia: „Vizet vetek” (Egy-Más-Vagyunk Táncegyüttes – fotó: Majnik Zsolt)

Melles Endre: „Ritka”
Háromszék Táncgyűttes Kamara Társulata
Fotó: Majnik Zsolt

5 999548 111840

20183

